

BERGKUNSTEN I ALTA SOM VERDENSARV

En analyse av verdensarvprosesser i Alta

Gunnhild Wentzel

Masteravhandling i arkeologi
Institutt for arkeologi, konservering og historie
Universitetet i Oslo
Våren 2009

Forsidefoto: Et av de tilrettelagte feltene i Hjemmeluft (post 7, Ole Pedersen 11A) med helleristninger fra fase 2. Foto: Karin Tansem, VAM.

Forord

Jeg vil begynne med å takke ansatte ved verdensarvsenter for bergkunst - Alta Museum, for nyttige samtaler i løpet av mitt besøk i Alta høsten 2008. En særlig takk går til konservator ved Alta Museum, Hans Christian Søborg, som også har vært behjelpelig underveis i oppgaveprosessen. Takk til Riksantikvaren for informasjon og dokumentasjon.

Min veileder Christopher Prescott skal ha takk for konstruktiv kritikk og råd gjennom hele oppgaveprosessen. Tusen takk til medstudenter Herdis Hølleland og Lene Os Johannesen, for gjennomlesinger og svært nyttige tilbakemeldinger.

Venner og familie skal ha takk for tålmodighet og støtte. Særlig pappa, for interesse og for å ha lest gjennom teksten flere ganger. Takk for gode tilbakemeldinger og samtaler over temaet. Takk til Harald Slydahl for korrekturlesing, og André Weydahl for teknisk hjelp. En takk går også til Andreas Ramstad Kristiansen for å ha laget modell.

Den aller største takken fortjener min kjære Dag Harald, for den fine turen til Alta, stort engasjement, støtte og oppmuntring hele veien. Takk for gjennomlesinger, samtaler, og for at jeg har fått låne den fine Mac en!

Figurliste

Fig. 1: Oversiktskart over verdensarven i Alta. (Karin Tansem). Tilgjengelig på web:

www.ffk.no/adm_orgkart/areal_og_kulturvern/19816.aspx

Fig. 2: Modell som viser verdensarvprosessen

Fig. 3: Verdensarvemblem. Tilgjengelig på web: <http://whc.unesco.org/en/embblem/>

Fig. 4: Jakt på reinsdyr med pil og bue. Bergbukten 4B, Hjemmeluft. Foto: Karin

Tansem, VAM. Tilgjengelig på web:

www.alta.museum.no/sider/tekst.asp?side=108&meny=BERGKUNSTEN%20I%20A

LTA

Fig. 5: Modell som viser verdensarvdiskursen.

Forkortelser

ACRA	Alta Conference on Rock Art
ICCROM	International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites
ILO	Konvensjonen International Labour Organisation
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
RA	Riksantikvaren
VAM	Verdensarvsenter for bergkunst-Alta Museum

Innhold

Forord

Figurliste

Forkortelser

1. KAPITTEL: INNLEDNING	1
1.1 TEMA OG PROBLEMSTILLING	1
1.2 FREMGANGSMÅTE: TEORETISK RAMMEVERK OG METODE.....	3
1.3 OPPGAVENS STRUKTUR	4
2. KAPITTEL: BEGREPSAVKLARING.....	5
2.1 KULTURARV	5
2.2 UNESCOs VERDENSARV.....	6
2.3 BERGKUNST	9
2.4 OPPSUMMERING	10
3. KAPITTEL: FORSKNINGSHISTORIE	11
3.1 POLITISK ARKEOLOGI.....	11
3.2 POSTPROSESSUELL ARKEOLOGI	12
3.3 TIDLIGERE STUDIER PÅ KULTURARV OG VERDENSARV	15
3.4 OPPSUMMERING	17
4. KAPITTEL: DISKURS SOM TEORI OG METODE	19
4.1 METODE: DISKURSANALYSE.....	19
4.2 DISKURSTEORI	21
4.3 OPPSUMMERING	23
5. KAPITTEL: ANALYSE AV TEKSTMATERIALET	24
5.1 AKTØRER	24
5.1.1 <i>Globalt nivå</i>	24
5.1.2 <i>Nasjonalt nivå</i>	24
5.1.3 <i>Regionalt nivå</i>	24
5.1.4 <i>Lokalt nivå</i>	25
5.1.5 <i>Enkeltaktører</i>	25
5.1.6 <i>Sentrale representasjoner i tekstmaterialet</i>	26
5.1.7 <i>Verdensarvkonvensjonen</i>	26
5.1.8 <i>Oppsummering</i>	28
5.2 IDENTITET	29
5.2.1 <i>Globalt nivå</i>	29
5.2.2 <i>Lokalt nivå</i>	32
5.2.3 <i>Forholdet mellom globalt og lokalt nivå</i>	39
5.3 VERDIER.....	40
5.3.1 <i>Globalt nivå</i>	41
5.3.2 <i>Lokalt nivå</i>	42
5.3.3 <i>Forholdet mellom globalt og lokalt nivå</i>	44
5.4 FORVALTNING	45
5.4.1 <i>Globalt nivå</i>	45
5.4.2 <i>Lokalt nivå</i>	47

5.4.3 Forholdet mellom globalt og lokalt nivå.....	51
5.5 MUSEALISERING	52
5.5.1 Globalt nivå.....	53
5.5.2 Lokalt nivå.....	53
5.5.3 Forholdet mellom globalt og lokalt nivå.....	56
6. KAPITTEL: OVERORDNEDE PERSPEKTIVER.....	59
6.1 KAMPEN OM FORTIDEN	59
6.2 INSTITUSJONALISERING	61
6.3 GLOKALISERING	62
6.4 OPPSUMMERING	63
7. KAPITTEL: AVSLUTNING.....	64
REFERANSELISTE.....	67
VEDLEGG 1. UNESCOs TEKSTER OM VERDENSARV.....	74
VEDLEGG 2. FORVALTNINGSDOKUMENTER.....	75
VEDLEGG 3. FAGLIGE OG POLITISKE TEKSTER	79

1. Kapittel: Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Den vitenskapsteoretiske grunnholdningen for avhandlingen er å se fortiden som en sosial konstruksjon. Fortiden blir aktivt konstruert og endres kontinuerlig gjennom sosiokulturelle prosesser og institusjonalisert sosial praksis (Selberg 2002: 14). Å bringe orden til fortiden på denne måten har gjennom historien tjent som et mektig instrument. Det har skjedd gjennom tilskrivning av mening til forhistoriske og historiske monumenter, lokaliteter og naturmiljøer (Turtinen 2000: 2). Et eksempel på dette er nasjonsbyggingsprosesser hvor monumenter, lokaliteter og objekter har fått status som viktige symboler og nasjonale juveler, og slik har kulturarv blitt gjort til et nasjonalt anliggende (Turtinen 2000: 2-3). Dermed kan ikke kulturminners betydning bare begrenses til den mening som ble gitt da de ble anlagt. Materiell kultur inngår til ulike tider i nye sosiale sammenhenger, og tillegges stadig nye meninger (Omland 1999: 87; Hylland Eriksen 1996; Lowenthal 1998; Selberg 2002: 12-15).

Et ”nytt” kulturarvparadigme er forståelsen av nasjonal kulturarv som universelt verdifull. Et viktig aspekt er at nasjonens kulturelle arv også er verdens kulturelle arv (Turtinen 2004a: 17). Gjennom verdensarv tar lokal kulturarv opp en ny mening i en global kontekst. UNESCO bringer inn en global ”grammatikk” som kan gi det spredte, lokale fenomenet mening, forankres og forvaltes som global kulturarv (Turtinen 2000: 3).

Bergkunsten i Alta kommune ble innskrevet på UNESCOs verdensarvliste 3. desember 1985. Verdensarvstatusen understreker at bergkunsten er særlig verdifull, også i global sammenheng (Finnmark fylkeskommune 2002: 11). Basert på de nye meningstilskrivningene til lokal og nasjonal kulturarv, er det overordnede målet med avhandlingen ***å undersøke verdensarvprosesser i Alta, og hvilke meninger som tilskrives bergkunsten som verdensarv. Det innebærer å se bergkunsten i sosiale, kulturelle og politiske sammenhenger og prosesser. Studien drøfter derfor bergkunstens roller i en verdensarvkontekst, og forholdet mellom fortid og samtid, og mellom et globalt og et lokalt nivå.***

Ved å undersøke hvilken rolle konvensjonen har i spesifikke, lokale sammenhenger, kan dens positive og negative rolle bedre analyseres og diskuteres (Omland 2000: 177). Bakgrunnen for dette er at verdensarven viser et mangfold av interesser og tolkninger når man gransker

enkelte verdensarvområder (Turtinen 2004a: 5). Bergkunsten i Alta inngår allerede i en rekke spesifikke sosiopolitiske kontekster og de representasjonene av fortid som assosieres med dem, der de også inngår i bestemte maktrelasjoner (Olsen 2001: 86). For å få en bedre forståelse av verdensarven må derfor begrepet knyttes til andre samfunnsmessige forhold og prosesser (Turtinen 2004a: 15).

Bergkunsten står oppført som de eneste forhistoriske kulturminnene i Norge på verdensarvlisten (Alta Museum 2009). Valget av case falt dermed naturlig på bergkunsten i Alta, siden det er et arkeologisk område som er faglig relevant.

Figur 1: Bergkunstlokaliteter med verdensarvstatus i Alta kommune er markert med rødt

Verdensarvområdet i Alta omfatter fem bergkunstlokaliteter. Det er Jiepmaluokta/Hjemmeluft, Amtmannsnes, Storsteinenen, Kåfjord og Transfarelv (Finnmark fylkeskommune 2002: 19). Alle områdene ligger ved Altafjorden, og i tre av områdene er det påvist forhistoriske boplassområder i tilknytning til helleristningsfeltene. De første

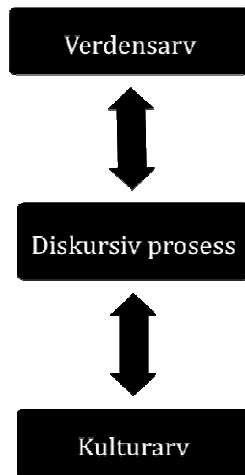
helleristningene ble funnet av lokalbefolkningen i 1973. Det største området er Hjemmeluft/Jiepmaluokta, hvor et verdensarvsenter for bergkunst, Alta Museum, ligger. Dette er det eneste området som er tilrettelagt for publikum, og er derfor det området det hovedsakelig fokuseres på i denne avhandlingen (Alta Museum 2009).

1.2 Fremgangsmåte: Teoretisk rammeverk og metode

UNESCO definerer betydninger og kunnskap om kulturarv gjennom verdensarvkonvensjonen (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 34). Utgangspunktet for dette er at UNESCO har utarbeidet begreper og kriterier som gjør det mulig å kategorisere, vurdere og håndtere unike plasser som fenomen av ett og samme slag (Ronström 2007: 103). Fortiden som verdensarv og kulturarv kan derfor beskrives som samtidige sosiale konstruksjoner. Et annet ord for en sosialt konstruert "virkelighet" er diskurs (Neumann 2001: 15). Begrepet diskurs er en betegnelse på hvordan meningsrelasjoner og kunnskap dannes, vedlikeholdes og endres i ulike kontekster, som verdensarvkonteksten (Guttormsen 2006: 9). Verdensarvdiskursen og kulturarvdiskursen inneholder derfor verdier og betydninger om kulturarv som blir produsert av ulike aktører i samtiden (Neumann 2001: 15).

For å undersøke hvilke ideer og betydninger verdensarvdiskursen består av, vil det metodiske utgangspunktet være diskursanalyse. Diskursanalysen er et verktøy for å identifisere nye meningssammenhenger (Neumann 2001: 15). Gjennom diskursanalyse skal jeg undersøke kunnskaps- og meningsproduksjon om bergkunsten som verdensarv slik det fremkommer i tekster.

For å kunne analysere implementeringen av UNESCOs verdensarvrepresentasjoner i kulturarvdiskursen i Alta, tar en utgangspunkt i at språket som er knyttet til det bestemte fagområdet på globalt nivå, tas opp og tilpasses, og dermed gjenspeiler seg i språket om kulturarv på lokalt nivå. Jeg skal derfor analysere tekster på globalt og lokalt nivå, og deretter se på forholdet mellom dem (Neumann 2001: 60). Denne prosessen hvor det tas opp ord og betydninger fra det globale til det lokale nivået kan beskrives som en diskursiv prosess. Det innebærer at bergkunsten går fra å være kulturarv til å bli verdensarv. Det er gjennom denne diskursive prosessen UNESCO bringer orden til fortiden, og at bergkunsten tilskrives nye verdier og meninger i henhold til UNESCO.

Figur 2: Modell som viser verdensarvprosessen. Kulturarvdiskursen tar opp i seg meninger og betydninger fra verdensarvdiskursen, og omvendt.

Med utgangspunkt i det teoretiske og metodiske rammeverket skal tekstmaterialet analyseres ut fra følgende spørsmål:

- Hva står det i UNESCOs tekster generelt om kulturarv som verdensarv?
- Hva står det i dokumenter på globalt nivå om bergkunsten i Alta som verdensarv?
- Hvilke betydninger om verdensarv trekker tekster om bergkunsten inn lokalt i kulturarvdiskursen?

1.3 Oppgavens struktur

I kapittel 2 vil jeg presentere noen sentrale aspekter ved kulturarv og verdensarv, og relasjonen mellom dem, og deretter gi en kort redegjørelse om bergkunst. I kapittel 3 presenterer jeg noen vitenskapsteoretiske begreper og perspektiver, og deretter forskning på kulturarv og verdensarv. Deretter (kapittel 4) gjør jeg rede for studiens teoretiske og metodiske grunnlag. Kapittel 3 og 4 har som hensikt å klargjøre det teoretiske og metodiske utgangspunktet og rammeverket for analysen. I kapittel 5 presenteres først aktørene som har produsert tekstmaterialet, og deretter følger analysen av tekstutdrag. I kapittel 6 presenterer jeg noen overordnede perspektiver på resultatene i analysen. I kapittel 7 oppsummerer jeg funn og resultater som har fremkommet, og drøfter dette i forhold til avhandlingens problemstillinger.

2. Kapittel: Begrepsavklaring

Begreper er per definisjon mangetydige; de skifter meningsinnhold med kontekst og er gjenstand for bestandig kamp (Neumann 2001: 177). Hensikten med dette kapittelet er å gi en presentasjon av hva noen sentrale begreper innebærer i denne avhandlingen.

2.1 Kulturarv

Med kulturarv menes i vid betydning de ulike kulturprosesser som uttrykker bruk av historie i et samfunn (Grundberg 2004: 1). Kulturarv som politisk og kulturell prosess kan sies å være en prosess hvor kulturminneforvaltningen bevarer historiske spor og fakta i første ledd. I andre ledd transformeres denne forhistorie gjennom utvalgsprosesser til å bli symbolsk ladet kulturarv og verdensarv. I et tredje ledd kan denne kulturarven anvendes politisk av en mengde aktører i samfunnet for ulike samtidsrelaterte interesser (Grundberg 2004: 91). Hva som utgjør et samfunns kulturarv, henger sammen med hva en i samtiden vektlegger, og dermed ikke vektlegger, som verdifullt fra fortiden, og som reflekterer eller gir til kjenne verdier vi i dag kan identifisere oss med (Guttormsen 2007: 27). Bevaringen og skapingen av kulturarv er altså en stadig pågående, åpen og politisk ladet samfunnsprosess (Grundberg 2004: 79). Kulturarv er derfor et offentlig forvaltningsfelt, og samtidig en del av den samfunnsmessige og politiske debatten (Kverndokk 2008). Alle involverte aktører tillegger kulturarven stor verdi, men av ulike grunner og innenfor ulike tankesystemer (Walderhaug 2000: 175).

Kulturarv har dermed konkurrerende verdier for ulike grupper i samfunnet som ofte kommer i konflikt i denne prosessen (Smith 2007: 176). Kulturarv handler derfor like mye om beskyttelse og ”forvaltning” av verdier som det handler om den fysiske fortiden representert ved artefakter, lokaliteter og steder (Ronström 2007: 97-98). Med andre ord er kulturarv noe som produseres, ikke noe ”naturlig” som er arvet. Dette utgjør selve kjernen i avhandlingens tematikk; å undersøke begrepet kulturarv i en gitt kontekst er konstruktivt fordi kulturarv *skapes*, den er ikke arvet (Lowenthal 1985; Skeates 2000; Carman 2002). Å utforske konstruksjonsprosessen vil vise hvilke strategier osv. som blir brukt (Berkaak 2007b: 2).

Verdensarvbegrepet kan knyttes til kulturarvbegrepet (Ronström 2007: 212) fordi verdensarv kan beskrives som produksjonen av global kulturarv (Ronström 2007: 82).

2.2 UNESCOs verdensarv

UNESCOs “*Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage,*” ble vedtatt i 1972. Dette skjedde etter at kulturminner og naturområder i økende grad hadde blitt utsatt for press i form av krig, naturkatastrofer, forurensing, turisme eller ganske enkelt forfall (Riksantikvaren 2009). Verdensarvkonvensjonen har derfor blitt opprettet som en internasjonal avtale som skal sørge for beskyttelse og bevaring av kulturarvsteder, naturarvsteder og kulturlandskap som regnes å ha universell verdi (Smith 2006: 27). Den grunnleggende tanken er at deler av verdens kultur- og naturarv er så verdifull og viktig at den utgjør menneskehetens felles arv (Turtinen 2004b: 179). For dette formålet ble det opprettet en liste: UNESCOs liste over verdens kultur- og naturarv.

Konvensjonens fremste begrunnelse er at det i dag ikke finnes noen lovgivning om bevaring av kulturarv (faste kulturminner) på globalt plan. Det vil si at konvensjonen fyller et juridisk tomrom. I denne sammenhengen betyr globalt rett og slett noe som omfatter hele verden (Berkaak 2007a: 9).

Verdensarvkonvensjonen er en folkerettslig avtale, som de land som har ratifisert konvensjonen forplikter seg til å implementere i sin nasjonale lovgivning (Federspiel 2006: 133-134). UNESCOs verdensarvoppgaver innebærer blant annet å oppfordre nasjonalstater som har underskrevet konvensjonen til å nominere steder innenfor deres nasjonale territorium for innlemmelse på listen (UNESCO org 2009). Norge godkjente verdensarvkonvensjonen i 1977. Gjennom Norges godkjenning av konvensjonen opprettes det forbindelser mellom lokale og nasjonale betydningsdannelser og kulturpolitiske føringer. Samtidig opprettes det forbindelser med bredere globale samfunnsmessige strukturer og prosesser (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 16).

I 2009 er bergkunsten i Alta ett av 878 ulike områder i verden som er innskrevet på listen. Norge har 5 steder som sammen med bergkunsten i Alta har status som verdensarv. Det er Bryggen i Bergen, Røros bergstad, Urnes stavkirke, Vegaøyen og Vestnorsk fjordlandskap. I tillegg kommer fire punkter på Struvemeridianen som ligger i Norge.

UNESCOs overordnede funksjon er å oppfordre til samarbeid mellom nasjoner innenfor områdene utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon, for å bidra til fred og sikkerhet i verden. Utvikling og samarbeid innenfor kulturfeltet skal derfor bidra til dialog basert på

respekt for felles verdier og respekt for alle sivilisasjoner og kulturers verdier (UNESCO Organization 2008). Som verdensarv har bergkunsten dermed ikke bare en egenverdi, men gis også en ideell og samfunnsviktig oppgave (Omland 1999: 82).

Verdensarvkonvensjonen er et globalt medium som står i den underlige mellomstillingen ved på den ene side å være forkjemper for vestlige ideer, men på den annen side også som et forum hvor andre røster kan høres (Omland 2000: 177). Den globale arenaen har vist seg viktig som et forum for urfolksspørsmål. En global, moralsk urfolksdiskurs har blitt forsterket gjennom FN og UNESCO sitt fokus på urbefolkningers rettigheter (Thuen 2001: 96). Betydningen av dette blir tatt opp igjen i forhold til den samiske befolkningen i Alta.

QuickTime™ and a
decompressor
are needed to see this picture.

Figur 3: UNESCOs verdensarvemblem

Verdensarvemblemene representerer den gjensidige avhengighet mellom verdens natur og kulturarv. Emblemet blir brukt til å identifisere steder som er beskyttet av verdensarvkonvensjonen og innskrevet på listen, og slik representerer de universelle verdier som konvensjonen står for. Feltet i midten symboliserer resultater av menneskers ferdigheter og inspirasjon, mens sirkelen hyller naturen. Emblemet er rundt, slik som verden, og et symbol på global beskyttelse av kulturarven til menneskeheten (UNESCO Organization 2009).

Anerkjennelsen av at det finnes en verdensarv, er global. I så måte har UNESCOs verdensarvkonvensjon en global utbredelse og aksept (Omland 2000: 176). Blant annet har

186 nasjonalstater ratifisert konvensjonen i 2009 (UNESCO Organization 2009). Men selv om verdensarvbegrepet har en universell utbredelse og aksept, har det ingen universell mening eller virkning (Omland 1998: 89). Forståelsen av at noe er verdensarv, er derfor ikke universell, men preget av en global fragmentering. Denne fragmentering medfører at det er vanskelig å uttale seg ensidig og bestemt om noe som i stor grad er ubestemt, stadig gjennomgår endringer, og som tolkes ulikt i forskjellige sammenhenger (Omland 2000: 176).

Det er et kjennetegn ved internasjonale organisasjoner at de produserer begreper og retorikk. Det er i stor grad gjennom disse begrepene og kompetansen i å beherske dem, at deres styring og innflytelse utfolder seg (Berkaak 2007a: 5). Retningslinjene i dokumentene er gjerne vidt formulert for å kunne gjelde flere land og ulike situasjoner. De vil derfor synes å være for vage til å kunne anvendes direkte som styringsdokumenter i konkrete saker. Likevel har dokumentene betydning for utviklingen av nasjonale lover, retningslinjer og praksis i kulturminneforvaltningen (Omland *et. al.*: 2007: 20).

UNESCO utgjør like fullt en normativ kontekst av betydning for hvordan nasjonalstatene forvalter kulturarv som er verdensarv. Gjennom symbolisering gis kulturarven en symbolsk dimensjon, og omkodes til å bety noe delvis eller helt annet enn hva den opprinnelig har gjort (Bohman 2003: 18). UNESCO er slik en mektig produsent av kultur, og en svært innflytelsesrik aktør. Gjennom internasjonale avtaler er UNESCO i stand til å definere og utforme forhold, problemer og løsninger. I neste ledd kan de da utforme interesser og ønskelige handlinger hos andre, da særlig handlinger fra nasjonalstater. Kultur er derfor ikke bare et spørsmål om meningsskapning i en kommunikativ betydning, men også et spørsmål om å utøve makt. Verdensarvkonseptet gjør at UNESCO får kapasitet til å omforme den konteksten og de midler som kultur- og naturarv blir produsert gjennom. De etablerer slik en ”infrastruktur” for kulturarvproduksjon, overføring og mottakelse (Turtinen 2004a: 5).

UNESCOS prosjekt går ut på å skape både en verdenshistorie og en verdensarv (Omland 2000: 176; Christophersen 2000). Verdensarv er en ny type historier om det fortidige som kan ”tenkes ned” og anvendes lokalt, til mange ulike formål (Ronström 2007: 252). På en og samme tid er verdensarvsteder resultat av en omfattende prosess som gjør det lokale universelt og det universelle lokalt (Ronström 2007: 113). På konkret nivå fremheves det lokale, særpregede og unike. Samtidig skapes det ved hjelp av distanserte teknikker, som klassifikasjon, systematisering og beskrivelse, et perspektiv ovenfra som får et annet, abstrakt

og bakenforliggende objekt til å tre frem (Ronström 2007: 112). Dyptgripende globale samfunnsprosesser får slik innvirkning lokalt, og omvendt; lokal kultur produserer symboler for det globale markedet (Guttormsen 2007: 45). Verdensarv utgjør dermed én kontekst som bergkunsten er en del av. Bergkunsten bringes derfor inn i stadig nye diskurser eller meningssammenhenger, som verdensarvdiskursen.

2.3 Bergkunst

Bergkunsten i Alta er det kulturhistoriske materialet som danner grunnlaget for den meningsproduksjonen som her skal undersøkes. Noen sentrale opplysninger om bergkunst skal derfor løftes frem.

Bergkunst er en fellesbetegnelse på forhistoriske bilder som er risset, hogd, slipt inn eller malt på fjell (Riksantikvaren 2009). Motivene på bergkunsten i Alta forteller om de naturlige omgivelsene og ressursgrunnlaget gjennom det utvalget av dyreliv som er avbildet. Det er bilder av rein, elg, bjørn, hund/ulv, rev, hare, gjess, ender, svane, skarv, kveite, laks og hval. I tillegg til artene fra dyreriket som er avbildet, viser helleristningene også mennesker, båter, redskaper, ulike geometriske mønstre og figurer. Ofte ser man store scener hvor mennesker og dyr deltar i ulike aktiviteter, som jakt fangst og fiske, dans og ritualer. For å forklare helleristningene i Jiepmaluokta/Hjemmeluft brukes ofte teorien om Alta som møteplass for kyst- og innlandsgrupper, der ritualer og et ønske om å uttrykke symbolsk fellesskap har resultert i den bergkunsten vi finner i området i dag (Finnmark fylkeskommune 2002: 19). Bergkunsten i Alta er skapt gjennom en lang periode i yngre steinalder og tidlig metalltid, over et tidsrom på nesten 4000 år. Helleristningene ligger mellom 26 og 8 meter over havet.

QuickTime™ and a
decompressor
are needed to see this picture.

Figur 4: Jakt på reinsdyr med pil og bue, Hjemmeluft

2.4 Oppsummering

Begrepene kulturarv og verdensarv har blitt definert som vide, politiske betegnelser som ikke har noe entydig og klart betydningsinnhold. Betegnelsene kan derfor sies å være samlebetegnelser for ulike måter man i samtiden verdsetter og skaper mening av kultur og forhistorie; man bringer orden og mening til fortiden. Verdensarvbegrepet blir satt i sammenheng med kulturarvbegrepet, fordi verdensarv kan beskrives som en globalisering av kulturarv. Disse begrepene (kulturarv og verdensarv) kan betegnes som diskurser, og som nevnt tidligere, blir prosessen fra kulturarv til verdensarv betegnet som en diskursiv prosess. Det er fordi kulturarvdiskursen tar opp i seg meninger og betydninger fra verdensarvdiskursen, og omvendt. Gjennom produksjonen, eller den diskursive prosessen, gjøres det lokale universelt, og det universelle lokalt.

For å kontekstualisere avhandlingens problematikk og tematikk, settes den inn i en forskningshistorisk sammenheng i neste kapittel.

3. Kapittel: Forskningshistorie

I det følgende presenteres noen teoretiske begreper og perspektiver som belyser avhandlingens tematikk. Først vil det redegjøres for politisk arkeologi, hvor Terje Østigård gjennom denne betegnelsen drøfter arkeologiens samtidige virkefelt.

Noen begreper og perspektiver fra postprosessualismen er nyttig for å forklare bakgrunnen for deler av avhandlingens temaer, og problematisering av fortiden. Til slutt i dette kapittelet vil det presenteres forskning som er gjort på kulturarv- og verdensarvprosesser.

3.1 Politisk arkeologi

Innenfor kulturarvforskningen ("*Heritage Studies*") har det utviklet seg et tverrfaglig interessefelt som, mer enn å se på kulturarv som materiell kultur, undersøker hvordan kulturarven inngår i sosiale og kulturelle prosesser. Dette er en relativ ny vitenskapelig tilnærming, som har røtter i den mer samfunnskritiske forskningen på kulturarv (Smith 2006). I Norge defineres dette feltet som kulturminnevernforskning (Lillehammer: 2004: 82-83) eller politisk arkeologi (Østigård 2008: 1). Termen politisk arkeologi er studier av hvordan arkeologi inngår i politiske konstruksjoner i samtiden, og dermed gir disse konstruksjonene legitimitet, autoritet og vitenskapelig autonomi i samtiden. Politisk arkeologi har derfor som mål å belyse forutsetninger og ideologier bak samtidige politiske hierarkier. Det handler om hvordan ulike aktører oppnår strategiske fordeler ved å bruke arkeologi som et mål i sine foretagender (Østigård 2007: 11). Arkeologi har derfor en viktig ideologisk rolle i konstruksjonen av "fortellinger" som politikere bruker i sitt arbeid (Østigård 2007: 7). Forskjellen mellom bruk og misbruk av fortiden i en samfunnskontekst er ofte vanskelig å bestemme. Ulike samfunnsaktører vil bruke kunnskap om fortiden ut fra de mål og situasjoner som de definerer som ønskelige (Østigård 2001: 27).

For å forstå hvordan arkeologi som fag blir praktisert i dag, er det nødvendig å analysere hvem som har interesse av fortiden, og hvordan de ulike aktørene legitimerer verdien og nytten av denne kunnskapen. Arkeologi er mer enn et akademisk fag, det er en sosial praksis med samfunnspolitiske aspekter (Østigård 2001: 15). Den arkeologiske vitenskapen kan derfor ikke løsrives eller sees isolert fra det samfunn den utøves og fungerer i (Østigård 2001: 16). Hvis en er av den oppfatning at kulturarvfeltet ikke angår akademien, vil en, ifølge Østigård (2001: 32) bare sikre at politisk manipulerende aktører okkuperer det arkeologiske feltet uten motstand. Populister er først og fremst ute etter svarene og den "riktige" forhistorien. Arkeologens rolle bør derfor være å formidle det analytiske tankegodset om

hvordan fortiden blir konstruert (Østigård 2001: 32). Forbindelsen mellom en politisk ideologi og en vitenskapelig disiplin bør derfor erkjennes av profesjonelle arkeologer slik at de kan forstå sitt eget fagfelt og konteksten for sitt arbeid (Østigård 2001: 33). Uten en selvreflekterende holdning og analyse av faget i en samtidig samfunnskontekst, kan man verken avgjøre hvilken rolle arkeologien har, eller skal ha i dagens samfunn (Østigård 2007: 60).

Flere temaer innenfor arkeologiens samtidige virkefelt har blitt drøftet gjennom den arkeologiske retningen postprosessualisme. De temaene som er relevante i denne sammenheng, skal nå presenteres.

3.2 Postprosessuell arkeologi

Den vitenskapsteoretiske orienteringen i arkeologi som i stor grad diskuterer ulike aspekter ved arkeologiens rolle i samfunnsmessige og politiske prosesser, er postprosessuell teori. Postprosessualismen oppstod i arkeologien fra begynnelsen av 1980-tallet. Retningen startet hovedsakelig i Storbritannia, særlig i miljøet rundt arkeologen Ian Hodder (Olsen 2005: 296). Den postprosessuelle arkeologien har ført til en større interesse for å få kunnskap om den mening, eller innhold, mennesker legger i kulturarv (Omland 1999: 87). Det begynnende behovet for en selvrefleksiv arkeologi som posisjonerte selve disiplinen som objekt for kritisk analyse, fokuserte på å identifisere og undersøke diskurs og ideologi (Ekeland 1990: 115; Miller og Tilley 1984; Shanks og Tilley 1987b). Arkeologene Michael Shanks og Christopher Tilley (1987b: 206) argumenterer for at arkeologien bør se seg selv som en aktiv og involvert part i den politiske kampen, som også den arkeologiske diskurs er en del av (Ekeland 1990: 115). Sentralt innenfor den postprosessuelle teorien står derfor forholdet mellom språk og politikk (Smith 2004: 50).

Til grunn for postprosessualisme ligger inspirasjon fra den teoretiske retningen poststrukturalisme (Preucel 2006: 123). Innenfor arkeologi er derfor fremveksten av postprosessuell teori nært forbundet med poststrukturalismen (Preucel 2006: 123). Poststrukturalismen hevder at den sosiale virkeligheten er en sosial konstruksjon, og at kunnskap er konstruert gjennom språk, diskurs og kultur (Røe 2004: 3). De sentrale mål ved tolkningen av fortiden ble dermed anerkjennelsen av et mangfold av tolkninger av fortiden (Smith 2004: 47). Dette medførte mindre fokus på abstrakte og generaliserte

historieberetninger, og mer fokus på kontekstualisering og partikularisme (Rowlands og Kristiansen 1998: 2).

Postprosessuell teori drøfter blant annet arkeologisk kunnskap uttrykt og anvendt som kulturarv. Ian Hodder (1991: 7) hevdet at økningen av postprosessuelle teorier oppstod i sammenheng med en "kulturarvsboom" i Storbritannia. Representanter for postprosessuell teori peker ofte på at det var bekymringen for de økende konfliktene rundt de meningene som ble tilskrevet kulturarv som utløste perspektivet om en arkeologisk "politikk" (Smith 2004: 46; Leone 1981; Rowlands 1986; Leone *et al* 1987; Rowlett 1987; Leone og Potter 1992; Leone og Preucel 1992; Champion 1991; Wylie 1993). Postprosessualister i Storbritannia var derfor bekymret for at kulturarvindustrien tilbød et "rosenrødt" syn på fortiden (Smith 2004: 46; Champion 1991: 141; Shanks og Tilley 1987b). De mente også at arkeologi tjente politiske mål gjennom kulturarvforvaltningen (Smith: 2004: 46; Leone *et al* 1987: 284). Det ble også diskutert hvordan arkeologisk kunnskap gjennom å involvere seg i kulturarvindustrien ble omgjort til en vare (Smith 2004: 46; Shanks og Tilley 1987b; Champion 1991; Hodder 1991).

Postprosessuell arkeologi har bidratt med kritiske perspektiver på arkeologiens rolle i konstruksjoner av kulturell identitet (Jones 1997: 6). Det ble i den sammenheng drøftet hvordan det i nasjonalistiske diskurser ble skapt en selvsagt og "naturlig" forbindelse mellom identitet, historie og territorium (Olsen 2001: 79). I Norge ble det likeledes diskutert hvordan arkeologien bidrog til å gi legitimitet til myten om Norge som en etnisk, homogen nasjonalstat (Olsen 1997: 71). Politisk bruk av arkeologi i identitetsprosesser har i et historisk perspektiv særlig hatt konsekvenser for marginaliserte samfunnsgrupper som falt utenfor den nasjonale ideologien (Olsen 1997: 252). Som en del av det "nye" politiske klimaet oppstod det etter hvert en økt bevissthet innenfor postprosessualismen om marginaliserte "stemmer," og deres "rett" til fortiden (Olsen 2007: 19; Shanks og Tilley 1987a; Leone 1981; Gathercole og Lowenthal 1990).

Fra slutten av 1970-tallet ble arkeologien konfrontert med kritiske spørsmål også fra disse gruppene utenfor arkeologien. Dette kom klarest til uttrykk gjennom kritikk fra urbefolkninger og deres politiske organer. Det dreide seg om hvem som hadde rett til å forvalte eller bestemme over kulturarven. En diskuterte derfor om det er vitenskapelige kriterier som skal ligge til grunn for hvordan et fortidig materiale skal forvaltes, eller om det

er de kulturelle eller politiske interessene til det folk som regner det som sin kulturarv. Dette startet en debatt om forholdet mellom vitenskapelige interesser og interessene til menneskene i de områder hvor arkeologer utfører sin praksis (Olsen 1997: 252).

Denne tematikken er også svært sentral i Norge og i Alta. I norsk sammenheng oppstod det på slutten av 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet en sterk offentlig debatt om hvorvidt samene var en "urbefolkning," ifølge FNs internasjonale ILO-konvensjon nr. 169, som ble ratifisert av Norge i 1990. Debatten ble intensivert av samenes kamp mot den norske stats planer om å demme opp Alta-elva. Denne kampen ble symbolsk transformert av samene til en konfrontasjon hvor de fremspringende spørsmål dreide seg om etnisk og kulturell integritet, og samenes politiske rettigheter som en urbefolkning.

Ettersom kampen også reiste det mer prinsipielle spørsmålet om samenes status som urbefolkning, fokuserte debatten videre på de historiske "bevis," og derfor også på arkeologi (Olsen 2007: 19). På det årlige møtet for norske arkeologer i 1981, ble det foreslått en resolusjon som slo fast at den samiske minoriteten oppfylte de historiske kriteriene for å kunne defineres som urbefolkning, ifølge ILO-konvensjonen, basert på historiske og arkeologiske data. Dette resulterte i neste omgang i en debatt om arkeologi og politikk (Olsen 2007: 19).

Samisk arkeologi er et begrep som for alvor ble tatt i bruk på 1980 tallet. Termen samisk arkeologi kan sees som del av en strategi for å skape oppmerksomhet om samenes fortidige tilstedeværelse i Norden. Samisk arkeologi kan kanskje best defineres som arkeologiske studier av forhold som angår samene og samiske samfunn. Samisk arkeologi oppstod som en følge av den økte oppmerksomheten om samenes samtidige politiske status som etnisk minoritet. Begrepet hadde også sammenheng med radikaliseringsprosessen av det arkeologiske ordskiftet, under innflytelse av postprosessuell arkeologi. Tilkomsten av samisk arkeologi må også sees på bakgrunn av søkelyset på arkeologiens tette forbindelse til nasjonsbyggende prosjekt i Norden, og den tilhørende usynliggjøringen av samene i historisk og arkeologisk forskning (Olsen 2005: 320; Hansen og Olsen 2004: 10-14). Bruk av begreper som samisk arkeologi må sees i lys av slike forsøk på å skape rom for en alternativ, samisk fortid. Begreper som "norsk arkeologi," "de første nordmenn," eller "vårt folks historie" fikk derfor en annen betydning på 1980-tallet enn hva de tidligere hadde hatt. De mistet sin status som nøytrale og generelle betegnelser (Hansen og Olsen 2004: 14).

Arkeologi er en del av politiske prosesser og identitetsdiskurser som særlig ble gjenstand for teoretisk debatt gjennom postprosessualismen. I det følgende presenteres noen arbeider som fokuserer på kulturarv- og verdensarvprosesser. Disse forskningsarbeidene diskuterer og konkretiserer en rekke av de problemstillingene som postprosessualismen bragte opp til diskusjon.

3.3 Tidligere studier på kulturarv og verdensarv

I litteraturen om verdensarvområdet i Alta finnes det få eksempler på forskning om bergkunstens rolle i politiske og samfunnsmessige sammenhenger. Det meste av litteraturen om bergkunsten i Alta er relatert til kulturarvens materielle dimensjon, blant annet grunnforskning på bergkunst og veiledningslitteratur for turismen. Denne studien søker imidlertid å belyse bergkunsten fra et sosiopolitisk perspektiv, og dermed bidra til en ny forståelse av verdensarvstedet i Alta i en større kontekst. For å gjøre dette er det sentralt å se på hvordan andre forskningsarbeider har satt verdensarv inn i globale og lokale sammenhenger og prosesser.

Et bidrag til kulturarvforskning er boken *Uses of Heritage* (2006), skrevet av arkeologen Laurajane Smith. Hun problematiserer kulturarven som idé og konsept for erindring, minneproduksjon og identitetsmarkør i moderne vestlige samfunn. Det kulturteoretiske utgangspunktet er at kulturarv må forstås som noe immaterielt og noe som skapes diskursivt (Smith 2006). Med dette underslås ikke fortidslevningers fysiske eksistens, men at et historisk objekts kulturarvdimensjon konstrueres symbolsk gjennom sosial praksis (Guttormsen 2007: 56). Smith har også arbeidet mye med forholdet mellom urbefolkninger, kulturarv og den profesjonelle kulturminneforvaltningen (Smith 2004), aspekter som også berører problemstillinger i denne studien.

Et eksempel på forskning på verdensarvkonvensjonen og verdensarvområder satt inn i en lokal, nasjonal og global kontekst er arkeologen Atle Omlands avhandling; *UNESCOs verdensarvkonvensjon og forståelsen av en felles verdensarv* (1998). Omland søker ulike forståelser av kulturarv som en felles verdensarv, for å finne ut hva det betyr når UNESCO sier at kulturarv er en felles verdensarv. Han undersøker om forestillingen om at kulturarv er en felles verdensarv, gir et nytt innhold til bevaring av kulturarven som går bort fra det nasjonale. Videre undersøker Omland om forståelsen av en fellesarv kommer i konflikt med

indigenouisation av kulturarven (Omland 1998: 3). Gjennom verdensarvstedet Great Zimbabwe og Matobo Nasjonalpark problematiserer Omland meningskontroll over kulturuttrykk, og hvordan kulturminnevern kan brukes til å kontrollere kulturelle uttrykksformer (Omland 1999: 82-83).

I doktoravhandlingen *Världsarvets villkor: Interessen, förhandlingar och bruk i internationell politik* (2006), presenterer etnologen Jan Turtinen en kritisk analyse av verdensarvkonvensjonen og det tilhørende administrative apparatet. Verdensarvkonvensjonen sees som et ledd i et større sivilisatorisk prosjekt som har mange fellestrekk med skapingen av nasjonalstaten. Det sentrale i Turtinens undersøkelse er at konvensjonens voksende betydning kan sees i sammenheng med at konvensjonen blir brukt som et verktøy for andre politiske, økonomiske og markedsrelaterte interesser, og internasjonale, nasjonale, regionale og lokale interesser. For å belyse denne dimensjonen ved verdensarven undersøker Turtinen forholdet mellom normer og konkret praksis i implementeringen av konvensjonen. Han påviser en ofte motsetningsfull praksis som hviler på forhandlinger mellom parter med forskjellige interesser. Motsetningene kommer tydeligst til uttrykk i forhold til nomineringene til verdensarvlisten (Federspiel 2006: 133).

Turtinen beveger seg fra et globalt til et lokalt nivå og undersøker nominasjonsprosedyren for kultur- og naturarvstedet Södra Öland i Sverige som kom på verdensarvlisten i 2000 (Turtinen 2004a: 5). Turtinen viser at verdensarvprosessen blir muliggjort av andre tolkninger av og forventninger til verdensarven enn de antikvariske (Turtinen 2004a: 10). Forskningen på Södra Öland viste at det ble knyttet forhåpninger om lokal og regional utvikling til nomineringen. Et annet viktig aspekt var følelsen av å være unik, og verdensarvstatusen ble en del av den lokale og regionale identitetsbyggingen (Turtinen 2004a: 12). Turtinens undersøkelse viser at prosessen med tolkninger, definisjoner og beskyttelse av kultur- og naturressurser i stigende grad har karakter av samarbeid og forhandlinger på tvers av interesser. Fellesnevneren for de motstridene interessene er oppfatningen av kultur- og naturarv som en ressurs som både rommer antikvariske mål (bevaringsinteresser) og politisk – økonomiske mål (utviklings- og markedsrelaterte interesser) (Federspiel 2006: 134). Turtinens undersøkelse er et bidrag til forståelsen av verdensarvkonvensjonens skiftende, og svært forskjelligartede funksjonsnivåer. Den belyser også de mekanismer som styrer de skiftende betydninger som tilskrives kultur- og naturarv i nåtidens globaliserte samfunn, og de mange interessene som er involvert i forhandlingsprosessen (Federspiel 2006: 134).

Etnologen Owe Ronström (2005: 11) har også gransket hvordan verdensarv blir brukt lokalt, for å – som han beskriver det; ”redefinere, reformulere og ta kontroll over estetikk, historie, økonomi og makt. Ronström undersøker kulturarvsskapingen av middelalderbyen Visby på Gotland. Visby ble oppført på verdensarvlisten i 1995. Han mener verdensarvprosessen rundt Visby signaliserer endringer i produksjonen av kollektivt minne, og at dette har å gjøre med endringer i lokale maktstrukturer (Ronström 2005: 11).

Innenfor forskningen på verdensarv i Norge er det særlig verdensarvområdet Røros som har blitt undersøkt. Det er i den sammenheng verdt å nevne forskningsprosjektet Verdiskaping Røros. Niku rapport 15; *Kulturarv som kapital. En analyse av kulturarvskapitalens diversitet på Røros som et grunnlag for tenkning om verdiskaping* (2007). Rapporten er utført av arkeolog Torgrim Sneve Guttormsen og etnolog Knut Fageraas. De har gjennom verdensarvstedet Røros undersøkt på hvilke måter kulturarv er en samfunnsressurs som gir verdiskaping (Guttormsen 2007: 3).

Gjennom diskurser om kulturarv og utvikling ser Guttormsen og Fageraas på hvordan konfliktlinjer og særinteresser utspiller seg på lokalplanet. Målet er på denne måten å få et inntrykk av handlingsrommet til de mange aktørene som er synlige i kulturarvs-, utviklings- og verdiskapingsspørsmål. Temaet verdiskaping på kulturminnefeltet har slik sett to dimensjoner; det handler både om å definere meningsinnholdet som samtiden tillegger fortiden, og ulike aktørers roller i denne meningsdannelsen (Guttormsen 2007: 11).

Intensjonen med rapporten var å belyse variasjonene i kunnskapen om Røros. Rapporten er samtidig et kritisk perspektiv til dagens praksis med kulturarven på Røros. Målet med rapporten var også å bidra til en konstruktiv debatt om kulturarv-verdiene som et felles anliggende i dagens samfunn. Videre er det et forskningsbidrag til det på mange måter komplekse temaet om forholdet mellom bevaring og utvikling på Røros (Guttormsen 2007: 7).

3.4 Oppsummering

Forskningen viser at verdensarvens lokale uttrykk er komplekse, heterogene og skjer i samspill mellom ulike aktører og historiske, politiske og kulturelle prosesser. I likhet med en rekke av forskerne som er presentert, menes her at en god tilnærming til å belyse

meningstilskrivning til verdensarvsteder, er inngående analyser av konkrete verdensarvsteder. Ved å innta en selvreflekterende holdning og analyse av faget i en samtidig samfunnskontekst, slik Østigård etterlyser, kan man lettere avgjøre hvilken rolle arkeologien har eller skal ha i dagens samfunn. Dette problemfeltet ble gjenstand for teoretisk debatt gjennom postprosessualismen. For å ivareta en selvreflekterende holdning, både teoretisk og metodisk, skal det tas i bruk elementer fra diskursteori og diskursanalyse i undersøkelsen av verdensarvstedet i Alta.

4. Kapittel: Diskurs som teori og metode

Å utsette seriøse vitenskapelige tekster for språkkritikk og studere hvordan språket inngår i konstruksjonen av sammenhenger og argumenter, er ikke å frata disse tekstene seriøsitet. Det betyr ikke at logikken blir underordnet retorikken eller andre nivåer eller kvaliteter i teksten. Det betyr at i like stor grad som en har måttet innse at en ikke kan opptre løsrevet fra samfunnet og den sosiale og politiske konteksten arkeologi inngår i, er det en erkjennelse av at en ikke kan ha noe positivistisk forhold til språk og skrift – det vil si som noe vi enten kontrollerer eller forholder oss nøytrale til (Olsen 1993: 296). Diskursanalyse er et verktøy for å kaste lys over de forutsetninger og betingelser som ligger nedfelt i tekster.

4.1 Metode: Diskursanalyse

Diskurs kan beskrives som produksjon, vedlikeholdelse og endring av mening i og mellom ulike sammenhenger. Diskursanalyse dreier seg dermed om å studere mening, og den studerer mening der den oppstår, nemlig i språket (Neumann 2001: 18). Diskursanalyse er derfor et teoretisk og metodisk hele (Jørgensen og Phillips 1999: 12). I diskursanalyser forstås diskurs som en sosial tekst nedfelt i meningsutsagn som derved omfatter bruk av språk i forskjellige sammenhenger. Diskursbegrepet er anvendelig for å analysere hvordan ulike aktører trekker på begreper og betydninger i verdensarvdiskursen, i tilknytning til bergkunsten som verdensarv. "Aktor" brukes i denne sammenheng om institusjoner som UNESCO, ICOMOS, kulturminneforvaltningens ulike sektorinndelinger og ulike enkeltaktører som har forfattet tekster (Neumann 2001: 18).

De sentrale begreper og betydninger i tekstene kalles *representasjoner*. Diskurs er virkelighetsproduserende, så et annet ord for representasjoner er virkeligheter (Neumann 2001: 60). Betegnelsen på de viktigste pakkene av virkelighetskrav som en diskurs består av, kalles dermed for representasjoner (Neumann 2001: 177-178). Fremstillingene av representasjonene i tekstene kan derfor oppfattes som ulike aktørers virkelighetsrepresentasjoner av de samme begrepene.

Diskursanalysen hviler på et sosialkonstruktivistisk grunnlag, det vil si filosofiske (ontologiske og epistemologiske) premisser angående språkets rolle i den sosiale konstruksjon av verden (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 12). Sosialkonstruktivismens

nøkkelpremisser har røtter i blant annet fransk poststrukturalistisk teori (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 13). Sosialkonstruktivismen er imidlertid langt fra entydig, og fungerer mer som en samlebetegnelse på noe ulike vitenskapsteoretiske posisjoner (Solli 2001: 3).

Diskursanalysens primære fokus er ikke å undersøke et fenomens "sannhet" om for eksempel hva som er riktig eller galt, men å analysere meningsdannelsens utsagn om ulike fenomener, med andre ord forestillingene om "sannhet." Det betyr at analysens hovedfokus er hvordan verdensarvdiskursen kommer til uttrykk i meningsdannelser om bergkunsten. Det er ikke mulig å dekke alle aspekter ved verdensarvdiskursens virkninger. Gjennom et utvalg av tekstkilder tas det sikte på å komme frem til noen føringer ved verdensarvdiskursen på globalt og lokalt nivå (Guttormsen 2006: 10).

Kunnskapsproduksjon skjer gjennom språklige uttrykk. Språklig tilpasning kan sees som en kulturell og politisk forhandlingsprosess mellom ulike nivåer. Diskursanalyse egner seg nettopp til å studere tilpasnings- og endringsprosesser fordi den studerer hvordan et fenomen endrer seg gjennom at språket som omhandler det konkrete fenomenet, endrer seg (Neumann 2001: 60).

Diskursen vil bære med seg minner om sin egen tilblivelseshistorie, slik at hver tekst vil muliggjøres av de tekstene som er gått forut for den (Neumann 2001: 56-57). En tekst kan derfor sees som en del av en intertekstuell kjede. Det vil si at en serie teksttyper bindes sammen i en kjede, ved at hver tekst inkorporerer elementer fra en annen eller flere andre tekster (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 84). Et annet aspekt ved intertekstualitet er at en tekst er en møteplass for en strøm av begreper som kan kombineres på andre måter med andre begreper i konstruksjonen av nye tekster (Røe 2004: 24).

I tekstanalysen dreier det seg derfor om hvordan tekster på globalt nivå bindes til teksttyper på nasjonalt og lokalt nivå. Et eksempel på intertekstualitet er da hvordan UNESCOs "*Operational Guidelines*" blir innført i lokale forvaltningsplaner om bergkunsten i Alta. Et annet eksempel er hvordan man lokalt tilskriver bergkunsten nye verdier med begreper som er utviklet av UNESCO, som for eksempel enestående universell verdi (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 84).

Intertekstualitet refererer slik til historiens innvirkning på en tekst og til tekstens innvirkning på historien. Teksten trekker på tidligere tekster og bidrar dermed til historisk utvikling og forandring, slik verdensarvkonvensjonen kan sies å gjøre (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 85). Dermed etableres det nye relasjoner mellom forskjellige nivåer og aktører i samfunnet, mellom det globale, det regionale, det nasjonale og det lokale (Halskov Jensen 2008: 102).

4.2 Diskursteori

En annen beskrivelse av diskurs er som språkbruk og bruk av språket i forhold til sosiale, politiske og kulturelle formasjoner, det vil si gjennom strukturer, institusjoner og normer (Bredsdorff 2002: 12). Meningstilskrivningen til lokal og nasjonal kulturarv som verdensarv kan beskrives som en diskursiv prosess. En diskursiv prosess er et system som frembringer et sett med utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere, og har en viss grad av regelmessighet i et sett sosiale relasjoner. En institusjon kan defineres som et symbolbasert program som regulerer sosial samhandling, og som har en materialitet. Å institusjonalisere en diskurs som verdensarvdiskursen innebærer å formalisere settet med utsagn og praksiser (Neumann 2001: 177). En kan derfor snakke om diskursens tilblivelse og institusjonalisering (Neumann 2001: 133). Institusjonene låner materialitet til virkeligheten. Virkeligheten er institusjonaliserte verdier som reproduseres ved at subjekter handler i henhold til dem (Neumann 2001: 94).

Som beskrevet tidligere, dreier verdensarvkonvensjonen seg om innflytelse eller maktutøvelse overfor stater. Det skjer gjennom opprettelse og utbredelse av forestillinger omkring globale problemstillinger knyttet til spesifikke temaer. Eksempler på disse problemene fremkommer i konvensjonsteksten, som hvordan globalisering, krig og forurensing utgjør trusler og problemer for verdens kulturarv. Organisering av virksomheten for løsninger skjer gjennom et administrativt, juridisk system, som tidligere nevnt (Federspiel 2006: 133). Innebygd i verdensarv er konstruksjon og bevaring av ideer og verdier basert på UNESCOs politiske målsetninger, UNESCOs verneideologi. UNESCOs politiske målsetninger setter derfor en rekke premisser for meningsproduksjon om verdensarv. Gjennom å restrukturere kulturarvdomenet globalt i et verdenshierarki tilskrives nye meninger, som at utvalgt kulturarv har universell verdi (Turtinen 2004a: 16). Gjennom en språklig kulturell og politisk

forhandlingsprosess og tilpasning, institusjonaliseres diskursen på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå.

En diskursiv prosess kan også beskrives som en endringsprosess. Endringen skjer ved at en utenforstående aktør, i dette tilfellet UNESCO, forsøker å bringe et samfunn eller en del av et samfunn fra en observert tilstand til en annen påstått tilstand. Den påståtte tilstanden oppleves av den utenforstående som normativt bedre enn den observerte tilstanden. UNESCOs verdensarvkonvensjon er et politisk virkemiddel som blir ansett som normativt bedre enn den eksisterende tilstanden for utvalgt kulturarv. Den utenforstående aktør definerer hva endringen er, eller skal bestå av. Selve ideen om endringen forutsetter en formynder (UNESCO) som kan levere oppskriften til endringens mål. De som endres (Norsk kulturminneforvaltning på ulike nivå) gjøres til klienter for et byråkratisk system. Det vil si at de institusjonaliserer nye begreper, betydninger og symboler gjennom institusjonelle praksiser fra globale byråkratiske systemer, som UNESCO, ICOMOS og ICCROM (Neumann 2001: 149-150). Den diskursive prosessen har dermed den effekt at den gjør det som i utgangspunktet er et politisk problem og hører hjemme i en sosial sfære hvor konflikt og kamp er det forventede, til et teknisk spørsmål. Det forventede er en byråkratisert kanalisering av midler fra et sentralt punkt til et lokalt punkt. Dette innebærer en avpolitisering i den forstand at det fremstår som normalt at diskursen består av rutinemessige handlinger mellom klart definerte aktører (Neumann 2001: 149-150).

Representasjoner er sosialt reproduerte fakta, eller som tidligere beskrevet, virkeligheter slik de fremstår for mennesker. Representasjoner må fremmes igjen og igjen, bokstavelig talt representeres, om de skal være garantert fortsatt gyldighet i den diskursen de er med på å utgjøre (Neumann 2001: 33). Når bærere av samme representasjon institusjonaliserer seg, utgjør de en posisjon i diskursen. Når en representasjon er forholdsvis utfordret i diskursen, så utfordret at den fremstår som naturlig, eksisterer det en tilstand av hegemoni. Som enhver annen situasjon må hegemoniet opprettholdes av diskursivt arbeid, altså representasjonsbekreftende produksjon av utsagn og praksiser (Neumann 2001: 177-178).

Hegemoniske prosesser foregår i overbygningen, altså på globalt nivå, og er en del av et politisk felt. Hegemoni impliserer derfor at det foregår betydningsdannende prosesser på overbygningsnivå (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 43-44). UNESCOs verdensarvkonvensjon er en betydningsdannende prosess på overbygningsnivå. Det foregår en

dialektikk mellom basis (nasjonale, regionale, lokale forvaltningsorganer) og overbygning (UNESCO) (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 47). Dialektikk vil si den prosessen hvor en søker og kjemper om å bestemme begrepenes innhold, og henspeler på muligheten for at forskjellige standpunkt møtes, og nye oppstår (Berger og Luckmann 2000: 14).

På nasjonalt og lokalt nivå er en ny sosial kontekst skapt av UNESCO som åpner for flere og nye meningssammenhenger. Ved å anvende UNESCOs begreper om verdensarv som referanse for argumentasjon og praksis, kan man kjempe om retten til å definere betydningsinnholdet og verdiene som tilskrives bergkunsten (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 14- 15). Den bevegelsen i det sosiale som gjør hegemoniet mulig, og vel også nødvendig, medfører samtidig at hegemoniet ikke kan være stabilt over tid. Det flytende aspektet ved meningsdannelsen er sentralt også for definisjonen av diskurs, som innebærer produksjon, endring og vedlikeholdelse av mening. Et sentralt politisk aspekt ved meningsinnholdet til kulturarv som verdensarv, er da at meningen konstant blir konstruert og forhandlet om av ulike aktører gjennom det som blir kalt representasjoner (Neumann 2001: 65). Det politiske aspektet kan defineres som kampen om å fiksere diskursen så effektene av den blir slik eller slik (Neumann 2001: 173). Det er denne politiske kampen om å fiksere verdensarvdiskursen som nå skal undersøkes.

4.3 Oppsummering

Gjennom en diskursiv prosess blir meningsinnholdet til bergkunsten som verdensarv konstruert, vedlikeholdt, forhandlet og endret av ulike aktører. Diskursanalysen er et metodisk verktøy for å identifisere og analysere disse representasjonene i verdensarvdiskursen. Analysen av tekstmaterialet skal nå legges frem.

5. Kapittel: Analyse av tekstmaterialet

Materialet for min analyse på globalt nivå er ulike publikasjoner av UNESCO. Det er henholdsvis verdensarvkonvensjonen, generelle beskrivelser om verdensarv, og internasjonale retningslinjer for forvaltning av lokale verdensarvsteder. På lokalt nivå utgjør tekstmaterialet forvaltningsdokumenter og sekundære tekster som omhandler bergkunsten i Alta. Tekstene er forfattet mellom 1972 og 2008. For å sette tekstanalysen i en sosio-historisk sammenheng, vil det her kort redegjøres for de ulike aktørene som representerer og har produsert tekstene, og det blir gitt en kort gjennomgang av den metodiske gjennomføringen av analysen.

5.1 Aktører

5.1.1 Globalt nivå

Aktører på globalt nivå er UNESCO (se presentasjon i kapittel 2) og **ICOMOS**. ICOMOS er en internasjonal ”*non-governmental organization*” for fagfolk som arbeider med kulturminnevern. ICOMOS har rollen som rådgiver for UNESCO i spørsmål om verdensarv (ICOMOS 2008). Videre har ICOMOS ulike underavdelinger, og ICOMOS Norge er den norske avdelingen.

5.1.2 Nasjonalt nivå

En sentral aktør på nasjonalt nivå er **Riksantikvaren**. Riksantikvaren er et direktorat for kulturminneforvaltning, og Miljøverndepartementets rådgivende og utøvende faginstans for forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer. RA har også en rådgivende funksjon overfor annen offentlig forvaltning og har ansvaret for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført. RA har derfor et overordnet ansvar for arbeidet til de regionale kulturminnemyndigheter som fylkeskommunene, forvaltningsmuseene og Sametinget (Regjeringen 2008).

5.1.3 Regionalt nivå

På regionalt nivå er de sentrale aktørene **Finnmark fylkeskommune** og **Sametinget** (tidligere samisk kulturminneråd), som er parallelle instanser i forvaltningen av automatisk fredete kulturminner. Fylkeskommunene har ansvar for forvaltningen av kulturminner eldre enn 1536 og Sametinget for samiske kulturminner eldre enn 100 år (Finnmark fylkeskommune 2002: 28). Finnmark fylkeskommune har et hovedansvar for forvaltning av

verdensarven på lik linje med alle andre automatisk fredete kulturminner i fylket. Det ligger imidlertid en forpliktelse i konvensjonen om en forvaltning etter beste praksis prinsippet. Derfor har fylkeskommunen delegert skjøtselsoppgavene knyttet til verdensarven til verdensarvsenteret for bergkunst – Alta Museum.

5.1.4 Lokalt nivå

Verdensarvsenter for Bergkunst - Alta Museum er et IKS (interkommunalt selskap) mellom Alta kommune og Finnmark fylkeskommune. Museet har også et daglig tilsynsansvar for bergkunsten i Alta (Finnmark fylkeskommune 2008).

5.1.5 Enkeltaktører

Enkeltaktører som er sentrale i verdensarvdiskursen i Alta er eller har vært involvert i bergkunsten direkte og/eller indirekte, faglig og/eller politisk. For å forstå deres utgangspunkt for de tekstene de har produsert, gis her en kort bakgrunnspresentasjon.

Tekstforfatter er **Knut Helskog**, professor i arkeologi ved Tromsø museum. Helskog har blant annet arbeidet med systematisering og tolkning av de forskjellige bergkunstfeltene. Helskog har også vært sentral i arbeidet med tilgjengeliggjøring av Hjemmeluft for publikum (Schiøtz og Schrøder Vesterkjær 1993: 63).

Bjørnar Olsen er professor i arkeologi ved Universitetet i Tromsø. Hans forskning har særlig vært konsentrert om Nord Skandinavias og samenes eldre kulturhistorie, og arkeologiens teoretiske og samfunnsmessige forutsetninger.

Ole Henrik Magga er norsk samepolitiker og språkforsker. Han var formann i Norske samers Riksforbund fra 1980 til 1985. Han jobbet som professor i finsk-ugriske språk ved Universitetet i Oslo fra 1987 til 1990. Fra 1997 er Magga professor ved Samisk Høgskole i Guovdageaidnu. Han var medlem av Sametinget 1989-2005 og dets første president 1989-97. Fra 2002-2004 var han leder for *UN Permanent Forum on Indigenous Issues* (FNs permanente forum for urfolk) (Storenorskeleksikon 2008).

Odd Mathis Hætta er førsteamanuensis og dekanus (2000-2001) ved Høgskolen i Finnmark. Hætta er lærerutdannet og cand.philol. med samisk kulturvitenskap, arkeologi, samisk og nordisk (Hætta: 2002).

5.1.6 Sentrale representasjoner i tekstmaterialet

Gjennom tekstmaterialet er analysen identifisert og inndelt i fire representasjoner, det vil si sentrale ord som det foregår betydningsdannende prosesser rundt. Representasjonene er henholdsvis *identitet, verdi, forvaltning og musealisering*.

Materialet har blitt inndelt i de to diskursene verdensarvdiskursen og kulturarvdiskursen. De to diskursene representerer to ulike nivå, henholdsvis globalt nivå og lokalt nivå. Prosessen, eller forholdet mellom de to nivåene kalles en diskursiv prosess (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 15). Den diskursive prosessen kan forstås som *kampen om fortiden*. Disse grepene er tatt fordi det skal undersøkes hvilke betydninger av verdensarv man kjemper om å definere lokalt gjennom kulturarven. Verdensarvdiskursen åpner for nye betydningsmuligheter til bergkunsten, og det oppstår en kamp om hva bergkunsten skal betydningsstilskrives lokalt i den diskursive prosessen (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 40). Virkelighetsrepresentasjonene vil belyses med aktuelle tekstutdrag fra publikasjoner og dokumenter forfattet av aktørene som ble presentert over.

Verdensarvkonvensjonen danner utgangspunktet for den videre verdensarvprosessen. Konvensjonen kan beskrives som en kanonisk tekst, det vil si at den har en bred resepsjon ved at den spiller en grunnleggende og fremtredende rolle i verdensarvdiskursen (Neumann 2001: 52). Som et sentralt dokument og utgangspunkt for verdensarv skal derfor utvalgte momenter i konvensjonsteksten analyseres og drøftes først.

5.1.7 Verdensarvkonvensjonen

Første del av analysen består av å se nærmere på noen få momenter i UNESCOs konvensjonstekst. I konvensjonen (1972) står det blant annet (min oversettelse):

[UNESCO] merker seg at kultur- og naturarven i stadig sterkere grad trues av ødeleggelse, ikke bare av de vanlige grunnene til forfall, men også av endrede sosiale og økonomiske forhold, som forverrer situasjonen ved enda mer truende former for skade og ødeleggelse.

[UNESCO] mener at det på grunn av omfanget og alvoret i de nye farer som truer, må påhvile det internasjonale samfunn som helhet å delta i vern av kultur- og naturarv av fremstående universell verdi ved å yte kollektiv bistand, som uten å erstatte tiltak vedkommende land selv setter i verk, kan utgjøre et viktig tillegg.

[UNESCO] mener at når noe som hører til kultur- eller naturarven forringes eller forsvinner, betyr det en sørgelig utarming av arven til alle verdens nasjoner (UNESCO Organization 2009: 1).

Her presenteres en samtidsdiagnose, som samtidig ligger til grunn for konvensjonen. Begrunnelsen for at det i det hele tatt er behov for en slik konvensjon, og de hovedmålene som formuleres, hviler i stor grad på denne diagnosen. Diagnosen innebærer en klarlegging og konstatering av verdens kulturelle tilstand. Den kulturelle tilstanden innebærer i det store og hele at verden er globalisert, og at en rekke trusler drastisk intensiverer nedbrytingen av kultur og naturarv (Berkaak 2007a). Videre påpeker konvensjonsteksten at tap av kulturarv er et tap for alle verdens nasjoner, uavhengig av territoriet kulturarven befinner seg på. Deretter sier konvensjonsteksten at deler av kulturarven er av så stor betydning at den skal bevares på andre premisser enn bare de nasjonalstatlige: ” *UNESCO mener at deler av kultur- og naturarven er av så enestående interesse at det er behov for å bevare den som en del av hele menneskehetens arv*” (UNESCO Organization 2009: 1).

Om verdensarv står det: ” *Det som gjør konseptet verdensarv så enestående, er dets universelle anvendelse. Verdensarvsteder tilhører alle mennesker i verden, uavhengig av det territoriet de ligger på*” (UNESCO Organization 2009). Dette momentet viser hvordan UNESCO forsøker å fremstille verden som en naturlig enhet. UNESCO prøver å frembringe en enighet om at menneskeheten har en fortid som er forenende på tvers av tid og rom. Gjennom tanken om en felles fortid skal mennesker i verdenssamfunnet få følelsen av at denne enheten er en naturlig størrelse, i tillegg til nasjonalstaten (Østigård 2007: 34 og 70).

Gjennom verdensarven har UNESCO skapt felles referansepunkter over hele verden som skal forene menneskene. Det som forener, skal finnes i blant annet fortiden (Østigård 2007: 37-38). Et paradoks ved dette er at en grunnleggende vernetanke hos UNESCO er nettopp projisering av nåtidens arverettsprinsipper tilbake til fortiden, og dermed retten til å eie arkeologisk materiale og der igjennom forhistorien. Samtidig prøver UNESCO gjennom verdensarven å formidle at utvalgt arv ”tilhører” alle mennesker i verden, uavhengig av territoriet den ligger på. Man kan altså eie gjenstander, men ikke kulturer. Men ved at gjenstandene er antatt å representere en kulturs arv, fungerer arkeologien samtidig som garantist for at kulturarven eies av- og dermed representerer den kulturelle gruppen som hevder tilhørighet til kulturarven (Østigård 2007: 83).

Ett av UNESCOs verdensarvoppdrag er: ” *Oppfordre til internasjonalt samarbeid i konservering av vår verdensarv*” (UNESCO Organization 2009). Konvensjonen fungerer dermed som en oppfordring til verdens stater og til menneskeheten om å ta ansvar for,

beskytte og bevare en felles arv som trues av ødeleggelse (Turtinen 2004a: 8). Dette kan tolkes dit hen at en felles innsats for å redde kulturminner også vil forene mennesker. Det endelige mål for denne metafortellingen er ikke nødvendigvis konservering. Konservering blir kun et instrument for å oppnå et høyere mål – fred mellom mennesker (Omland 1998: 17). Det har sammenheng med at det overordnede målet til kommisjonens virksomhet er å bidra til fred og sikkerhet gjennom å arbeide for økt samarbeid mellom nasjonalstater innenfor kultur (Berkaak 2007a: 3). En fellesarv kan derfor betegne et delt ansvar og en moralsk oppgave i å delta i og bevare og overlevere kulturarven til kommende generasjoner. Dette representerer et globalt forvalteransvar og konvensjonen blir et instrument i en global konserveringsetikk (Omland 1998: 10). Ødeleggelse av kulturarven blir derfor ikke et spørsmål om interesser, men om moral (Walderhaug 2000: 164-165).

Det siste momentet i konvensjonsteksten er:

[UNESCO] anser det derfor som nødvendig å etablere nye bestemmelser i form av en konvensjon, som et effektivt system for kollektiv beskyttelse av kultur og naturarv av enestående universell verdi, organisert på permanent basis, og i overensstemmelse med moderne vitenskapelige metoder (UNESCO Organization 2009: 1).

Her gjøres kulturarven innenfor de enkelte nasjonalstaters territorier betydningsfull for hele menneskeheten gjennom å tillegges en enestående kvalitet, en universell verdi. Ellers fremkommer det gjennom flere momenter at verdensarv er et internasjonalt ansvar, og at heller ikke ansvaret for bevaringen av kulturarv begrenser seg til nasjonalstaten.

Utvelgelsen av kulturarv med universell verdi bygger i stor grad på staters måte å peke ut kulturarvsymboler for hele nasjonen, hvor disse blir tillagt en nasjonal verdi. Forskjellen er at en må finne symboler som kan fortelle historier som kan gjøres relevante for hele menneskeheten (Berkaak 2007a: 3).

5.1.8 Oppsummering

Meningsinnholdet i verdensarvkonvensjonen kan beskrives som en diagnose, gjennom tilstandsvurderingen av kulturarven som kritisk. Konvensjonen er også et mål for arbeidet, og et virkemiddel (Berkaak 2007a: 3). Eller sagt på en annen måte: Verdensarv er i konvensjonsteksten samtidig noe meningsgivende, noe instrumentelt, og et gode i seg selv (Berkaak 2007a: 10). Verdensarven skal symbolisere en kulturarv som alle skal føle tilhørighet til og er dermed også noe som moralsk sett angår alle. Den blir dermed en moralsk erklæring om et felles prosjekt. Verdensarven blir også et politisk virkemiddel, siden den skal

være et instrument for å bidra til samarbeid, fred og demokrati. Den første representasjonen som blir problematisert, er *identitet*.

5.2 Identitet

5.2.1 Globalt nivå

En kort redegjørelse om identitet skal først legges frem for å skape en bedre forståelse av begrepet.

Thomas Hylland Eriksen (1996) velger å bruke ordet identifikasjon i stedet for identitet for å presisere at identifikasjon er en dynamisk, mangesidig, omskiftelig prosess, og derfor ikke noe fastlagt. Den enkeltes tilhørighet kan dermed sees som både personlig valgt, og forutbestemt av objektive omstendigheter. Det første nivået kalles det subjektive nivået. Hylland Eriksen definerer det subjektive, selvreflektive nivået av identitet som jeg - et. På dette nivået spør en person seg for eksempel om hvem hun/han er, hører til, hvor lojaliteten dypes sett hører hjemme, og hvorfor hun/han skal foretrekke et fellesskap fremfor et annet. Det andre nivået kaller Hylland Eriksen det objektive nivået. Dette mer hardprogrammerte nivået av erfaringer, mange av dem stivnet gjennom vaner i tanke og handling, velges sjelden eller aldri bort.

Kollektive identitetsfellesskap er dynamiske og overlappende. Et viktig aspekt ved kollektive fellesskap er derfor at hvilket kollektivt fellesskap som i øyeblikket er relevant, avhenger av den konkrete situasjonen (Hylland Eriksen 1996: 51-53). Verken en person eller en gruppe kan være noe helt alene. Man trenger andre grupper å forholde seg til. Identiteter må derfor være relasjonelle – den ligger ikke i gruppen selv, men i gruppens forhold til andre grupper. Identiteter er altså ikke bare relasjonelle, men også situasjonelle – de aktiveres bare i enkelte sammenhenger (Neumann 2001: 125).

Både fellesskap og individuell identitet mobiliseres dermed gjennom utvalgte minner, og den konstante gjenskapning, gjenoppfinning og forsterking av dem skjer når mennesker deltar i ulike hendelser som mobiliserer og produserer bestemte minner (Selberg 2002: 22). Identitetsprosesser omfatter derfor både meningsaspekter, og i videre mening politiske aspekter (Hylland Eriksen 1998: 99).

UNESCO presiserer når det gjelder verdensarv og identitet: *”Verdensarvstedene sier noe om hva det har vært å være menneske gjennom historien. De gir oss identitet”* (UNESCO Norge 2009). Her brukes fortiden for å skape en følelse av fellesskap i samtiden (Solli 2004: 15).

Dette kan tolkes som at UNESCO mener verdensarven representerer en universell, fellesmenneskelig identitet, på tvers av tid, rom og kulturer. Verdensarvområder kan slik bli av betydning for alle mennesker, gjennom å vektlegge det flerkulturelle i fortid og nåtid. Tekstutdrag fra *Operational Guidelines* illustrerer dette aspektet mer tydelig. Her kommer UNESCO inn på kulturarvmangfoldets fellesmenneskelige dimensjon. I UNESCOs retningslinjer for forvaltning av verdensarv presiseres det (min oversettelse):

Mangfoldet blant kulturer og kulturarv i vår verden er en uerstattelig kilde til spirituell og intellektuell rikdom for hele menneskeheten. Beskyttelsen og opprettholdelsen av kultur og kulturarvmangfoldet i vår verden bør fremmes aktivt, som et essensielt aspekt ved menneskelig utvikling (Operational Guidelines 2008: 93).

Her understrekes det at det finnes en dimensjon ved verdensarv som alle mennesker kan identifisere seg med, til tross for store variasjoner og ulikheter. Gjennom verdensarven kan mennesker ”overalt” i verden finne identifikasjonssymboler som kan oppleves som forankringspunkter fordi de er symboler på menneskehetens felles arv. UNESCOs fokus på menneskeheten fremfor å fokusere på ulike grupper og nasjoner kan trolig sees i forlengelse av tidligere humanisters idealer. I opplysningstiden var det for eksempel vanlig å tenke i termer av menneskeheten, og historieverk ble skrevet som menneskehetens historie. Verdensarven skal slik demonstrere universaliteten i det menneskelige uttrykk, og minne oss om hva det vil si å være menneske (Omland 1998: 16-17).

UNESCO slår fast: *”Hvis menneskenes kulturelle identitet trues, vil også freden være truet”* (UNESCO Organization 2009). UNESCO understreker at den identiteten kultur gir mennesker, er av så stor betydning at hvis kultur som identitetsgiver trues, vil også freden mellom mennesker trues. Videre hevdes: *”Alle kulturer og samfunn er rotfestet i de enkelte former og måter av materielle og immaterielle uttrykk som utgjør deres arv, og det bør bli respektert”* (Operational Guidelines 2008: 94).

UNESCO kommer her inn på at kulturarvmangfoldet også kan være en kilde til motsetninger, og oppfordrer derfor til respekt for dette mangfoldet. Kulturarven som kilde til identitet og tilhørighet blir betegnet som potensielt konfliktskapende. Etnisk identifikasjon med utgangspunkt i en kulturs antatte felles fortid kan være ekskluderende. Kulturarv brukes til å

representere både gitte gruppers bånd til sin egen fortid, deres historiske ”enhet” men også deres forskjell i forhold til andre grupper (Hodne og Ødemark 2005: 10). Dette belyser at ulike identifikasjonspotensialer i fortiden kan være en kilde til problemer og konflikter. I en samfunnskontekst synes derfor målet å være å bringe orden til fortiden ved å definere og kontrollere hierarkiet av ulike identiteter. UNESCO kan sies å forsøke å gjøre nettopp det, slik også nasjonalstaten Norge gjorde særlig på 1800- tallet gjennom nasjonsbyggingsprosesser.

En nasjonal identitet kan sees som kun en av mange identiteter som er betydningsfull for mennesker. Fortidens identitetsskapende potensiale er overskridende, og fortiden kan ideelt sett, som UNESCO forsøker å belyse, også være med på å skape en generell identitet om det menneskelige og det å være menneske (Hylland Eriksen 1996: 52; Østigård 2007: 72).

Tolkningen av begrepet om en felles verdensarv gir kulturminnene en ny mening som går bort fra et nasjonalistisk syn på dem; verdensarven tilhører alle. Kulturarvens betydning for nasjonale identiteter er like fullt fortsatt viktig. UNESCOs holdning har vært at konvensjonen blant annet må sees i forbindelse med en større betydning av nasjonale identiteter, men at kulturarv blir gitt en ny og mer ideell rolle (Omland 1998: 17).

I UNESCOs retningslinjer står det om tilhørighetsaspektet (min oversettelse):

Det er viktig å understreke et fundamentalt prinsipp innenfor UNESCO, for virkeliggjørelsen av at kulturarven til hver enkelt, er kulturarven til alle. Ansvar for kulturarv og forvaltning av den tilhører først og fremst det kultursamfunnet som har generert den, og deretter de som tar vare på den(...)
(Operational Guidelines 2008: 94).

UNESCO hevder at kulturarven tilhører alle. Samtidig hevder de at ansvar og forvaltning ligger hos det kultursamfunnet som har frembrakt kulturarven. Dette kan tolkes som at UNESCO baserer ansvaret for kulturarven på tanken om kulturell kontinuitet og ulike kulturars antatte felles fortid, siden det står at ansvar og forvaltning ligger hos det kultursamfunnet som har frembrakt kulturarven. Tanken om kulturell kontinuitet baserer seg på ideen om historien som kontinuerlig, gjennom konstruksjonen av direkte forbindelser mellom fortid og nåtid. Rådende forestillinger er at historie, identitet og hjemland utgjør en felles enhet (Olsen 2001: 89).

På globalt nivå forsøker UNESCO å aktivere en følelse av å tilhøre en større verden.

UNESCO prøver å muliggjøre opplevelsen av en distansert identitet, en identitet som ikke

begrenser seg til det lokale, men som skaper en fornemmelse av det som forener alle mennesker. En utvider dermed relevansfeltet av innbilte fellesskap, og omfavner en følelse av de fjerne andre, symbolsk som de betydningsfulle andre (Turtinen 2004a: 20).

Verdensarven blir dermed en del av konstruksjonen av hele menneskeheten som et moralsk og innbilt politisk samfunn (Turtinen 2000: 15). En deler et stykke fortid med konkrete andre, noe som skaper en type symbolsk eller forestilt fellesskap (Thuen 2001: 94; Anderson 2006). Denne tanken er derimot ikke særlig forenlig med ideen om kulturell kontinuitet i forståelsen av at kulturarven kan knyttes til og symbolisere én bestemt kulturs arv på andre nivå. Det tyder på at det hersker en ubalanse mellom ulike nivå, hvor meningsinnholdet dermed fremstår som paradoksalt. Det er derfor relevant å undersøke lokale representasjoner om identitet i forhold til bergkunsten i Alta som verdensarv, for å se hvordan disse aspektene kommer til uttrykk på lokalt nivå.

5.2.2 Lokalt nivå

Det skal nå undersøkes hvordan virkelighetsrepresentasjoner om identitet kommer til uttrykk i den lokale kulturarvdiskursen.

Utgangspunktet for kulturarvens identitetsgivende funksjon har vært at kulturarv gir uttrykk for et sett med kollektive minner, hvor identitet er forankret i tanken om et felles kulturelt opphav, som beskrevet over med betegnelsen kulturell kontinuitet. I et historisk perspektiv har dette i stor grad vært forbundet med en nasjons historie. Det er med andre ord en nær sammenheng mellom en geografisk betinget kulturell nasjonal identitet og kollektive minner. Sentralt for å forstå debatten om forholdet mellom kulturarv og identitet er derfor at kulturarven gir uttrykk for og bidrar til å styrke nasjonal identitet, og at dette har vært en viktig begrunnelse for kulturminnevernets praksis i Norge (Guttormsen 2007: 28).

Dette har imidlertid vært problematisk i forhold til den samiske befolkningen i Norge. Et resultat av dette er, som tidligere beskrevet, at det samiske folket historisk sett ikke har blitt anerkjent av omgivelsene (Minde 2003: 106). Samenes identitetsfølelse har tradisjonelt stått i et fjernt og til dels opposisjonelt forhold til stat og forvaltning (Berkaak 1992: 89). I forhold til samiske interesser er den store fortellingen om fornorsking og norsk kulturimperialisme et ledd i den moralske legitimeringen av dagens samepolitiske krav om kulturell likestilling (Thuen 2001: 96). Gjennom internasjonale konvensjoner som ILO – konvensjonen og konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, har samisk identitet blitt anerkjent (Minde

2003: 106). Slik sett inngår den kollektive samiske kulturelle identiteten i en global moralsk diskurs om beskyttelse av kulturelt mangfold, og om desentralisering av makt (Thuen 2001: 96). Dette viser hvordan andre røster har tatt i bruk det globale systemet for å fremme sin sak (Omland 2000: 177). I nominasjonsdokumentene for å få bergkunsten oppført på verdensarvlisten er derimot ikke spørsmålet om hvem som har laget bergkunsten reist. Nomineringen av bergkunsten er derfor ingen bevisst uttalt nasjonal eller internasjonal erkjennelse av at bergkunsten er en del av samenes kulturarv og tilhører en minoritetsgruppe (Omland 1998: 48).

Det første teksteksemplet er hentet fra Ole Henrik Maggas innlegg "Retten til en fortid, retten til en samtid og retten til en fremtid" (1997) på verdenskommisjonen for kultur og utvikling i 1997. Han nevner sammenhengen mellom oppbyggingen av gjenstandssamlinger, nasjonsbygging og territoriell erobring. Dette har medført, ifølge Magga, at tolkninger og presentasjoner av urbefolknings kulturhistorie har blitt fremstilt av utenforstående, dominante kulturer. Videre beskriver han hvordan kulturarv har betydning for samisk identitet og samepolitiske krav:

For mange urbefolkningsgrupper har fortiden og dens symboler vært blant de viktigste saker i kampen for selvbestemmelse. Måten enhver nasjon definerer og artikulerer seg selv på, er livsviktig for dens vekst. Kulturarv fungerer som et oppbevaringssted for definisjoner på egenart og identitet. Hensikten er derfor ikke bare å ta tilbake egen historie, men også å skape egenart og identitet (Magga 1997: 85).

Knut Helskog nevner også denne sammenhengen i sin artikkel "The Archaeopolitics and responsibilities: The case of a UNESCO World Heritage Site in arctic Norway" (1988) at helleristningene har betydning også for den samiske befolkningens tilknytning til området: "*Mange ser på avbildningene som en gammel manifestasjon av deres kulturhistorie*" (Helskog 1988: 547).

Her uttrykkes ideer om kultur som en materialiserbar enhet gjennom fusjonen mellom identitet og konkret kulturarv (Olsen 2001: 77). Den politiske retorikken fokuserer på legitimeringen av en ekte samisk kultur gjennom kulturarven. På denne måten skal bergkunsten legitimere en autentisk, samisk identitet, og dermed samiske rettigheter som urfolk. Ole Henrik Magga skriver: "*Diskusjoner om hvorvidt bestemte kulturarvlokalteter i samiske områder er norske eller samiske, indikerer at slike levninger er nært forbundet med*

følelsen av identitet. Derfor må urbefolkninger kjempe for sin egen historie og kulturarv”
(Magga 1997: 88).

Teksten viser hvordan bergkunsten på bakgrunn av lokale, etniske konflikter brukes til å skape grenser. Lokaliteter blir definert som å ”tilhøre” den ene eller andre part, i dette tilfellet norsk eller samisk. Teksteksemplet viser først og fremst at det er nødvendig å dokumentere de samiske kulturminnenes *forskjellighet* fra de norske (Schanche 1993: 57). Dette oppstår som en konsekvens av tidligere tiders patriotiske fortidsforskning, hvor forskningen vektla den norske nasjonens historie, og resultatet var at andre folkegrupper i Norge ble et folk uten historie (Solli 2004: 151).

Bergkunsten som verdensarv blir slik et symbol og en ressurs i den samiske rettighetsdiskursen. Den inngår dermed i den politiske retorikken i begrunnelsen av urfolksrettigheter som en del av universelle menneskerettigheter. Det kan tolkes som et retorisk verktøy for å kunne delta på et likeverdig kulturelt grunnlag (Oskal 1998: 154). Identitetspolitikk blir slik et redskap for å oppnå likeverd (Hylland Eriksen 1999: 13). Globalt identifiserer den samiske befolkningen seg med andre urfolk, for å skape likhetsrettigheter. På nasjonalt nivå dreier det seg om å skape ”forskjellsrettigheter” fra det norske (Hylland Eriksen 1999: 14).

Magga skriver om tolkningene av bergkunsten:

(...)Mange forskere har lagt merke til likheten mellom helleristningene og bildene på samiske sjamanrommer. Men ethvert forslag fra vår side om at disse bildene og artefakter fra utgravninger kan ha noe å gjøre med vår fortid, blir vanligvis sterkt motsagt av norske arkeologer, mens de ofte blir presentert som spor etter ”nordmenn for 10 000 år siden. For vanlige mennesker oppstår naturligvis spørsmålet: Når og hvorfra kom samene til Norge? På denne måten blir vi berøvet vår fortid på en veldig smart måte. Tilsiktet eller ikke- resultatet er det samme (Magga 1997: 88).

Dette teksteksempelet illustrerer hvordan samene for å få anerkjennelse som urfolk, i mange tilfeller innebærer at en undertrykt status og identitet må revitaliseres. For å kunne ”ta tilbake egen historie” må argumentasjonen og datamaterialet ha troverdighet. Troverdigheten bygger på forestillinger om autentisitet, eller kulturell kontinuitet og ekthet (Thuen 2003: 268-269). Som det fremkommer i tekstmaterialet er autentisitetsidealet et hardt tilkjempet ideal for samene i tilknytning til bergkunsten. Det skyldes at de har blitt møtt med et eksternt pålagt autentisitetskrav, eller rettere sagt et konformitetskrav om å være urfolk på en forutbestemt

måte, blant annet fra den politiske offentligheten. Samepolitiske spørsmål har blitt redusert til spørsmål om etnisk identitet og kulturell kontinuitet (Oskal 2003: 335).

Det argumenteres derfor på bakgrunn av forståelsen om at kulturers historie utfolder seg i sammenhengende, lineære beretninger. Basert på denne tankegangen må samene bevise en forbindelse til fortiden gjennom en kontinuerlig kulturhistorie bakover i tid. Jakten på en tapt opprinnelse gjør dermed at en må ignorere brudd og mangel på sammenheng i de historiske forløp. Basert på en slik tankegang får historien bare mening dersom den fremstår som "hel" eller "leget", det vil si sammenhengende.

Autentisitetetskravet om kulturell kontinuitet opprettholder i stor grad ideen om at det eksisterer en forbindelse mellom identitet, historie og territorium (Olsen 2001: 77). Teksteksemplet viser hvordan Magga adopterer det som i stor grad kan oppfattes som en vestlig nasjonalistisk måte å tolke fortiden på i den politiske retorikken (Olsen 2001: 84). En holder dermed liv i den nasjonalistiske diskursen som så sterkt ble kritisert og problematisert blant annet gjennom postprosessualismen, (Olsen 2001: 77) og som var utgangspunktet for opprettelsen av samisk arkeologi. Dette blir trolig gjort fordi forholdet mellom arkeologi og nasjonalisme har vist seg som en god strategi også for nye nasjoner, for å skape egenart fra tidligere tiders undertrykkelse fra overmakter (Rowlands 1994: 142).

Autentisitetetskravet har imidlertid lett blitt et tveegget sverd, ettersom det samtidig ofte inkluderer et premiss om kulturell uforanderlighet. Dette går tilbake til de seiglivete distinksjonene som vokste frem på 1800 – tallet mellom kulturfolk og naturfolk, mellom folk med og uten historie. Etnografiske folk, som var den kategorien samene ble plassert i, ble forventet å kunne fremvise en tradisjonell, uendret kultur. For mens dynamikk og endring ikke var uforenlig med kontinuitetsparadigmet for historiske folk, ble det for naturfolk synonymt med tap av kultur og identitet, og tilhørende rettigheter (Olsen 2001: 85; Hansen og Olsen 2004: 10-13). Det dreier seg altså om et historisk betinget kontinuitets- og stabilitetsparadigme (Olsen 2001: 86).

Paradokset i denne tanken om kulturell kontinuitet og autentisitet illustrerer Odd Mathis Hætta i sitt innlegg på den internasjonale bergkunstkonferansen i Alta (ACRA): "Rock carvings in a Saami perspective: Some comments on politics and ethnicity in archaeology" (1995). Han peker på hvordan norske arkeologer på den ene siden mente at man ikke kunne

vite hvilken etnisitet eksempelvis steinaldermenneskene hadde, og slik utelukket samene fra forskningen. Likevel var det lite bevissthet rundt at også termene ”norsk” og nordmenn betegnet en etnisk gruppe som heller ikke eksisterte i steinalderen (Solli 2004: 151-152). Hætta mener derfor (min oversettelse): *”Det er altså ikke noe problem å snakke om norsk etnisitet, eller rett og slett ta for gitt, at norsk etnisitet strekker seg tilbake til mesolitikum. Samisk etnisitet derimot, blir i stor grad betvilt dersom man bare går tilbake til middelalderen”* (Hætta 1995: 348).

Hætta understreker at han mangler arkeologisk kompetanse til å vurdere etniske assosiasjoner om forhistoriske monumenter som kan dateres flere tusen år tilbake i tid. Uansett tilsier intuisjonen hans at nordmenn ikke kan ha risset figurene i steinene. Han har heller ikke bevis som kan tillate han å plassere andre etniske kjennetegn på mennesker som levde for så lenge siden. Men han avslutter likefullt med å hevde (min oversettelse): *”Det er like viktig for det samiske samfunnet å legge vekt på at de forhistoriske monumentene i Alta - området er samiske, som det er for samtidige norske forskere og forfattere å skrive at bergkunsten i Østfold er norsk”* (Hætta 1995: 355-356). Dette illustrerer hvordan det beskrevne identitetsparadigmet bidrar til konflikt, gjennom at samtidig som det aksepteres at det eksisterer flere identiteter, blir dette etterfulgt av mistanken om at noen av disse er mer autentiske enn andre (Rowlands 1994: 140). Dette hevder Magga (1997) og Hætta (1995) er tilfellet med norsk og samisk kulturarv. Dermed oppstår behovet for å ”bevise” hvem som var her først.

Paradigmet som baserer seg på ideen om kulturell kontinuitet er i dag i mindre grad et paradigme som forfektes av forskere. Mange har nok forlatt det. Men som teksteksempelet illustrerer, lever det derimot videre i den politiske retorikken, og i deler av kulturminnevernet (Olsen 2001: 89). Dette underbygger på nytt viktigheten av at arkeologien og arkeologer forholder seg til dette problemfeltet.

Den politiske kampen om bergkunsten slik den fremkommer i tekstene over, strider på flere områder med UNESCOs prinsipper og ideer for verdensarv. I tekstutdragene over er blant annet budskapet til UNESCO at verdensarven tilhører alle. En burde da ifølge UNESCOs prinsipper fremholde at bergkunsten er norsk *og* samisk, eller verken er norsk *eller* samisk. Men når UNESCO samtidig sier at ansvar og forvaltning tilhører det kultursamfunn som har frembrakt den, kan det åpne for en kamp lokalt om å kunne legitimere kulturell tilhørighet og

kontinuitet til bergkunsten. En bygger dermed videre på en historisk konflikttradisjon mellom nordmenn og samer som ser ut til å bli forsterket i kampen om virkelighetsrepresentasjonene av identitet.

Hvis en skal lære av historien og de konsekvenser den norske homogeniserende kulturpolitikken har hatt for samisk kultur, ikke minst ifølge UNESCOs prinsipper, burde ikke bergkunsten som verdensarv og som identitetssymbol være en kamp om å ”ta fortiden tilbake”, slik Magga skriver. Det strider med prinsippene i konvensjonen, og en gjentar de feilene som ble gjort gjennom den homogeniserende norske kulturpolitikken. Det bør heller forfektes et identitetsparadigme hvor fortidens identitetsskapende potensial sees som overskridende og mangfoldig (Østigård 2007: 72). En bør derfor kanskje forfekte at forhistorien inneholder kulturelle forskjeller og mangfold, og at det heller ikke finnes kontinuitet mellom fortidens samfunn og dagens samfunn (Østigård 2007: 41).

Fortiden kan være en kilde til flere identiteter. Flere samer identifiserer seg *både* med samisk og norsk kultur, og anser seg som både samisk og norsk. Dette identifikasjonspotensialet bringer ikke Magga eller Hætta inn i forhold til bergkunsten som identitetssymbol. Fortiden som en kilde til flere og alternative fortider gjør det jo også mulig å identifisere seg med mer enn bare én tolkning av fortiden. En kan for eksempel formidle at bergkunsten i Alta ble laget som del av møtet mellom ulike etniske grupper. En kunne slik gitt forståelsen av Nord-Norges lange tradisjon med etnisk pluralisme og dermed øke toleransen for ”de andre” (Søborg 2006).

Et annet eksempel på bergkunstens identifikasjonspotensial er i styrking av nordnorsk identitet. I ”*Områdefredning av Hjemmeluft/Jiepmaluokta*” (1991) skriver Riksantikvaren om fredningen av kulturminneområdet:

I et lokalhistorisk perspektiv har helleristningene en viktig symbolfunksjon som identitetsskaper. For Finnmarksbefolkningen har krigens herjinger medført tap av mange viktige kulturminner. Funnene i Hjemmeluft/Jiepmaluokta viser at det i Finnmark finnes en rik og bevaringsverdig forhistorie med et særpreg som gjør den interessant i såvel landsmålestokk som internasjonalt. Funnene i Hjemmeluft /Jiepmaluokta har vakt stor interesse såvel lokalt som nasjonalt. Hjemmeluft /Jiepmaluokta ble ført opp på UNESCOs World Heritage List den 3.12.1985 (Riksantikvaren 1991: 2).

Riksantikvaren peker her på betydningen av å ha regionale og lokale identitetsmarkører.

Knut Helskog konkluderer i ”The Archaeopolitics and responsibilities: The case of a UNESCO World Heritage Site in arctic Norway” (1988) at verdensarvområdet i nord har blitt en politisk ressurs og har symbolverdi:

I et nasjonalt perspektiv er målet å få de som anser Sør-Norge som sentrum og Nord-Norge som periferi, til å innse at de nordlige deler av landet har en likeså interessant kulturhistorie. Det er i sør at den nasjonale politiske makten er konsentrert, og hvor fordommene mot distriktet er sterke (Helskog 1988: 547).

Helskog tror derfor at en økning av den nasjonale oppmerksomheten om en kanskje noe annerledes, men likeså interessant og verdifull kulturhistorie, vil være til nytte for distriktene (Helskog 1988: 547).

Dette tekstutdraget illustrerer at mye av den samme polemikken som knytter seg til å skape forskjellighet mellom norsk og samisk kultur, også knytter seg til bergkunsten som identitetsgiver for den nordnorske befolkningen. I likhet med Magga og Hætta trekker også Helskog bergkunsten inn i en identitetspolitisk maktkamp mellom to grupper; mellom den sørnorske og den nordnorske befolkningen. Også hans argumentasjon må sees i sammenheng med den politiske og kulturelle norske historien. Konstitueringen av nordnorsk identitet har blitt beskrevet med utgangspunkt i en dikotomi mellom nord og sør. Lokal identitet i Finnmark skapes dermed i kontrast til livet sørpå (Olsen 1994: 68). Dette kan også tolkes som at en felles gruppehistorie kan danne grunnlag for at undertrykte minoriteter blir stolte av markørene for annerledesheten. Dermed benyttes gruppeidentiteten både for den nord–norske og den samiske befolkningen som grunnlag for samhold innad og motstand utad og (Nilsen 2003: 106).

Forestillinger om kultur har hovedsakelig knyttet seg til et abstrakt sentrum – Sør Norge, mens den samiske og lokale, nordnorske kulturen i Alta har orientert seg innenfor en kant og randsone (Berkaak 1992: 89). Dette skjer ved at lokal kunnskap ikke får gjennomslag i dialogen med dem som oppfattes som representanter for sør; politikere, byråkrater, mediefolk, forskere. Dette kan beskrives som et kulturelt dilemma. Dilemmaet oppstår mellom to virkelighetsoppfatninger: En sentrumsdefinert og en lokaldefinert virkelighet (Olsen 1994: 68). Nettopp dette dilemmaet gjør det viktig for periferien å vise til områder hvor man slår ”sør” med lokale krefter på disse områder. Verdensarv som symbol med sine konnotasjoner

setter Alta og Finnmark på kartet som et historisk, kulturelt og ”turistisk” sentrum (Olsen 1994: 68).

Verdensarven bidrar dermed ikke til å svekke den historiske konflikten mellom nord og sør. Den synes tvert imot å bidra til å vedlikeholde den kulturelle konflikten ved at nord kan styrke nordnorsk identitet gjennom verdensarvstatusen, og representere deres *forskjell* i forhold til Sør-Norge. Helskog oppsummerer utviklingen i lokalbefolkningens forhold til bergkunsten:

Det som i begynnelsen ble sett på som en pest og en plage av mange, har nå blitt en stolt del av samfunnets identitetsfølelse. Det har vært veldig interessant å observere endringen fra avvisning og skepsis, til støtte og stolthet. Helleristningene har på en måte blitt et sentralt punkt for identifisering og selvfølelse - fortiden er blitt en del av samtiden (Helskog 1988: 546).

Det ”kulturelle komplekset” ser dermed ut til å ha blitt noe svekket, og resultatet er at en mer positiv lokal identitetsfølelse oppstår.

5.2.3 Forholdet mellom globalt og lokalt nivå

Det har blitt trukket frem eksempler på representasjoner om identitet i tekster på globalt og lokalt nivå i tilknytning til bergkunsten og verdensarv. Eksemplene viser at skapingen av identitet skjer på mange ulike nivåer, noe som medfører en ubalanse i meningsinnhold på forskjellige nivå, samtidig som det illustrerer fortidens identitetsskapende potensial.

Teksteksemplene viser at på grunn av historiske, politiske og kulturelle konflikter får bergkunsten som identitetssymbol negative dimensjoner, og er ikke en positiv kraft som UNESCO ideelt sett ønsker at kulturarven skal være. Gjennom å vektlegge det flerkulturelle i fortid og nåtid kan en formidle at bergkunsten i Alta ble laget som del av møtet mellom ulike etniske grupper. En kunne slik gitt forståelsen av Nord Norges lange tradisjon med etnisk pluralisme og dermed øke toleransen for ”de andre.” Men identitetsprosessene bygger videre på en konfliktsituasjon hvor identitet er knyttet til dikotomiene sør/nord, sentrum/periferi og norsk/samisk. Samtidig skjer identitetsskapingen gjennom et identitetsparadigme som materialiserer kulturell identitet gjennom tanken om en forbindelse mellom fortidens og nåtidens mennesker. Denne tankegangen er ekskluderende, og blir dermed en kilde til konflikt.

Bergkunsten i Alta inngår som en del av UNESCOs internasjonale urfolkpolitikk. Kampen om ”retten” til bergkunsten kan altså knyttes til andre internasjonale prosesser og dimensjoner. Den inngår i et større legitimitetsgrunnlag for samenes rettigheter. Kunnskap om det samiske dreier seg også om definisjonsmakt. Det har skjedd en endring ved at samer selv har fått mulighet til å definere seg inn i samfunnskonteksten, som et urfolk (Bjerkli 2003: 42). Dette illustrerer hvordan en global urfolksidentitet kan brukes som redskap for å gjenoppdage og gjenskape marginaliserte identiteter, som den samiske (Olsen 2001: 83).

I Ole Henrik Magga og Odd Matthis Hættas tekster beskrives politisk bruk av arkeologi gjennom etnonasjonalistiske historiefremstillinger (Østigård 2001: 41). Denne historien blir i neste omgang brukt retorisk, i strategier for å fremme samepolitiske krav. Teksteksemplene illustrerer at verken etniske identiteter eller historie er frittflytende konstruksjoner som individer og grupper kan velge å identifisere seg med ut fra det som til enhver tid måtte passe dem. Det er dette Hylland Eriksen kaller for det objektive identitetsnivået som er forutbestemt av objektive omstendigheter, mange av dem stivnet gjennom vaner i tanke og handling, og som sjelden eller aldri velges bort. Teksteksemplene viser dermed hvordan etniske identiteter, og de representasjonene av fortid som er assosiert med dem, blir produsert i spesifikke sosiopolitiske kontekster der de ofte inngår i bestemte maktrelasjoner (Olsen 2001: 86). Dette byr på utfordringer i forhold til å skape en ”ny” diskurs, hvor identiteter blir sett som overskridende, mangfoldige og som kan gi en felles identitet til hele menneskeheten.

5.3 Verdier

En rekke verdier tilskrives kulturarv, som kunnskap, identitet, opplevelse og estetikk (Omland *et al* 2007: 14). Andre eksempler er aldersverdi, historisk verdi, symbolverdi, bruksverdi, økonomisk verdi og miljøverdi. Til de ulike verdiene knytter det seg konsekvenser for hvordan kulturarven skal forvaltes og behandles (Myklebust 2002: 12). Dette temaet blir tatt opp igjen i den delen som omhandler forvaltning.

UNESCOs verditilskrivinger til verdensarv er ulike fra verdier som blir tilskrevet på nasjonalt nivå. Innskriving på verdensarvlisten krever tilskrivning av generelle kvaliteter. Eksempler på disse kvalitetene er unikt, eksepsjonelt eller enestående. På nasjonalt nivå er verditilskrivningen muligens mer knyttet til kulturarvens ”iboende” kvaliteter, som i større grad kan relateres nærmere til de spesifikke sidene ved kulturminnet (Carman 2002: 156). Felles for dem alle er at de benyttes for å gjøre kulturminner verdifulle i dagens samfunn. Dette medfører at de er

dynamiske og relative, avhenger av kontekst, og vil endre seg over tid (Carman 2002: 156; Se Operational Guidelines 2008: 94). En ny og sentral verdistilskrivning på globalt nivå i verdensarvdiskursen er en *enestående universell verdi*.

5.3.1 Globalt nivå

UNESCO skriver om verdensarvstatusen: *“For å bli inkludert på verdensarvlisten, må steder være av enestående universell verdi, og møte minst ett av ti utvelgelseskriterier.”*

I forbindelse med innlemmelsen av bergkunsten i Alta på listen, redegjorde Riksantikvaren i 1985 for områdets universelle verdi (min oversettelse):

I essens er helleristningene i Alta av enestående universell verdi, både som et dokument på evolusjonen av symbolisme gjennom 4000 år i den nordlige hemisfære, og som et vitenskapelig objekt for å studere trender innenfor utviklingen av kunst og symbolikk, alt innenfor rammeverket av menneskelige samfunn. De fire områdene inneholder det største antall helleristninger i Nord- Europa. Helleristningene som ligger innenfor området Hjemmeluft/ Jiepmaluokta alene er ett av, hvis ikke, det største (Riksantikvaren 1985:11)

Erklæringen om enestående universell verdi skal utgjøre grunnlaget for den fremtidige beskyttelsen og forvaltningen av området. Det kreves i tillegg en vurdering av autentisitetstilstanden til kulturarven, og krav til beskyttelse og forvaltning (Operational Guidelines 2008: 38). I Alta resulterte det i at ICOMOS anbefalte UNESCO å innlemme bergkunsten på listen på bakgrunn av kulturkriterium nummer (III): *“ Være unikt, ekstremt sjeldent eller av forhistorisk art”* (...) Videre skriver ICOMOS i sin anbefaling til UNESCO: (...) *“Etter å ha observert at de nå utgjør de viktigste bevis på eksistensen av menneskelig aktivitet, innenfor det storartede nordlige området i løpet av den forhistoriske perioden”* (ICOMOS 1985: 2).

Bergkunsten i Alta blir tilskrevet kvaliteter og egenskaper som *størst, unik og ekstremt sjelden*. Bergkunsten utgjør også et viktig *vitenskapelig bevis* og oppfyller *autentisitetstiltalene* som stilles. *Gjennom å oppfylle alle disse kravene har bergkunsten en enestående universell verdi*. Kulturarven tilskrives altså en verdi som er større enn lokale, regionale og nasjonale verdier. Det blir imidlertid også tilskrevet og skapt verdier av bergkunsten på lokalt nivå.

5.3.2 Lokalt nivå

Kulturarven blir tilskrevet universell verdi på bakgrunn av sine egenskaper og kvaliteter. Universell verdi vil si at bergkunsten har verdi for alle mennesker. De verdier som gjelder på det globale nivå, gjelder imidlertid ikke nødvendigvis på andre nivåer (Ronström 2007: 96). Forholdet mellom globale, nasjonale og lokale nivåer er ikke bare i uoverensstemmelse generelt sett, de står også i et asymmetrisk forhold (Ronström 2007: 102). Asymmetrier gjør det vanskelig å overføre verdier fra ett nivå til et annet. Hvert nivå har sine egne kriterier for verdsetting (Ronström 2007: 102). Til hvert nivå hører et institusjonelt system med de verdier, mål og argumenter som ikke alltid kan overføres til andre nivåer. En viktig dimensjon ved verdiaspektet ved verdensarv er derfor at det vil være forskjell på globale, abstrakte verdier og universelle målsetninger, og de konkrete verdier og mål som eksisterer på lokalt nivå (Ronström 2007: 96).

Et sentralt premiss lokalt er at verdier inngår i ulike interessegrupper eller aktørers interesseområder. Disse verdiene inngår i et samspill og i et hierarki etablert under kulturminneloven, gjennom statsapparatet som styrer kulturminneforvaltningen, og gjennom innflytelse fra ulike sosiale og politiske verdier og antakelser. Lokalt dreier verdier seg ofte om kampen om bruken av kulturelle lokaliteter og steder som symboler i samfunnspolitikken (Smith 2007: 176). En kan derfor stille spørsmål ved om UNESCOs verditilskrivinger til kulturarv er forenlige med lokale verditilskrivinger.

Knut Helskog beskriver i ”The Archaeopolitics and responsibilities: The case of a UNESCO World Heritage Site in arctic Norway (1988) historien og utviklingen til bergkunsten i Alta. Han gjør rede for politiske og arkeologiske aspekter knyttet til arbeidet med å beskytte, formidle og forske på bergkunsten (Helskog 1988: 541). Han skriver: (min oversettelse)

For å greie å involvere autoriteter og politikere i en konstruktiv dialog, var det derfor nødvendig å skape et rammeverk hvor de så det som en fordel for samfunnet å beskytte og formidle de forhistoriske lokalitetene (Helskog, 1988: 546). Rammeverket måtte selvsagt inkludere argumenter om økonomiske fordeler for samfunnet, og da ta hensyn til dette i utviklingen av området: Det er det vanlige dilemmaet å være nødt til å ”selge” forhistorie for å kunne beskytte den (Helskog 1988: 546).

Helskog understreker den åpenbare forbindelsen mellom et økende antall besøkende og lokalpolitikernes interesse i å utvikle området: ”Et økende antall turister betyr mer inntekter for samfunnet” (Helskog 1988: 546). Helskog peker på at innskrivingen på verdensarvlisten medførte at de sentrale nasjonale politiske autoriteter erkjente et nasjonalt ansvar for å

beskytte og presentere stedet, noe som igjen medførte økonomisk støtte fra sentralt hold. Dette tyder på at de økonomiske verdiene ved verdensarv ble sterkt vektlagt nasjonalt og lokalt. Bergkunstens verdi som verdensarv har derfor betydning for økonomisk verdiskaping. Dette får, som Knut Helskog påpeker, konsekvenser for vektleggingen av stedets kulturelle verdier: ”Argumenter som hovedsakelig knyttet seg til en interessant forhistorie, lokal kulturhistorie og lokal selvsbevissthet ble ikke egentlig forstått” (Helskog 1988: 546).

Verdensarvstatusen medførte imidlertid også at den lokale skepsisen til den kulturelle verdien av helleristningene ble mindre:

Da befolkningen så en økende nasjonal og internasjonal interesse, begynte de å tenke at helleristningene i deres ”egen bakgård” kanskje virkelig var ”verdt” noe. Helleristningene er slik i ferd med å bli en ressurs for lokalsamfunnet. Støtte hos lokale og nasjonale politikere, samt vitenskapelig anerkjennelse nasjonalt og internasjonalt, har ført til økende oppmerksomhet og aksept av verdien som bergkunsten representerer (Helskog 1988: 546).

Verdensarvstatusen synes å bidra til å øke den lokale forankringen, idet man ser at lokal kultur blir tilskrevet verdier av en global, politisk aktør (Omland *et. al.*: 2007: 18). At bergkunsten får økt verdi, synes også å knytte bergkunsten til ressursbegrepet. Det vil si at bergkunsten har verdi som noe som kan utnyttes økonomisk, eller kan være til nytte på en annen indirekte måte.

På den internasjonale bergkunstkonferansen (ACRA) i 1995 ble det formidlet ulike perspektiver på bergkunstens betydning i dagens samfunn. Hovedtemaet var sosiale og politiske perspektiver på bergkunst. Valget av dette temaet var ifølge Knut Helskog og Bjørnar Olsen:

For å signalisere den doble identiteten ved bergkunst; som både arkeologisk kildemateriale for forskning, og som en samtidig politisk og økonomisk ressurs. Et annet mål var å understreke og fremheve den internasjonale betydningen til bergkunsten i Alta, for å øke lokal og regional forståelse for denne kulturarven: I desember, 1985 ble bergkunsten i Alta inkludert på UNESCOs verdensarvliste, og vi ønsket å gi denne prestisjefylte statusen mer synlighet (Helskog 1995: 17-18).

Beskrivelsen av bergkunsten som en politisk og økonomisk ressurs kan tolkes slik at den benyttes som et instrument til å skape verdier i de lokale omgivelsene (Berkaak 1992: 82). Bergkunsten omtales da nærmest på linje med naturressurser. Bergkunsten som ”en samtidig politisk og økonomisk ressurs” kan tolkes som å være noe som kan utnyttes i nåtiden og i fremtiden, men som må forvaltes på en forsvarlig og bærekraftig måte for ikke å bli uttømt

(Omland *et al.* 2007: 12). Det kan også tolkes som et ønske om å utvide bergkunstens anvendbarhet som en ressurs for bruk og opplevelse, ved ikke alene å plassere den i den historiske sfæren, men også i den økonomiske (Omland *et al.* 2007: 13).

Likevel påpeker Helskog og Olsen at effektene av en vektlegging av bergkunsten som en økonomisk ressurs og ”turistifisering” av bergkunsten kan ha svært negative konsekvenser. De mener nettopp derfor det er viktig at de vitenskapelige, sosiale og kulturelle verdiene ved bergkunsten blir lagt vekt på og fremhevet:

Ellers er konsekvensene at området kan bli redusert til en spektakulær fremvisning, utviklet for å imøtekomme kommersielle interesser heller enn ideene forbundet med UNESCO sitt verdensarvprogram. Likevel: Hovedaktivitetene er, og vil bli, rettet mot å informere det store antall besøkende om bergkunsten, forhistorien og historien til Alta (Helskog 1995: 17).

Eksemplene viser dermed hvordan verdier hovedsakelig knytter seg til bergkunsten som en ressurs for økonomisk verdiskaping.

5.3.3 Forholdet mellom globalt og lokalt nivå

Verdirepresentasjoner brukes i forskjellige sammenhenger; som et ledd i den politiske og økonomiske, såvel som den faglige argumentasjonen om bergkunsten som verdensarv (Guttormsen 2006: 5). Teksteksemplene viser ulike verdirepresentasjoner på globalt og lokalt nivå, og illustrerer hvordan ulike verdier kommer fra bestemte kontekster, og bestemte institusjonelle strukturer (Carman 2002: 157-158). Verdensarven tildeles høy kulturell egenverdi på det globale nivået, men utvikler seg samtidig på lokalt nivå som et instrument for økonomiske og sosiale mål. Lokalt knyttes bergkunstens betydning til ressursbegrepet. Ressursbegrepet knytter seg i neste omgang til økonomiske verdier. Den universelle verdien UNESCO har tilskrevet bergkunsten, medfører altså at den på lokalt nivå blir en ressurs som i neste omgang kan brukes til å skape verdier som hovedsakelig knytter seg til bruk, opplevelse og marked. Dette kan betegnes som en instrumentalisering, hvor abstrakte, universelle verdier blir tolket om til mer konkrete og ”nyttige” verdier. Dette er et fremtredende trekk ved verdensarvsteder (Ronström 2007: 97-98). Fremheving av noen verdier kan imidlertid bidra til ekskludering eller reduksjon av andre verdier, noe Helskog og Olsen advarer mot.

Det kan medføre konflikter dersom det ikke tas hensyn til dette verdimangfoldet (Omland *et al.* 2007: 20). Helskog og Olsen påpeker at et for sterkt fokus på økonomisk verdiskaping kan

medføre at en mister av syne de vitenskapelige og kulturelle verdiene ved bergkunsten, som er de verdier som de først og fremst er representanter for. De argumenterer også mot dette fordi de mener det strider med UNESCOs verdier. Utfordringen ved å tilskrive bergkunsten en universell verdi, er imidlertid at verditilskrivningen øker potensialet ved bergkunsten som en økonomisk ressurs. Det kan medføre at de samme verdier som i utgangspunktet ble sett på som universelt verdifulle, står i fare for å ødelegges av nettopp denne verditilskrivningen. Verdier knyttet til verdensarven kommer dermed lett i et motsetningsforhold til hverandre (Wankel 2008: 54). Dette feltet knytter seg til kulturminneforvaltningen, som i stor grad dreier seg om nettopp forvaltning av verdier, og forholdet mellom vern og utvikling. Derfor følger en undersøkelse av forvaltning av bergkunsten som verdensarv.

5.4 Forvaltning

Bergkunstens rolle i en politisk og kulturell samtid utspiller seg i stor grad innenfor kulturminneforvaltningen (Olsen 1997: 266). Kulturminneforvaltningen representerer et område av arkeologisk praksis som har stor innflytelse på hva som blir gjort med kunnskap om bergkunst (Smith 2006: 9). Likeledes har forståelsen av og kunnskaper om forhistorien også konsekvenser for politikk og forvaltning (Falch 2004: 55). Forvaltningsdokumenter utgjør derfor en viktig kilde til informasjon om kunnskaps- og meningsproduksjonen om kulturarv.

UNESCOs virkelighetsrepresentasjoner av kulturarv inngår i forvaltningsdokumentasjonen, siden UNESCO legger føringer for forvaltning av verdensarv. Det skal her undersøkes hvordan bergkunsten i Alta forvaltes som verdensarv. Først vil UNESCOs representasjoner om forvaltning av verdensarv bli undersøkt. Deretter følger en undersøkelse av hvordan representasjonene implementeres i de lokale forvaltningsplanene.

5.4.1 Globalt nivå

I UNESCOs verdensarvoppdrag står det blant annet om forvaltning av verdensarv (min oversettelse): *”Oppfordre nasjonalstater til å etablere forvaltningsplaner og opprette rapporteringssystemer angående bevaringstilstanden ved deres verdensarvsteder.”*

Videre står det: *”Oppfordre til internasjonalt samarbeid i bevaringen av vår verdensarv”* (UNESCO Organization 2009). UNESCO vil altså arbeide for å fremme et tettere samarbeid mellom stater i forvaltningen av verdensarvsteder. De vil også bistå med forvaltningen av steder hvor det mangler nødvendige ressurser. En fellesarv symboliserer derfor et delt ansvar

og en moralsk oppgave i å delta i og bevare og overlevere kulturarven til alle verdens kulturer for kommende generasjoner. Dette representerer et globalt forvalteransvar (Omland 1998: 10).

Gjennom verdensarvkonvensjonen og *Operational Guidelines* har UNESCO trukket opp retningslinjer for hvordan steder på listen skal forvaltes av de enkelte statene (Verdensarvenialta 2008). Det kreves av alle verdensarvsteder at de har en forvaltningsplan som trekker opp retningslinjene for hvordan områdene skal forvaltes, samt strategier for skjøtsel for årene fremover.

I *Operational Guidelines* skisseres kravene UNESCO har til forvaltning av nominerte verdensarvområder (min oversettelse):

Beskyttelse og forvaltning av verdensarvsteder skal sikre at enestående universell verdi, integritets- og/eller autentisitetstilstanden ved tidspunktet for innskrivelse på listen blir vedlikeholdt eller forbedret i fremtiden. Alle steder innskrevet på verdensarvlisten må ha tilfredsstillende langsiktig lovgivning, regulering, institusjonell og/eller tradisjonell beskyttelse og forvaltning for å sikre vern. Denne beskyttelsen skal vise tilfredsstillende dokumenterte grenser. Nasjonalstater bør vise tilstrekkelig beskyttelse på nasjonalt, regionalt, kommunalt, og/eller tradisjonelt nivå for det nominerte området (Operational Guidelines 2008: 25).

Siden verdensarven tilhører alle mennesker i verden, blir bevaringen av bergkunsten i Alta en norsk forpliktelse ikke bare overfor den norske stat, men også overfor det internasjonale samfunn (Omland 1998: 36).

For å være sikker på at en god forvaltning blir gjennomført, blir det gjennom UNESCOs rapporteringssystem *periodiske rapporteringer* foretatt evalueringer av anvendelsen av verdensarvkonvensjonen nasjonalt og lokalt. Den periodiske rapporteringen er ment å skulle tjene fire hovedhensikter (min oversettelse):

- Å utgjøre en vurdering av nasjonens anvendelse av verdensarvkonvensjonen.
- Å være en vurdering av hvorvidt verdensarv-verdiene ved verdensarvstedene innskrevet på listen blir vedlikeholdt over tid.
- Å gi oppdatert informasjon om verdensarvsteder for å kunne dokumentere endrede forhold og bevaringstilstand av stedene.

- Å være en mekanisme for regionalt samarbeid og utveksling av informasjon og erfaringer mellom statsparter vedrørende implementeringen av konvensjonen og konserveringsarbeid (Operational Guidelines 2008: 54).

Det å vurdere nasjonens anvendelse av konvensjonen tyder på at nasjoner har relativt stor frihet i anvendelsen av konvensjonen, samtidig som UNESCO får forsikret seg om at konvensjonen anvendes på en måte som er i tråd med organisasjonens ideer og verdier. Rapporteringen er selvsagt også en overvåkingsmekanisme fra globalt nivå for å være sikker på at forvaltningen er god nok. Hensikten med periodisk rapportering er ikke bare å sørge for et tilfredsstillende nasjonalt vern, men også å legge til rette for økt samarbeid mellom ulike aktører nasjonalt, men også mellom nasjonalstater i forvaltningen av verdensarvsteder. Gjennom samarbeidet kan statene utveksle kunnskap og erfaringer om forvaltningsarbeid.

5.4.2 Lokalt nivå

Forvaltningen og bruken av Hjemmeluftområdet/Jiepmaluokta har vært under diskusjon flere ganger. *Plankomiteen for fornminneområdet i Jiepmaluokta/Hjemmeluft* ble dannet i 1980, og besto av representanter fra Alta historielag, Alta kommune og Tromsø Museum. Utvalgets innstilling kom i 1982. Det andre Hjemmeluftutvalget ble nedsatt i 1992 etter initiativ fra Alta kommune. Utvalget skulle utrede framtidig bruk av dette området. Utvalget ble ledet av Alta kommune, og Finnmark fylkeskommune var representert. Utvalget fremla i 1994 *Utredning for fremtidig bruk av Hjemmeluft fornminneområde* (Finnmark fylkeskommune 2002: 23).

Riksantikvaren inngikk i 1996 en kontrakt med ICOMOS Norge om en uavhengig evaluering av bergkunsten som kulturminne på UNESCOs liste over verdens kultur- og naturarv; en periodisk rapportering som beskrevet på side 52. Prosjektet hadde som mål å evaluere utviklingen av lokalitetens kvaliteter siden innskrivingen på verdensarvlisten. Rapporten inneholder derfor en "*Periodic state of conservation report*" etter verdensarvsenterets mal, samt en kort oppsummering av arbeidet på vegne av komiteen. *Alta bergkunstfelter - periodisk rapportering om bevaringstilstand - konvensjonen om verdens kultur- og naturarv* forelå i 1997 (ICOMOS Norge 1997).

Forvaltningsplan for Verdensarvområdene i Alta kommune, Finnmark fra 2002 er en oppfølging av ICOMOS og UNESCOs evalueringsrapport fra 1997 (Finnmark

fylkeskommune 2002: Forord). Planens hovedmål er å sikre best mulig bevaring av bergkunsten i Alta (Finnmark fylkeskommune 2002: 15). I forordet til rapporten står det:

Bergkunsten i Alta er en del av landets viktigste kulturminneområder. Områdene tilhører ikke bare Norge som nasjonal arv, men inngår i den universelle arven som skal overleveres framtidige generasjoner i en tilstand som vi kan være stolte av. Vi håper derfor at alle gode krefter vil samarbeide om dette store og viktige prosjektet i framtiden, og realisere planens handlingsdel (Finnmark fylkeskommune 2002: Forord).

I forvaltningsplanens kapittel; *Bakgrunn for forvaltningsplan for verdensarvområdene i Alta*, står det: *Verdensarvkonvensjonen fastlegger grunnleggende prinsipper for forvaltning av verdensarven*. Det siteres deretter fra konvensjonens artikkel fire, hvor det står:

Et medlemsland som har tiltrådt konvensjonen erkjenner plikten til å identifisere, verne bevare, formidle og overføre verdensarven til fremtidige generasjoner, i første rekke påhviler dette det land der arven befinner seg. Landet skal gjøre sitt ytterste for å klare dette innenfor rammen av sine egne ressurser (Finnmark fylkeskommune 2002: 11).

Forvaltningsplanen gjengir deretter retningslinjene i artikkel fem i konvensjonen, hvor UNESCO redegjør for hva som skal til for å greie å gjennomføre artikkel fire:

- Kulturarven integreres i alminnelig planlegging og gis en funksjon i lokalsamfunnet
- Det etableres instanser med tilstrekkelig personale og midler til å sørge for vern, bevaring og formidling av den
- Vitenskapelige studier og utarbeidelse av driftsmetoder som motvirker de farer som truer kulturarven, videreføres
- Hensiktsmessige juridiske, vitenskapelige, tekniske, administrative og økonomiske tiltak som er nødvendige for å påvise, verne, bevare, formidle og rehabilitere kulturarven, treffes
- Opprettelse eller utvikling av regionale sentre for utdanning i vern, bevaring og formidling av kultur- og naturarv oppmuntres, og vitenskapelig forskning på området fremmes (Finnmark fylkeskommune 2002: 11).

Finnmark fylkeskommune fastslår her at bergkunsten som verdensarv må forvaltes på bakgrunn av, og med utgangspunkt i UNESCOs prinsipper og retningslinjer. Det redegjøres altså for at grunnlaget for utarbeidningen av forvaltningsplanen som foreligger, er gjort på bakgrunn av de forvaltningskrav som stilles til et verdensarvområde:

Etter innskrivningen har flere instanser påpekt at forvaltningen av kulturarvområdet best kan ivaretas gjennom en overordnet og helhetlig plan for området, særlig i sammenheng med Jiepmaluokta-/Hjemmeluftområdet. Dette har vært understreket både av Riksantikvaren, Alta kommune, Hjemmeluftutvalget og ICOMOS Norge (Finnmark fylkeskommune 2002: 11).

Her fremkommer det altså at flere nasjonale aktører på ulike nivå mener det følger av innskrivningen at forvaltningen av området bør bedres. Dette begrunnes gjennom at forvaltningen av bergkunsten nå må ta utgangspunkt i de kravene som stilles til forvaltning av verdensarv, forvaltningskrav som går ut over de nasjonale retningslinjer:

I ICCROMs Management Guidelines for World Cultural Heritage sites (...) anbefales det at en overordnet forvaltningsplan utarbeides med utgangspunkt i, og betinget av at staten verdenskulturarvstedet ligger i, følger opp UNESCO-konvensjonen (Finnmark fylkeskommune 2002: 11).

Teksteksemplene viser UNESCOs virkelighetsrepresentasjoner for forvaltning av verdensarv, og hvordan lokale forvaltningsplaner integrerer de globale representasjonene i en intertekstuell kjede. Som beskrevet tidligere om diskursteori, bindes tekster på globalt nivå til teksttyper på nasjonalt og lokalt nivå. Intertekstualitet referer slik til historiens innvirkning på en tekst og til tekstens innvirkning på historien. Teksten trekker på tidligere tekster og bidrar dermed til historisk utvikling og forandring, slik vi ser i eksemplene over (Winther Jørgensen og Phillips 1999: 85). Dermed etableres det nye relasjoner mellom forskjellige nivåer og aktører i samfunnet, mellom det globale, det regionale, det nasjonale og det lokale (Halskov Jensen 2008: 102).

En sentral samarbeidsaktør på lokalt nivå i forvaltningen av bergkunsten, er Sametinget (tidligere samisk kulturminneråd). Samisk kulturminneråd ble opprettet i 1994 og fikk da forvaltningsansvaret for samiske kulturminner. Bergkunsten faller inn under begge forvaltningsinstansers ansvarsområde, altså Finnmark fylkeskommune og Sametinget (Finnmark fylkeskommune 2002: 22). I *forvaltningsplan for verdensarvområdene i Alta kommune, Finnmark (2002)* står det:

Fylkestinget og Sametinget er parallelle instanser i forvaltningen av fredete kulturminner; fylkeskommunene for kulturminner eldre enn 1536 og Sametinget for samiske kulturminner eldre enn 100 år. Det meste av bergkunsten i Alta dateres til 1800-500 f.Kr., og er dermed Finnmark fylkeskommunes ansvar. De yngste helleristingene i Alta dateres til 1800-500 f.Kr., og denne perioden knyttes til etableringen av samisk etnisitet. Bergkunsten anses i alle sammenhenger å tilhøre en periode der forutsetningene for samisk kultur så vel som andre nåtidige kulturer er til stede (Finnmark fylkeskommune 2002: 29).

Her velger en å argumentere for tildeling av forvaltningsansvar på bakgrunn av tolkninger om etnisitet i forhold til bergkunsten. Det blir formidlet at bergkunsten kan knyttes til en periode hvor det er forutsetninger for flere nåtidige kulturer, uten at dette blir nærmere spesifisert.

Videre står det:

Samisk kulturminneråd har i sine innspill og kommentarer til forvaltningsplan gitt uttrykk for at rådet ikke anser seg som hovedansvarlig instans for forvaltning av bergkunst, og heller ikke ser det som naturlig å delta aktivt i konkret skjøtsel av bergkunsten. Men forvaltningen må skje i samforståelse med Sametinget. Dette innebærer at Finnmark fylkeskommune plikter å innhente uttalelse fra Sametinget om skjøtselstiltak, og at det oppnås enighet om gjennomføringen. Sametinget vil i sterkest grad involveres i forhold til formidlingstiltak (Finnmark fylkeskommune 2002: 29).

Denne noe passive holdningen er ikke i samsvar med retorikken i de faglig - politiske innleggene. I sitt innlegg "Retten til en fortid, retten til en samtid og retten til en fremtid" trekker Ole Henrik Magga like fullt frem opprettingen av Samisk kulturminneråd som positivt for at samene kan involvere seg i forvaltning av bergkunsten. Han tror modellen for bevaring av samisk kulturarv som er etablert i Norge, selv om den ikke er perfekt, i det minste utgjør et eksempel på hvordan en urbefolkning kan ha forvaltningsansvar og kontroll over egen kulturarv, og da over en viktig del av sitt liv (Magga 1997: 88).

Dette illustrerer hvordan kontroll over materiell kultur blir en viktig maktressurs gjennom kulturminneforvaltningen. Arkeologen Laurajane Smith beskriver det slik:

Hva en har kontroll over er mer enn bare gjenstander, det er materielle objekter som har blitt viktig ikke bare som symbol for kulturell identitet, men også som symboler for makt i en bredere kulturell identitetspolitisk sammenheng. Kontrollen over materiell kultur gjennom kulturminneforvaltningen handler ikke bare om kontroll over fortidens mening, men også om kontroll over ressurser for makt i nåtiden (Oversatt i Falch 2004: 54-55).

Det fremkommer også eksempler på tilfeller hvor Samisk kulturminneråd opplever seg oversett, og krever å bli mer involvert i forvaltningen av bergkunsten. I Forvaltningsplanen fra 2002 står det: "Samisk kulturminneråd har tidligere understreket, både i forhold til *evalueringsrapporten til ICOMOS (1997) og til Finnmark fylkeskommune, at forvaltningen av bergkunsten i Alta er av interesse for samiske kulturminnemyndigheter.*" Også Riksantikvaren understreker viktigheten av dette:

Riksantikvaren ga sin tilslutning til de konklusjonene Samisk kulturminneråd hadde gitt, og understreket viktigheten av at Samisk kulturminneråd og Finnmark fylkeskommune er i nær dialog med hverandre og omforente med hensyn til valg av objekter og tiltak (Finnmark fylkeskommune 2002: 9).

Sametinget var positive til ICOMOS` evaluering av verdensarvområdet i 1997, men kritiserer ICOMOS for ikke å ha gjort noen fremstøt for å oppnå kontakt med det ”samiske miljøet” slik det står i avtalen mellom RA og ICOMOS Norge. I ICOMOS` evalueringsrapport ble det blant annet foreslått at en samarbeidsgruppe ble opprettet, uten at Sametinget var tiltenkt noen rolle.

Videre anbefalte Sametinget at en i alle sammenhenger husker å ta med det samiske navnet på Hjemmeluft, og dermed benytter navnet Jiepmaluokta/Hjemmeluft i omtaler av området (Finnmark Fylkeskommune 2002: 12). I forhold til fortidig tilstedeværelse er slik synliggjøring en sentral strategi, og begrepsbruk og navngiving er viktige virkemidler. Nye begreper som samisk arkeologi og Jiepmaluokta bidrar til å omdefinere og gi ny mening til allerede eksisterende termer (Hansen og Olsen 2004: 14). Det er derfor et eksempel på hvordan språket konstituerer den sosiale verden og virkeligheten (Jørgensen og Phillips 1999: 18; Østigård 2001: 25), og hvordan man konkurrerer om å definere fortiden gjennom språket. Språket er et maktinstrument, og samene har makt proporsjonalt med sin evne til å delta i kulturarv- og verdensarvdiskursen, gjennom språket (Lundby 2003 [1998]: 97). For å kunne sette gjennom en definisjon er det svært viktig å ha definisjonsmakten. Det kommer også til uttrykk når Sametinget krever at også samiske interesser skal inngå i kulturarv- og verdensarvdiskursen gjennom forvaltningen (Neumann 2001: 59).

Forvaltningsdokumentasjonen fra 2002 tyder på at Sametinget ikke ønsker hovedansvar for bergkunsten, men ønsker en større deltakelse i forvaltningen enn de har nå. Siden Sametinget flere ganger må kreve å bli involvert i forvaltningsoppgaver knyttet til bergkunsten, virker det ikke som forvaltningen har klart å få til et godt nok samarbeid mellom de ulike ansvarlige forvaltningsinstansene.

5.4.3 Forholdet mellom globalt og lokalt nivå

Tekstutdragene har vist at UNESCOs retningslinjer for forvaltning legger føringer for planleggingen av forvaltningen av bergkunsten. Det virker som om retningslinjene danner grunnlag for en økt prioritering av bergkunsten og bevaringen av denne (Hygen 1996: 115). Det har også sammenheng med at Norge gjennom ratifiseringen av konvensjonen har et ansvar ikke bare overfor nasjonen, men overfor UNESCO og derigjennom verdenssamfunnet, om å forvalte bergkunsten på en best mulig måte. Forvaltningsdokumentene gir derimot ikke inntrykk av at verdensarvstatusen har bidratt til et bedre lokalt forvaltningssamarbeid mellom

samisk og norsk kulturvern. Mye tyder på at dette heller ikke har vært et prioriteringsområde for ”globale” representanter i forbindelse med evalueringen gjennomført av ICOMOS i 1997.

Store deler av forvaltningsarbeidet dreier seg om å forvalte bergkunsten som et museum. Musealiseringen av bergkunsten er derfor en annen sentral representasjon i verdensarvdiskursen.

5.5 Musealisering

Gjennom å benytte begrepet musealisering blir museumkonseptet omgjort til en prosess. For skapningen av et museum innebærer alltid en prosess og handlinger (Gjestrum 1999: 167). Gjennom denne prosessen skjer det en økning i bergkunstens potensial som kunnskapsbærer. Bergkunsten vil fortelle forhistorie (pre- museologisk historie) om tidsepoken før musealiseringen. Dessuten vil den fortelle historie to (museologisk historie) om hvorfor bergkunsten ble definert som så verdifull at den ble inkludert i den offisielle kulturarv og verdensarven, forutsatt bevart for all fremtid (Gjestrum 1999: 169). Musealiseringen av Hjemmeluftområdet kan sees som en slik prosess.

Jiepmaluokta/Hjemmeluft er det største helleristningsområdet i Alta med omlag 3500 figurer i dette området (Verdensarvenialta 2009). Bergkunsten i Hjemmeluft dannet grunnlaget for opparbeidelsen av Alta Museum (Schiøtz og Schrøder Vesterkjær 1993: 60), som stod ferdig i 1991 (Søborg 2006). Museets tre hovedoppgaver er formidling, forskning og forvaltning (Helskog 1987: 36). Videre får museet sin vitenskapelige legitimitet gjennom en institusjonell forankring og profesjonelle arkeologiske ansatte. Alta museum skaper slik også et skille til fortidspresentasjoner av andre aktører, som henter sin legitimitet fra andre felt enn det akademiske. Samtidig som museet er et museum for lokalsamfunnet, kan det forklares som en del av en ”turistindustri.” Selvfinansieringen er høy, og museet har en profesjonell innstilling til langveisfarende turister som er med på å sikre inntektene. På denne måten kan en si at det blir en glidende overgang mellom museets rolle som forvalter av historisk kunnskap, og som leverandør av opplevelser for turister (Ekeland 2001: 106). Dermed har museet ansvar for å presentere bergkunsten for mennesker fra lokalmiljøet, andre steder i Norge og internasjonale besøkende.

5.5.1 Globalt nivå

En av de mange selvfølgeligheter som bygges inn i verdensarvdiskursen, er at den generelt har stor betydning for turisme og lokal utvikling. Verdensarvstatusen antas å føre til økt synlighet, som igjen fører til flere turister, som i sin tur fører til økonomisk, sosial og kulturell tilvekst (Ronström 2007: 98). Dette fremheves også av UNESCO. Blant fordelene ved å ratifisere konvensjonen, står det på UNESCOs hjemmeside:

Inskripsjonen av en lokalitet på verdensarvlisten medfører en økning i offentlig oppmerksomhet av lokaliteten og dens enestående verdier, som da også øker turistaktivitetene på stedet. Når disse aktivitetene er godt planlagt og organisert på en måte som respekterer prinsipper for bærekraftig turisme, kan turismen bringe viktige midler til stedet, og til den lokale økonomien (UNESCO Organization 2008).

Dette argumentet peker tilbake på verdiaspektet ved bergkunsten, som en ressurs for økonomisk verdiskaping gjennom musealisering.

5.5.2 Lokalt nivå

Knut Helskog (1987) skriver i sin artikkel ”Helleristningene i Jiepmaluokta i Alta. Bevaring, formidling, reiseliv” om forventninger til bergkunsten i Alta som verdensarv:

Hva vil tilknytningen til UNESCOs World Heritage List og tilretteleggingen av området bety for lokalsamfunnet? Vil Jiepmaluokta/Hjemmeluft bli en ressurs for Alta? Tilknytningen til UNESCO plasserer Altaristningene i UNESCO – brosjyrer og på kart over spesielt verneverdige kulturminner og naturområder(...). UNESCOs markedsføring samt den lokale og nasjonale markedsføringen bør gjøre Alta til et av de store turistmål i Norge, med de følger det vil ha for det lokale næringsliv (Helskog 1987: 37).

Videre skriver Helskog:

Som helhet vil tilknytningen til UNESCO og markedsføringen av Jiepmaluokta gjøre Alta mer kjent internasjonalt enn noe annen form for markedsføring av Alta. Resultatet vil etter all sannsynlighet være meget positivt i et lokaløkonomisk perspektiv, samt fortelle at det i det arktiske Norge finnes en lang kulturhistorie som både er rik og spennende og en del av vår hverdag. Satsingen på å sikre og tilrettelegge kulturminner, og å formidle kunnskap om forhistorie og historie er med på å skape en følelse av tilhørighet og kulturell kontinuitet (Helskog 1987: 38).

Helskog mener altså at UNESCO er den beste form for markedsføring for Alta. Helskog ser en rekke positive ringvirkninger av denne markedsføringen. Den kan føre til at Alta blir et stort turistmål som igjen genererer inntekter og styrking av tilhørighet og kulturell kontinuitet. Kulturminner som turistattraksjoner kan dermed bidra til konstruksjonen av lokal identitet, idet man ser at lokale ressurser også blir verdsatt av utenforstående – gjennom det man kan

kalle et utenfraperspektiv på lokale verdier (Omland *et. al.*: 2007: 18). Det museale Hjemmeluft blir helt sentral for turistindustri og lokal økonomisk vekst. Musealiseringsdiskursen knytter seg til et økonomisk marked hvor områdets attraksjonsverdi er det mest sentrale. Bergkunsten inngår i en kulturarvsindustri hvor antall turister og områdets opplevelsespotensial er svært viktig.

Helskog trekker også frem negative konsekvenser ved for sterkt fokus på økonomisk verdiskaping:

Vår egen kunnskap er grunnlagt på fortidens kunnskap, og er dermed en del av vår hverdag som ikke kan eller bør ignoreres. Dette er en viktig del, bevisst eller ubevisst, av vårt liv - av grunnlaget for trivsel og av hva jeg vil kalle livskvalitet. Derfor er det vesentlig at samfunnet også investerer konkret med tanke på dette og ikke kun på de direkte økonomiske fordelene som ofte er tilfellet (Helskog 1987: 38).

Innenfor musealisering er utviklingen av museumsområdet sentral. I *Utredning for fremtidig bruk av Hjemmeluft fornminneområde* (1994), foreslår Hjemmeluftutvalget i planen at området skal tilføres: Museumsnaust i fjæra, sjøsamisk tun, steinaldertun, utvidelse av museumsbygningen og økt bemanning på museet.

I brev til Alta kommune *vedrørende Utredning for fremtidig bruk av Hjemmeluft fornminneområde* skriver RA:

Riksantikvaren har stor forståelse for at man lokalt ønsker å ivareta kystkulturen, spesielt aktivitetene knyttet opp mot fjordfiske. Til formidlingen og oppbevaringen av lokale båter er et naust under oppføring. Riksantikvaren er av den oppfatning at man skal være uhyre varsom med å tilføre området nye elementer, som det eventuelt ikke er belegg for i kildematerialet (Riksantikvaren 1994: 3-4).

I vedlegg til innstillingen, "*Notat om bygging av båthus i Hjemmeluft/Jiepmaluokta,*" beskrives planlagte aktiviteter i tilknytning til båthuset. Det er lagt stor vekt på formidling overfor publikum. Riksantikvaren er bekymret for at publikumstilstrømmingen kan bli for stor i forhold til områdets tålegrense:

Riksantikvaren mener at bevaring gjennom bruk er den beste form for vern av kulturminner. Når det gjelder forslaget om å oppføre et sjøsamisk tun med tilføring av hus fra andre steder i fylket, bør dette unngås innenfor fredningsområdet. Så vidt Riksantikvaren har brakt i erfaring, er det heller ingen tradisjon for denne type bosetning i det aktuelle området (Riksantikvaren 1994: 4).

Angående byggingen av steinaldertunet i fjæresonen tenkte Hjemmeluftutvalget seg at utformingen skulle bygge på grophusene utgravd i Hjemmeluft. Det ble planlagt å skape et tidsriktig miljø med tilpassete aktiviteter. Til det svarer Riksantikvaren:

Riksantikvaren ser potensialet i å formidle steinalderen gjennom et slikt anlegg. Men aktiviteten vil intensivere bruken av den sårbare fjæresonen, noe som igjen lett medfører ytterligere behov for tilrettelegging og utbygging av fasiliteter for besøkende. Et slikt opplevelsessenter bør derfor legges utenfor fredningsområdet (Riksantikvaren 1994: 5).

Riksantikvaren ønsker med dette å holde fast ved et skille mellom Hjemmeluft som opplevelsesindustri som er uten vitenskapelig legitimitet, og Hjemmeluftområdet slik det fremstår i dag. I Riksantikvarens begrunnelse for disse restriksjonene vektlegges kulturminneområdets status og verdi:

Kulturminnet "Hjemmeluft" er av så stor verdi at det har passert de høye kravene for å komme på den eksklusive listen over verdens fremste kultur- og naturarv. Det er derfor av avgjørende betydning at kulturminnet, i formidlingens tjeneste, ikke forringes, og at de kvaliteter som brakte det inn på listen ikke blir vesentlig forringet. Virkningen av kulturminnet i landskapet var, og er, et vesentlig kriterium i denne sammenheng. For å bevare virkningen av kulturminnene i landskapet bør det tas hensyn til dette i alt videre planleggingsarbeid i Alta Kommune (Riksantikvaren 1994: 5).

Viktigheten av at arbeidet må bygge på områdets bæreevne i forhold til antall besøkende, trekkes også frem. Riksantikvaren mener at stedets tålegrense må utredes, og ytrer dessuten ønske om å opprette et overvåkingsprogram for helleristningene (Riksantikvaren 1994: 5).

I sin konklusjon til Hjemmeluftutvalgets utredning, skriver Riksantikvaren:

Å være innskrevet på verdens kultur- og naturarvliste forplikter myndighetene lokalt, regionalt og nasjonalt til å forvalte kulturminner, kulturmiljø og landskapssammenhengen på en slik måte at områdets egenart ikke forringes. Riksantikvaren mener derfor at ethvert tiltak innenfor fredningsområdet og i den randsone man ønsker å opprette, må vurderes nøye. Forsvarlig forvaltning ivaretas best gjennom en helhetlig plan for området. En slik plan må utarbeides i et nært samarbeid med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt brukergrupper som grunneiere, lokalbefolkning, reiselivsnæringen og andre. Riksantikvaren ønsker derfor ingen tiltak innenfor området før en langtidsplan for forvaltning og utvikling av området er på plass (Riksantikvaren 1994: 7).

Riksantikvarens vurdering av Hjemmeluftutvalgets forslag kan tolkes som et innspill til de interessekonflikter som eksisterer mellom ulike instanser på ulike nivå. Det kommer tydelig frem at Hjemmeluftutvalget mener at forutsetningene for at kulturmiljøet skal ha noe å selge, ligger i områdets attraksjonsverdi, som knytter seg til opplevelsespotensial og bruk (Omland *et. al.*: 2007: 46). Hjemmeluftutvalget fokuserer på økonomisk utvikling gjennom

ytterligere musealisering av området, mens Riksantikvaren fokuserer på vern. RA er bekymret for at de kulturhistoriske verdiene ved området skal skjemmes og forringes gjennom en slik utvikling. De viser likevel forståelse for den betydningen utviklingen av attraksjonsverdien ved Hjemmeluft kan ha lokalt. Begge aktører trekker derimot inn bergkunsten som verdensarv som grunnlag for argumentasjon og praksis, og konfliktlinjen går dermed i balansen mellom vern og utvikling.

I ICOMOS` periodiske rapportering (1997) står det:

Komiteen vil peke på Alta Museums suksess, ikke bare med å presentere bergkunsten i Alta, men som et levende kultursenter i samfunnet. Komiteen vil også peke på det ansvaret og den velviljen samfunnet i Alta har påtatt seg med å ta vare på et verdensarvsted, med å utvikle presentasjonen av Hjemmeluft, og med et museum av høy standard. Dette har gitt et godt grunnlag for å videreutvikle forvaltningen av stedet (ICOMOS Norge 1997: 6).

Gjennom verdensarvbegrepet gjøres bergkunsten relevant for et internasjonalt publikum. Bergkunsten presenteres også som en del av en felles kulturarv, i den forstand at bergkunst finnes på seks kontinenter og i de fleste land i verden (Søborg 2006). Dette perspektivet formidles på hjemmesiden ”Verdensarven i Alta”, hvor en link knytter Alta-området til annen bergkunst i verden som står på listen. For å formidle verdensarvaspektet ved bergkunsten, må en også skape og presentere for offentligheten en forhistorie som inkluderer dette verdensperspektivet (Verdensarvenialta 2009).

5.5.3 Forholdet mellom globalt og lokalt nivå

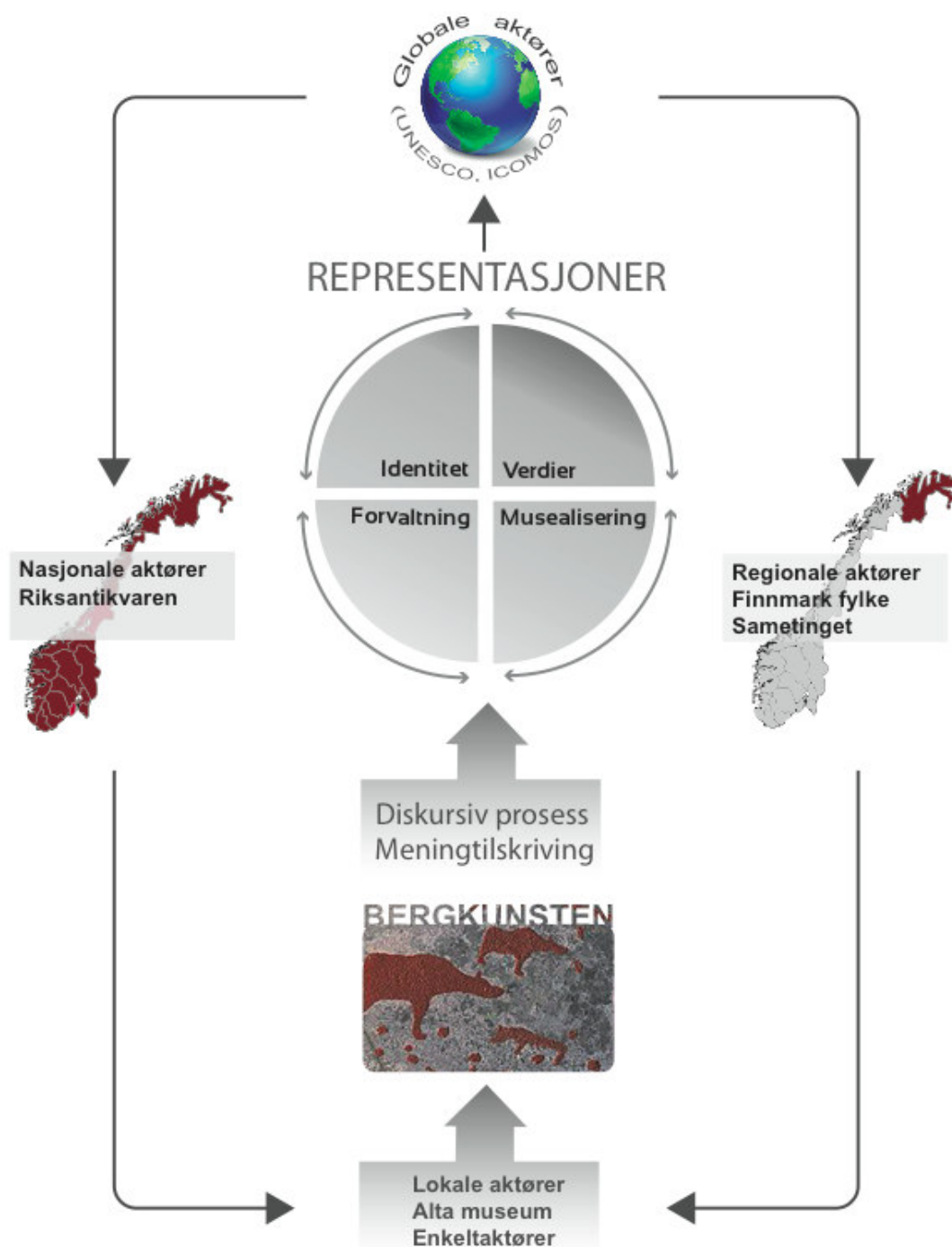
Verdensarvdiskursen har styrket turisttilstrømmingen og markedsaspektet tilknyttet bergkunsten i Alta som museum. Den økte oppmerksomheten for bergkunsten i Alta som verdensarv medførte en satsing på det museale Hjemmeluft. Musealiseringen har tillagt bergkunsten nye verdier. Riksantikvaren fryktet derimot at de samme verdier som førte til at bergkunsten fikk status som verdensarv, skulle forringes av en ytterligere ”musealisering” av området. Derfor regulerte Riksantikvaren utviklingen av området. Argumentasjonen mot den økte utnyttelsen av området baserer seg i stor grad på den status bergkunsten har oppnådd. Vernet begrunnes blant annet gjennom Norges internasjonale ansvar.

Dette indikerer at det i mye av debatten om verdensarv og turisme hersker en slags ubekvem sammenblanding mellom de tradisjonelle verneinteressene og den (post) moderne markedsføringen. Markedet får større innflytelse på forvaltningen og formidlingen av

kulturarven, og verdensarvstatusen forsterker markedsaspektet (Berkaak 2007a: 15). Dette tydeliggjør en interessekonflikt innenfor musealiseringen, mellom aktører som ønsker verdensarvstatusen for å utvikle turismen, og aktører som ser med bekymring på den økende turismen. Verdensarvdiskursen bidrar dermed indirekte til flere tendenser: Økt tilrettelegging, bruk og turisme. Den bidrar også til økt beskyttelse gjennom krav til forvaltningsplaner og tilstrekkelig vern. Det blir i stor grad opp til nasjonale, regionale og lokale aktører å finne balansen mellom disse utviklingstrekkene.

VERDEN SARV DISKURSEN

Figur 5: Modellen viser verdensarv diskursen og aktører som er involvert i meningsdannelsen.

6. Kapittel: Overordnede perspektiver

6.1 Kampen om fortiden

Teksteksemplene over viser hvordan nye ord og betydninger trekkes inn i meningsproduksjonen om bergkunsten i Alta. Den overordnede tematikken om bergkunsten som verdensarv er derfor at det foregår ”nye” eller endrede kamper om betydningsdannelsen av fortiden. Det skjer ved at det skapes nye politiske premisser for kulturarv. Denne diskursive prosessen eller verdensarvprosessen hvor bergkunsten går fra kulturarv til verdensarv, kan derfor beskrives som en kamp om å bringe orden til fortiden.

UNESCO har valgt bort de mest ”nasjonale” symboler som Norge søkte om å få på verdensarvlisten. Internasjonale, og ikke nasjonale kriterier skulle ligge til grunn for verdensarvstatus. Kulturarven i Norge på verdensarvlisten skal nettopp være eksempler på vekselvirkning av kulturell påvirkning mellom Norge og utlandet. Dette understreker at kulturminnene ikke ble til i kulturell isolasjon (Omland 1998: 47). At også forhistoriske monumenter som skulle fremstå som tilsynelatende ”upolitiske” eller ikke nasjonale symboler, *ikke* gjør det, kommer tydelig frem i tekstmaterialet.

De presenterte tekstene har vist at bergkunsten i Alta inngår som en politisk dimensjon i historiske konflikter. Kampen om retten til å definere fortiden inngår på denne måten i politiske konflikter (Hylland Eriksen 1996: 101). Flere av tekstene illustrerer denne prosessen ved bergkunsten i Alta. I *Social and political perspectives / ACRA: The Alta Conference on Rock Art* (1995), avsluttet Helskog og Olsen med å skrive: (...)” *Generelt sett er derfor den politiske dimensjonen ved bergkunst nært knyttet til ”kontrollen” over tolkningene; hvem har rett til å tolke bergkunsten, og med hvilke mål?*” (Helskog og Olsen 1995: 20). De bringer dermed inn viktige momenter ved denne kampen, nemlig etiske dilemmaer som knytter seg til at retten til å tolke bergkunsten må sees i forhold til de mål og intensjoner en har med tolkningene. Deretter er spørsmålet om målene kan rettferdiggjøres, og leder inn på en etisk diskusjon om politisk bruk og misbruk av fortiden.

I forhold til denne dimensjonen ved kulturarv bringer UNESCO inn en global etikk, i kampen om kontrollen over tolkningene, og hvordan det bringes orden til fortiden. Det kan beskrives som et moralsk program i retning av en sosial orden preget av universelle verdier, toleranse, harmoni mellom ulike etnisiteter, og en felles ansvarsfølelse. Målet er å skape lokale,

stedsspesifikke livserfaringer flertallet av menneskeheten kan bygge sine kollektive identifikasjoner på (Hylland Eriksen 1996: 102). Dette kommer frem gjennom perspektiver som: ”Verdensarvsteder tilhører alle mennesker i verden, uavhengig av det territoriet de ligger på.” Eller: ”Kulturarven til en, er kulturarven til alle” (UNESCO Organization 2007).

Slutningen er at materielle spor etter fortiden ikke nødvendigvis kan forbindes med mennesker som bor i det samme området flere tusen år senere, eller tjene som nasjonalsymboler. Rollen til verdensarvsteder kan dermed tolkes slik at forhistorien kan være felles for alle sivilisasjoner, og at den ikke respekterer grensene til den moderne politiske verden. Forhistorien skulle fra dette perspektivet fremstå som ikke eid av noen og dermed eid av alle, men virkeligheten er ofte at resultatet er det motsatte – enda flere grupper krever eierskap (Omland 1998: 16).

Kampen om fortiden har et stort potensial når det blir mobilisert på etnisk bakgrunn med legitimitet i en antatt felles forhistorie (Østigård 2001: 27-28). Dette perspektivet kommer frem i forholdet mellom samer og nordmenn. I *Rock carvings in a Saami perspective: some comments on politics and ethnicity in archaeology* (1995) hevder Odd Mathis Hætta:

Det er like viktig for det samiske samfunnet å legge vekt på at de forhistoriske monumentene i Alta - området er samiske, som det er for samtidige norske forskere og forfattere å skrive at bergkunsten i Østfold er norsk (Hætta 1995: 355-356).

I ”*Retten til en fortid, retten til en samtid og retten til en fremtid* (1997) fremholder også Ole Henrik Magga hvor viktig det er for enhver kultur å kontrollere bruken av egen kulturarv:

Erfaringene med det samiske initiativet innenfor kulturarvarbeid er et eksempel på kampen om kultur, og hvor nettopp spørsmålet om retten til ens egen fortid er tydelig. Retten til land går hånd i hånd med retten til fortiden (Magga 1997: 88).

Kulturell væren likestilles med kulturell besittelse (Olsen 2001: 82). Begrepene kultur og historie blir, som Rowlands (1998: 12-13) har påpekt, nærmest synonyme, og en gruppes identitet hevdes å være innskrevet og bevart i materiell kultur. Identiteten avhenger følgelig av ens uinnskrenkede rett til å besitte disse som sin kulturelle eiendom (Olsen 2001: 82). Magga understreker derfor hvor viktig det er å ha definisjonsmakt: ”*Retten til en fortid, retten til en nåtid og retten til en fremtid er i grunnen det samme. Det er et spørsmål om retten til et liv – både for individet og for et folk*” (Magga 1997: 88).

En annen ”kamp om fortiden” er kampen mellom verneinteresser og utviklingsinteresser. I Helskogs artikkel ”Helleristningene i Jiepmaluokta i Alta. Bevaring, formidling, reiseliv” fra 1987 kommer forventningene til verdensarvemblemets markedsføring tydelig frem. Verdensarvdiskursen bidrar til å intensivere bergkunsten som en del av kulturindustrien, og det blir en ”kamp” om graden av hensyn til vern og behovet for inntjening gjennom opplevelse og bruk. Knut Helskog og Bjørnar Olsen kommer inn på de ulike interessene som er til stede:

I samtiden er det en økende lokal og internasjonal debatt om bergkunst som en samtidig kulturell og etnisk ressurs. Denne debatten fokuserer på konflikter mellom forskningsinteresser og økonomisk utvikling, og mellom turistindustrien og krav fra etniske minoriteter om beskyttelse av deres hellige steder og kulturarv (Helskog og Olsen 1995: 18). Dette kan også komme i konflikt med arkeologers forskningsinteresser, til tross for at arkeologer og lokalmiljø ofte har et felles ønske om å beskytte steder fra ødeleggelse fra for mange besøkende. På den andre siden kan andre lokale interesser oppleve slik beskyttelse som et hinder for økonomisk utvikling av området (Helskog og Olsen 1995: 20).

Dette illustrerer hvordan bergkunsten inngår i en rekke samtidige konflikter, og at verdensarvdiskursen er med på å endre betingelsene for kampen om fortiden. Store deler av denne prosessen skjer gjennom institusjonaliseringen.

6.2 Institusjonalisering

Det er til nå vist eksempler på verdensarvdiskursens tilblivelse og institusjonalisering. Denne prosessen er blitt beskrevet som en diskursiv prosess, eller som en kamp om fortidens betydningstilskriving gjennom fire virkelighetsrepresentasjoner, det vil si begreper som det foregår betydningsdannende prosesser rundt. Endring av institusjonaliserte ideer er en dimensjon i denne prosessen. Ved godkjenning av konvensjonen institusjonaliseres nye meninger og verdier gjennom verdensarvdiskursen. Men den diskursive prosessen har samtidig en treghet, som tekstmaterialet også viser. Det dreier seg om at det trekkes på ”gamle” diskurser. Neumann (2001: 133) poengterer at enhver diskurs vil også ha en slik treghet – et sett regelmessigheter som i noen grad er selvoppretholdende. Siden de eldre diskursene har hatt en bestandighet over tid, har det medført rutiniserte sosiale praksiser og prosesser.

Diskursens treghet handler også om makt og maktforhold som forsøkes opprettholdt.

Som det tidligere har fremkommet, inngår bergkunsten i Alta allerede i en rekke spesifikke sosiopolitiske kontekster og de representasjonene av fortid som assosieres med dem, der de

også inngår i bestemte maktrelasjoner. Eksempler på slike maktforhold er forholdet mellom nordmenn og samer og mellom Nord-Norge og Sør-Norge (Olsen 2001: 86). Det er dette som er diskursens treghet. Dette kan forklares ved hjelp av Anthony Giddens' institusjonaliseringsteori. Institusjonaliseringen bidrar til denne tendensen ved at institusjoner er kroniske reproduserte ideer, handlinger og ferdigheter gjennom tid og rom (Giddens 1984: 375). Sosiale systemer som kulturminnevernet er organisert som regelmessige, sosiale praksiser. Aktørene som utfører praksisene, er situerte innenfor en relativt fast ramme i tid og rom, ved at aktørene har reprodusert aksepterte ideer knyttet til kulturarv (Giddens 1984: 83). Synet på sammenhengen mellom for eksempel kulturarv og identitet har blitt institusjonalisert gjennom kulturminnevernet. Dette paradigmet fortsetter slik å eksistere, selv om det i dag i mindre grad er et identitetsparadigme som forfektes av forskere. Men som teksteksemplene illustrerer, lever ideene videre i den politiske retorikken, og i deler av kulturminnevernet (Olsen 2001: 89).

UNESCOs nye betydninger og ideer institusjonaliseres gjennom verdensarvdiskursen. Gjennom intertekstualitet, sosial praksis og sosiokulturelle prosesser blir betydningene en del av nasjonale, regionale og lokale institusjoner. Verdensarvdiskursen kan også forklares med utgangspunkt i begrepet *glokalisering*.

6.3 Glokalisering

Verdensarven er på en og samme tid både global og lokal. Verdensarvstedene er kjent verden over, og generelt betraktet å tilhøre ikke bare deres spesifikke lokalitet alene, men verden som helhet. All global kulturarv er også lokal (Carman 2002: 11).

Rowland Robertson (1995) har pekt på at globalisering og lokalisering i økende grad skjer samtidig og er tett vevd inn i hverandre i vår samtid. Han lanserte derfor det kulturanalytiske ordet *glokalisering* for å beskrive disse samtidskulturelle endringstendensene. Ifølge Robertson innebærer *glokalisering* ”*the universalisation of the particular and the particularisation of the universal.*” Globale prosesser tilpasses lokale forutsetninger; det universelle og det partikulære integreres. Robertson ønsker med dette å bryte ned de tradisjonelle dikotomiene mellom det lokale og det nasjonale, og det lokale og det globale (Mangset 2002: 82-83).

I den diskursive prosessen (forholdet mellom det globale og det lokale) skjer det en lokal tilpasning og betydningsforhandlinger om lokale virkelighetsrepresentasjoner. For hegemoni (UNESCO) er ikke bare dominans, men inngår også som en aktør i en kulturell og politisk forhandlingsprosess (Jørgensen og Phillips 1999: 87 -88). Dette ble illustrert med modellen som viser verdensarvprosessen. Kulturarvdiskursen tar opp i seg meninger og betydninger fra verdensarvdiskursen, mens verdensarvdiskursen tar også opp i seg lokale representasjoner gjennom politisk samarbeid. Det lokale nivået er samtidig en del av regionale og nasjonale prosesser. Det dreier seg derfor delvis om et dialektisk forhold (Giddens 1994: 60-61), som beskrevet i kapittel fire.

6.4 Oppsummering

Disse overordnede perspektivene gir forklaringer på noen større sammenhenger og prosesser som bergkunsten inngår i som verdensarv. Kampen om fortiden løfter frem aspekter ved, og eksempler på hvordan verdensarvprosessen er en endringsprosess, hvor det kjempes om betydninger, ideer, verdier og å ha definisjonsmakten i forhold til disse. Institusjonalisering forklarer noe av årsaken til at det oppstår en ubalanse mellom betydningsinnhold, verdier og ideer på ulike nivå, og innenfor ulike sosiale felt, som for eksempel det politiske og det akademiske felt. Der vektlegges tregheten i institusjonaliserte diskurser. Dette har sammenheng med at noen aktører arbeider med å opprettholde representasjonene, for at de skal være stabile over tid. Verdensarven må også relateres til andre lokale samfunnsmessige forhold, forandringer og politiske nivåer som er med på å forme dens innhold.

Glokaliseringsbegrepet trekkes inn for å fremheve at globaliseringen får lokale uttrykk, og dermed tilpasses de globale representasjonene lokale forhold.

7. Kapittel: Avslutning

Utgangspunktet for studien har vært en undersøkelse av UNESCOs tekster om kulturarv som verdensarv generelt, hva det står i dokumentene på globalt nivå om bergkunsten i Alta som verdensarv, og hvilke betydninger om verdensarv tekster om bergkunsten trekker inn lokalt i kulturarvdiskursen. På bakgrunn av disse spørsmålene og ved hjelp av det metodiske verktøyet diskursanalyse, har globale og lokale aktørers virkelighetsrepresentasjoner om verdensarv blitt undersøkt. I analysen er disse virkelighetsrepresentasjonene belyst med aktuelle tekstutdrag fra ulike publikasjoner. Målet med studien har på den måten vært å *undersøke verdensarvprosessen i Alta, og hvilke meninger som tilskrives bergkunsten gjennom verdensarvdiskursen*. Teksteksemplene viser noen av bergkunstens roller og betydninger i en verdensarvkontekst. Gjennom de ulike representasjonene blir fortiden tillagt mening. Meningsskaping om identitet, verdier, forvaltning og musealisering foregår på flere nivåer og innenfor politiske, kulturelle og sosiale felt i verdensarvdiskursen. Representasjonene er samtidig tett sammenvevd gjennom meningssammenhenger.

Meningstilskrivningen til bergkunsten i Alta og verdensarvens rolle lokalt må sees i sammenheng med lokale, regionale og nasjonale kulturelle, politiske og historiske prosesser. Gjennom verdensarv kan en si at bergkunsten blir del av en ny politisk diskurs.

Verdensarvdiskursen fyller kulturarven med et nytt innhold som går ut over det nasjonale. Verdensarvdiskursen utvider rammene for meningsskaping og meningssammenhenger gjennom språket. Gjennom analysen har det blitt tydeliggjort at verdensarv på denne måten endrer en del betingelser for meningsskaping om bergkunsten. Det skjer gjennom at det åpnes for en kamp om de betydningene som bergkunsten skal tilskrives *som* verdensarv. Den diskursive prosessen hvor bergkunsten inngår i nye eller endrede virkelighetsrepresentasjoner er derfor blitt kalt kampen om fortiden.

Teksteksemplene viser at ulike, og noen ganger konkurrerende aktører aktivt opprettholder en rekke konsepter, idealer, interesser, prioriteringer og strategier i relasjon til defineringen av verdensarvdiskursen. På denne måten deltar de innenfor den diskursive prosessen hvor bergkunsten blir produsert og gjenbrukt i samtiden (Skeates 2000: 16). Bergkunsten inngår i politiske konstruksjoner i samtiden fordi de ulike aktørene oppnår strategiske fordeler ved å bruke bergkunsten som et mål i sine foretagender. Bergkunsten får dermed et endret innhold i konstruksjonen av fortellinger som blir brukt i politiske kamper. Dette har blitt beskrevet som

politisk arkeologi. UNESCO setter også en politisk agenda, og bringer inn flere meningsdimensjoner enn det allerede eksisterer på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Spørsmål om ulike aktørers meningstilskrivning og bruk av fortiden bringer dermed frem det viktige spørsmålet om hvem som har rett til å tolke bergkunsten (Skeates 2000: 90). Betydningen av verdensarven i en lokal kontekst handler derfor også om hvilke aktører som velger å delta i kampen om å definere bergkunstens betydning i samtiden. Ved å identifisere hvilke aktører som involverer seg i den politiske og kulturelle kampen, får en også kunnskap om noen av de aktører som bergkunsten har betydning for i dag.

Et grunnleggende motiv ved å bringe orden til fortiden, er for å etablere en følelse av en felles fortid, som medlemmer av et samfunn i samtiden kan basere sin identitet på. Alle samfunn, nasjonale, overnasjonale og verdensomspennende, har dette motivet til felles (Rowlands 1998: 34). Et sentralt poeng har derfor vært at identiteter er mangfoldige og denne mangfoldigheten har sammenheng med en forhandlingsbar historie og et forhandlingsbart kulturelt innhold (Hylland Eriksen 1998: 95). På globalt nivå forsøker UNESCO å skape en global identitet. På lokalt nivå er bergkunsten i Alta som identitetssymbol del av en rekke historiske, politiske og kulturelle konfliktskapende aspekter. Det medfører at kulturarven lokalt blir del av en kulturell kamp om å legitimere retten til bergkunsten. Dette viser de historiske og kulturelle forutsetningene for at bergkunsten blir både et samlende og et splittende fenomen (Hodne og Ødemark 2005: 8). De ulike representasjonene av identitet som kommer i konflikt, kan kanskje motvirkes ved å erkjenne tilstedeværelsen av mange parallelle identifikasjoner. For å kunne fremme en demokratisk og pluralistisk samtid, krever det samtidig en erkjennelse av en pluralistisk fortid. Samtidig som de ulike identifikasjonene står i strid med hverandre, kan de likefullt anses som likeverdige. For å oppnå dette må en også ha vilje til å forstå at andre mennesker har andre fortider og identifikasjoner enn en selv, og at disse har like stor verdi (Hylland Eriksen 1996: 109-110).

UNESCOS idealer og verdier dreier seg om at verdensarven skal bidra til kommunikasjon og samarbeid mellom ulike nasjonalstater og slik ha en fredsskapende dimensjon. Ideelt sett burde UNESCO da arbeide for en demokratisering av kampen om fortiden, hvor flere stemmer og fortider blir hørt. Det kan derimot synes som bergkunstens betydningsinnhold og meningsdimensjoner blir enda mer fragmentert og paradoksal som en del av verdensarvdiskursen. Forklaringen på det kan være at UNESCOs meningsinnhold er generelt og vagt, slik at betydningene kan brukes som argumentasjon på en rekke, og til og med

motstridende felter. Verdensarvens innhold er på den ene siden for generell og vid til å ha stor innvirkning i praksis, noe som også medfører at den får motsetningsfylte praktiske og betydningsmessige konsekvenser. På den andre siden får verdensarvdiskursen betydning lokalt for forvaltning, musealisering, identitet og verdiskaping.

Verdensarvdiskursen revitaliserer og forsterker en kamp om fortidens betydning for samtiden. Dette gir grunnlag for å drøfte hvorvidt UNESCOs målsetninger med verdensarv fungerer tilfredsstillende på lokalt nivå. Analyser av lokale verdensarvsteder kan dermed danne et kunnskapsgrunnlag for å drøfte hvordan arkeologien som fagfelt skal forholde seg til verdensarvprosesser som knytter seg til historiske/og eller forhistoriske områder. Faglig gir dette innsikt i de sosiokulturelle og politiske problemfelt arkeologien er en del av. Det kan derfor danne utgangspunkt for en diskusjon om arkeologiens og arkeologers roller i politiske problemfelt (Wankel 2008: 80). Bedre kommunikasjon og samarbeid mellom arkeologer og andre interessegrupper og aktører som er involvert i kulturarv og verdensarvprosesser kan kanskje bidra til å redusere konfliktdimensjonene som knytter seg til feltet. Hvis arkeologien inntar en posisjon hvor den ikke er en del av denne diskursen, risikerer faget heller å miste innflytelse over arkeologiske lokaliteter og kunnskapsproduksjonen knyttet til disse. Kulturminnevernet foregår til enhver tid i et samfunn som ikke er statisk, men under stadig endring. Virksomhetens ideologi, og dens teoretiske, etiske og praktiske sider bør trekkes inn som en større del av den arkeologiske forskningsaktivitet, som et allmennhumanistisk prosjekt (Hygen 1999: 35-36).

Referanseliste

Alta Museum

2009 *Bergkunsten i Alta*. Elektronisk dokument, www.alta.museum.no/Publisering.asp?Id=5. [Lesedato: 10.02.2009].

Anderson, Benedict

2006 *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*. Verso, London.

Berkaak, Odd Are

1992 *Ressursbruk, bevaringsideologier og antikvarisk praksis i fartøyvernet*. Norsk forening for fartøyvern, Kolsås.

2007a *Kulturpolitikk i den globale offentlighet. En analyse av UNESCOs konvensjon av 20. oktober 2005 om å verne og fremme et mangfold av kulturuttrykk*. November, 2007. Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Oslo, Oslo. Elektronisk dokument, <http://www.unesco.no/nyheter/arkiv/2007/oddaressrapport.html>. [Lesedato: 18.09.2008]

2007b *Samtid som kulturarv: Et uskiftet bo*. Notat fra verksted kulturarv 21. mars 2007. Elektronisk dokument, <http://www.kaff.no/OddAreBerkaak.pdf>

Bjerkli, Bjørn og Per Selle

2003 *Sametinget – kjerneinstitusjonen innenfor den nye samiske offentligheten. Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten*. Bjørn Bjerkli og Per Selle (red.). Makt- og demokratiutredningen. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo.

Bohman, Stefan

2003 *Muséer och kulturarv: En museivetenskaplig antologi*. Lennart Palmqvist, Stefan Bohman (red.). Carlsson, Stockholm.

Bredsdorff, Nils

2002 *Diskurs og konstruktion. En samfundsvitenskabelig kritik af diskursanalyser og socialkonstruktivismen*. Forlaget Sociologi, København.

Carman, John

2002 *Archaeology and Heritage. An introduction*. Continuum, London.

Champion, Timothy

1991 *Theoretical archaeology in Britain. I: Archaeological Theory in Europe*. Ian Hodder (red.). Routledge, London

Christophersen, Axel

2000 "He is dead, but he won't lay down." Om globalt kulturminnevern, lokalt demokrati og vestlig kulturimperialisme. *Primitive tider: arkeologisk tidsskrift*. 3.årgang. S. 162-166.

Ekeland, Torun

1990 *Arkeologi og formidling. En analyse av form og innhold I norske museers presentasjon av fortid*.

2001 *Fortid som fortellinger - i turistindustrien og i vitenskapelig arkeologi*. *Primitive tider: arkeologisk tidsskrift*. S. 101-112. Oslo.

Fairclough, Norman

2008 *Kritisk diskursanalyse. En tekstsamling*. Oversatt og redigert av Elisabeth Halskov Jensen. Hans Reitzels Forlag, København.

Falch, Thorvald

2004 *Forhistorien i samiske områder: forvaltningsutfordringer. Samisk forhistorie: rapport fra konferanse i Lakselv 5.-6. september 2002 Samisk forhistorie: rapport fra konferanse i Lakselv 5.-6. september 2002*. Mia Krogh og Kjersti Schanche (red.). Varanger samiske museum, Varanger.

Federspiel, Beate Knuth

2006 Anmeldelse av Jan Turtinens avhandling Världsarvets villkor. Intressen, Förhandlingar och bruk i internasjonell politik. I: *Nordisk museologi*, 2007 (1) s.133-134.

Finnmark fylkeskommune

2002 *Forvaltningsplan for verdensarvområdene i Alta kommune, Finnmark*. Vadsø/Oslo. Elektronisk dokument tilgjengelig på http://www.ffk.no/adm_orgkart/areal_og_kulturvern/19816.aspx

2008 *Alta Museum og Bergkunsten*. Elektronisk dokument, www.ffk.no/adm_orgkart/areal_og_kulturvern/default.aspx?mid=729

Gathercole, Peter og David Lowenthal (red.).

1990 *The politics of the Past*. Unwin Hyman Ltd, London.

Giddens, Anthony

1984 *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Polity Press, Cambridge.

1994 *Modernitetens konsekvenser*. Oversatt av Søren Schultz Jørgensen. Hans Reitzels Forlag, København.

Gjestrum, John Aage

1999 Kommentar. I *Kulturarvet, museerna och forskningen*. Rapport från en konferens 13-14 november 1997. Annika Alzen og Magdalena Hillström (red.). Riksbankens Jubileumsfond og Gidlunds Forlag, Stocholm.

Grundberg, Jonas

2004 *Historiebruk, Globalisering och kulturarvsförvaltning. Utveckling eller konflikt?* Institutionen för Arkeologi. Göteborgs Universitet, Göteborg.

Guttormsen, Torgrim Sneve

2006 *Verdiskaping og verneideologi. Sektorinteressenes og kulturminneforvaltningens anvendelse og forståelse av et verdibegrep*. Niku-Rapport., Oslo. Elektronisk dokument, http://www.niku.no/archive/niku/prosjekter/verdiskaping/1561798NIKURapport_verdiskaping.pdf

Guttormsen, Torgrim Sneve og Knut Fageraas

2007 *Kulturarv som kapital: En analyse av kulturkapitalens diversitet på Røros som et grunnlag for tenkning om verdiskaping*. Delprosjekt 5 i forskerprosjektet "Verdiskaping Røros" Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo. Elektronisk dokument, http://www.niku.no/archive/niku/publikasjoner/NIKU%20Rapport%20pdf/rapport15_Kulturarv_kapital.pdf

Helskog Knut

1987 Helleristningene i Jiepmaluokta i Alta. Bevaring, formidling og reiseliv. *Museumsnytt* Nr. 2 Årgang 36.

1988 Archaeopolitics and responsibilities: the case of a UNESCO World Heritage Site in Arctic Norway. I: *Antiquity* Vol 62 No 236 s. 541-547. Cambridge.

Helskog Knut og Bjørnar Olsen (red.).

1995 Perceiving rock art: Social and political perspectives. *ACRA: The Alta Conference on Rock Art*. Novus: Institutt for sammenliknende kulturforskning, Oslo.

Hjemmeluftutvalget

1982 *Kulturminneområdet i Hjemmeluft/Jiepmaluokta. Forslag til bruk av området*. Hjemmeluftutvalgets innstilling, Alta

1994 *Utredning for fremtidig bruk av Hjemmeluft fornminneområde*. Hjemmeluftutvalgets innstilling. Alta

Hodder, Ian

1991 Archaeological theory in contemporary European societies: The emergence of competing traditions. I: *Archaeological theory in Europe*. Ian Hodder (red.). Routledge, London.

Hodne, Bjarne og John Ødemark

2005 Kulturarvens grenser. Kulturarv som samlende og splittende fenomen. *Kulturarvens gränser: Komparativa perspektiv: en antologi*. Peter Aronsson (red.). Arkipelag, Göteborg.

Hygen, Anne Sophie

- 1996 *Fornminnevern og forvaltning. En teoretisk og metodisk tilnærming til planlegging og praksis i fornminnevernet*. Niku Temahefte 1. Oslo
- 1999a Bergkunsten i det moderne samfunnet: Kunnskap – opplevelse – vern. Interessekonflikter og problemløsninger. *Arkeologiske Skrifter fra Universitetet i Bergen*, Bergen. Nr. 9. S. 39-58.
- 1999b Fornminneforvaltning i praksis. Vern, bevaring og bruk av førreformatoriske kulturminner. Arkeologiske avhandlinger og rapporter fra Universitetet i Bergen – 3.

Hylland Eriksen, Thomas

- 1996 *Kampen om fortiden: Et essay om myter, identitet og politikk*. Oslo, Aschehoug.
- 1998 *Etnisitet och nationalism*. Nye Doxa, Nora.
- 1999 *Kulturterrorismen: et oppgjør med tanken om kulturell renhet*. Spartacus, Oslo.

Hætta, Odd Mathis

- 1995 Rock carvings in a Saami perspective: some comments on politics and ethnicity in archaeology. *Perceiving rock art: social and political perspectives*. S. 348-356. ACRA: The Alta Conference on Rock Art. Knut Helskog og Bjørnar Olsen (red.). Novus: Institutt for sammenlignende kulturforskning, Oslo.

ICOMOS

- 1985 *Advisory Body Evaluation*. Evaluation for the Committee. Paris. Elektronisk dokument, http://whc.unesco.org/archive/advisory_body_evaluation/352.pdf

ICOMOS Norge v/Siri Myrvoll

- 1997 *Periodic World Heritage State of Conservation Report. Alta Petroglyphs. World Heritage Convention*. Signert Christopher Pound og Ulf Bertilsson.

Jones, Sian

- 1997 *The archaeology of ethnicity: constructing identities in the past and present*. Routledge, London.

Kristiansen, Kristian og Michael Rowlands (red.).

- 1998 Introduction. *Social Transformations in Archaeology. Global and Local Perspectives*. Routledge, London and New York.

Kverndokk, Kyrre

- 2008 Kulturarv. *Ariadne. Kunnskapsbase for kulturfagene ved Universitetet i Oslo*. Tilgjengelig på web: <http://www.intermedia.uio.no/ariadne/Kulturhistorie/teori-og-metode/begreper/kulturarv/?searchterm=kulturarv>

Lillehammer, Grete

- 2004 Kulturminnevernforskning – hvor nyttig? *Primitive tider* 2004, 7.årgang. S. 81-95.

Leone, Mark P.

- 1981 Archaeology's relationship to the present and the past. I: *Modern material culture: the Archaeology of us*. Richard A. Gould, Michael B. Schiffer (red.). Academic Press, New York

Leone, M.P., Potter, P.B. Jr. og Shackel, P.A.

- 1987 Toward a critical archaeology. I: *Current Anthropology* 28 (3), s. 283-302.

Leone, Mark P. og Parker B. Potter

- 1992 Legitimizing and the classification of archaeological sites. *American Antiquity* 57 (1), s.137-45.

Leone Mark P. og Robert W. Preucel

- 1992 Archaeology in a democratic society: a critical theory perspective. I: *Quandaries and Quests :Visions of Archaeology Future*. L. Wandsnider (red.). Southern Illinois University, Carbondale.

Lowenthal, David

- 1985 *The past is a foreign country*. Cambridge University Press, Storbritannia
- 1998 *The Heritage Crusade and the Spoils of History*. Cambridge, Storbritannia.

Lundby, Geir

2003 [1998] *Historier og terapi. Om narrativer, konstruksjonisme og nyskriving av historier*. Tano Aschehoug, Oslo.

Magga, Ole Henrik

1997 Present and the right to a future. *Our creative diversity - a critical perspective: Report from the International Conference on Culture and Development*. The Norwegian National Commission for UNESCO, Oslo.

Mangset, Per

2002 Glokalisering? Om sentrum og periferi i kulturliv og kulturpolitikk. I: *Kulturelle kontekster. Kulturpolitikk og forskningsformidling*. Bind 1. Svein Bjørkås (red.). Høyskoleforlaget, Kristiansand.

Miller, Daniel og Christopher Tilley (red.).

1984 *Ideology, power, and prehistory*. Cambridge University Press, Cambridge.

Minde, Henry

2003 Urfolksoffensiv, folkerettsfokus og styringskrise: Kampen for en ny samepolitikk 1960-1990. *Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten*. Bjørn Bjerkli og Per Selle (red.). Makt- og demokratiutredningen. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo.

Neumann, Iver B

2001 *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Fagbokforlaget, Oslo.

Olsen, Bjørnar

1997 *Fra ting til tekst. Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Universitetsforlaget, Oslo.

2001 "... at ikke Fremmede skulle raade over en Jordbund, som gjemmer vore Fædres Been og hvortil vore helligste og ærværdigste Minder ere knyttede": problemer knyttet til bruken av fortid og kulturminner i diskurser om opphav, rettigheter og identitet. S. 71-92. *Fortidsforståelser*. Trond Thuen (red.). Høyskoleforlaget, Kristiansand.

2005 Postprossessualisme. Norsk arkeologisk leksikon. Einar Østmo og Lotte Hedeager (red.). Pax, Oslo.

2007 Norwegian archaeology and the people without (pre-) history: Or how to create a myth of a uniform past. I: *Critical concepts in cultural heritage*. Volum 2. Routledge, London.

Omland, Atle

1998 *UNESCOs Verdensarv-konvensjon og forståelsen av en felles verdensarv*. Hovedfagsoppgave i arkeologi. Universitetsforlaget, Oslo.

1999 Kulturminnevern og demokrati: Problematikk omkring meningskontroll og vestliggjøring av kulturminner. *Primitive tider: arkeologisk tidsskrift*. 1999, 2.årgang. S. 82-98.

2000 Kulturminnevern og demokrati: Noen korte kommentarer. *Primitive tider: arkeologisk tidsskrift*. 2000, 3.årgang. S. 176-179.

Omland, Atle, Sveinung Krokann Berg, Anette Mehren og Jens Christian Eldal

2007 *Kulturminneverdier i by mellom bevaring og byutvikling. Et kunnskapsgrunnlag*. NIKU Rapport 19, Oslo. Elektronisk dokument, http://www.niku.no/archive/niku/publikasjoner/NIKU%20Rapport%20pdf/rapp19_Policy_og_praksis.pdf [Lesedato: 25.11.2008].

Oskal, Nils

1998 Urfolksovern og demokrati - om det moralske grunnlaget for samiske rettigheter. *Samiske rettigheter: utfordringer lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt: rettighetsseminar ved Senter for samiske studier i samarbeid med Det juridiske fakultet* 9.-10. april 1997 / Else Grete Broderstad (red.). Senter for samiske studier, Universitetet i Tromsø.

2003 Samisk offentlighet og demokrati på norsk. *Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten*. Bjørn Bjerkli og Per Selle (red.). Makt- og demokratiutredningen. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo.

Preucel, Robert W (red.).

- 1991 *Processual and postprocessual archaeologies: multiple ways of knowing the past*. Center for Archaeological Investigations, Southern Illinois University at Carbondale, Carbondale.
- 2006 *Archaeological semiotics*. Blackwell, Malden, Mass.

Regjeringen

- 2009 *Riksantikvaren*. Elektronisk dokument, www.regjeringen.no/nb/dep/md/dep/Underliggende-etater/Riksantikvaren.html?id=85702 [Lesedato: 21.10.2008].

Riksantikvaren

- 1984 *The Alta Petroglyphs Finnmark Norway*. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. World Heritage List. Nomination form. Brev til verdensarvkomiteen, kulturarvavdelingen, UNESCO, Paris. Signert av Stephan Tschudi- Madsen. Oslo
- 1991 *Fredning av fornminneområdet i Hjemmeluft/Jiepmaluokta, Alta kommune, Finnmark fylke*. Signert Øyvind Lunde og Lyder Marstrander. Brev til Tromsø Museum
- 1994 *Utredning for fremtidig bruk av Hjemmeluft fornminneområde*. Brev til Alta kommune, datert 7.11.1994. Signert Øyvind Lunde og Harald K. Hermansen.
- 2009 *Bergkunst*. Elektronisk dokument, www.riksantikvaren.no/?module=Articles;action=Article.publicOpen;ID=1725 [Lesedato: 15.02.2009].

Robertson, Roland

- 1995 *Glocalization: Time - Space and Homogeneity - Heterogeneity. I: Global Modernities*. Mike Featherstone, Scott Lash og Roland Robertson (red.). SAGE Publications, London.

Ronström Owe

- 2005 *Memories, tradition, heritage. Memories and Visions*. Owe Ronström & Ulf Palmenfelt (red.). Studies in Folk Culture IV. Departement of Estonian and Comparative Folklore & Department of Ethnology, University of Tartu, Tartu. Elektronisk dokument, <http://owe ompom.se/data/pdf/106%20Memories,%20tradition,%20heritage.pdf>
- 2007 *Kulturarvspolitik: Visby, från sliten småstad till medeltidsikon*. Carlssons, Stocholm.

Røe, Per Gunnar

- 2004 *Poststrukturalisme*. Forelesning i samfunnsgeografi (SGO 4001) ved Universitetet i Oslo. Elektronisk dokument, <http://www.uio.no/studier/emner/sv/iss/SGO4001/h04/undervisningsmateriale/Poststrukturalisme.pdf>. [Lesedato: 12.10.2008].

Rowlands, Michael

- 1994 *The politics of identity in archaeology. Social Construction of the past. Representation as power*. George Clement Bond og Angela Gilliam (red.). Routledge, London og New York.
- 1998 *Objectivity and subjectivity in archaeology. Social Transformations in Archaeology. Global and Local Perspectives*. Kristian Kristiansen og Michael Rowlands (red.). Routledge, London og New York

Rowlett, R.M.

- 1987 *Comment on Earle and Preucel. Current Anthropology*. 28 (4): 522-3.

Schanche, Audhild

- 1993 *Samiske rettigheter - samisk kulturarv. Samisk kulturmiljøvård: dokumentation och forskning från Ájtte, svenskt fjäll- och samemuseum*. Samiskt museiseminarium Jokkmok 1990. Jokkmokk: Ájtte.

Schiøtz, Aina og Siri Schrøder Vesterkjær

- 1993 *Slik kan det gjøres! Alta Museum – årets museum i Europa. I Museumsnytt 3/4*. S. 60-63.

Selberg, Torunn

- 2002 *Tradisjon, kulturarv og minnepolitikk. Å iscenesette, vandre i og fortelle om fortiden. I: Historien in på livet. Diskussjoner om kulturarv og minnespolitikk*. Anne Eriksen, Jan Garner og Torunn Selberg (red.). Nordic Academic Press, Lund.

Shanks, Michael og Christopher Tilley

1987a *Social theory and Archaeology*. Polity Press, Cambridge.

1987b *Re-Constructing Archaeology: Theory and Practice*. Cambridge University Press, Cambridge.

Skeates, Robin

2000 *Debating the Archaeological Heritage*. Duckworth, Storbritannia.

Smith, Laura Jane

2004 *Archaeological theory and the politics of cultural heritage*. Routledge, London.

2006 *Uses of Heritage*. Routledge, London.

2007 Heritage management as postprocessual archaeology? I: *Critical concepts in heritage*. Serie: Cultural heritage: critical concepts in media and cultural studies. Volum 2, s. 172-187. Routledge, London.

Solli Susanna M.

2001 Sosialkonstruktivisme. *Sosiologi i dag*. Vol. nr. 31, nr. 2. Novus, Oslo.

Solli Brit

2004 Refleksjoner omkring bruk av fortid og kulturminner i identitetsskaping. *Fortidsforestillinger: bruk og misbruk av nordnorsk historie: rapport fra det 27. nordnorske historieseminar, Hamarøy 27.-29.9.2002*. S. 23-31.

Storenorskeleksikon

2009 *Ole Henrik Magga*. Elektronisk dokument, <http://www.snl.no/article.html?id=667061&o=1&search=Ole%20Henrik%20Magga> [Lesedato: 10.11.2008]

Søborg, Hans Christian

2006 *Alta Museum. Turisme og verdensarv*. Foredrag holdt på Norsk arkeologisk møte. Oslo: 9.11.2006.

Thuen, Trond

2001 De store og de små fortellingene om fortiden. I: *Fortidsforståelser*. Høyskoleforlaget, Kristiansand.

2003 Lokale diskurser om det samiske. *Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten*. Bjørn Bjerkli og Per Selle (red.).

Turtinen Jan

2000 *Globalising Heritage – On UNESCO and the Transnational Construction of a World Heritage*. Stockholm. <http://www.score.su.se/pdfs/2000-12.pdf>.

2004a Världsarvets kompleksitet. I: *Nord nytt: nordisk tidsskrift for etnologi og folkloristik*. Nr. 91. NEFA-Norden, København.

2004b UNESCOs världsarv och den globala mångfaldens paradoxer. *Mångfald i kulturlivet*. Oscar Pripp (red.). S. 179-186.

UNESCO Organization

1972 *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. Elektronisk dokument, www.unesco.no/generelt/verdensarven/konvensjonen. [Lesedato: 04.02.2009].

2008 *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention* Elektronisk dokument, <http://whc.unesco.org/archive/opguide08-en.pdf>. [Lesedato 5.05.2009]

2009 *UNESCOs World Heritage Website*. Elektronisk dokument, <http://whc.unesco.org/en/35/>. [Lesedato: 16.01.2009]

UNESCO Norge

2009 *Verdensarven*. Elektronisk dokument, <http://www.unesco.no/generelt/verdensarven>.

Verdensarvenialta

2009 Elektronisk dokument, www.verdensarvenialta.no [Lesedato: 12.02.2009]

Walderhaug, Eva Sætersdal

2000 Ethics, politics and practices in rock art conservation. *Public archaeology*. Volum 1, s. 163-180. James and James.

Wankel, Ida

2008 *Kulturarkonflikter. En kvalitativ analyse av praksis i tilbakeføringsprosjektet*. Masteroppgave i arkeologi. Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier. Universitetet i Oslo, Unipub forlag, Oslo.

Winter Jørgensen, Marianne og Louise Phillips

1999 *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlag.

Wylie, Alison

1993 A proliferation of new archaeologies: Beyond objectivism and relativism. I: *Archaeological Theory: Who Sets the Agenda?* Norman Yoffee and Andrew Sherratt (red.). Cambridge University Press, Cambridge.

Østigård, Terje

2001 *Norge uten nordmenn. En antinasjonalistisk arkeologi*. Spartacus 2001, Oslo.

2007 *Political Archaeology and Holy Nationalism. Archaeological Battles over the Bible and Land in Israel and Palestine from 1967 – 2000*. Department of archaeology, Gotarc Serie C, No. 67. Göteborg University

2008 *Nasjonal og regional identitet eller kulturell kompleksitet: Forståelser av irrelevante og unike kulturminner*. Elektronisk dokument, www.kaff.no/workshop_februar_08/ostigard.pdf. [Lesedato: 25.11.2008]

Vedlegg 1. UNESCOs tekster om verdensarv

UNESCO om verdensarv (2008)

“Kulturarv er vår testamenterte gave fra fortiden, som vi lever med idag, og som vi gir videre til fremtidige generasjoner. Vår kultur- og naturarv er begge uerstattelige kilder til liv og inspirasjon. Steder så unike og mangfoldige som villmarken i Øst – Afrikas Serengeti, pyramidene i Egypt, Great Barrier Reef i Australia og de barokke katedraler i Latin Amerika utgjør vår verdensarv. Det som gjør konseptet verdensarv så enestående, er dets universelle anvendelse. Verdensarvsteder tilhører alle mennesker i verden, uavhengig av det territoriet de ligger på” (UNESCO Organization 2007).

Konvensjon vedrørende beskyttelse av verdensarven (1972)

”På UNESCOs generalkonferanse i Paris fra 17 oktober til 21 november, 1972, på dens syttende sesjon,

”merker seg at kultur- og naturarven i stadig sterkere grad trues av ødeleggelse, ikke bare av de vanlige grunnene til forfall, men også av endrede sosiale og økonomiske forhold, som forverrer situasjonen ved enda mer truende former for skade og ødeleggelse,”

”mener at når noe som hører til kultur- eller naturarven forringes eller forsvinner, betyr det en sørgelig utarming av arven til alle verdens nasjoner,”

”mener at vern av denne arven ofte blir mangelfull på det nasjonale nivå på grunn av de store ressurser som kreves og utilstrekkelige økonomiske, vitenskapelige og tekniske ressurser i det land der det som skal beskyttes befinner seg,”

”minner om at organisasjonens konstitusjon bestemmer at den skal opprettholde, øke og spre kunnskap ved å sikre bevaring og vern av verdensarven og ved å oppfordre berørte land til å inngå nødvendige internasjonale avtaler,”

”mener at eksisterende internasjonale konvensjoner, rekommandasjoner og resolusjoner om kultur- og naturrikdommer viser alle verdens folk hvor viktig det er å redde denne enestående og uerstattelige rikdom, uansett hvilket folkeslag den tilhører,”

”mener at deler av kultur- og naturarven er av så enestående interesse at det er behov for å bevare den som en del av hele menneskehetens arv,”

”mener at det på grunn av omfanget og alvoret i de nye farer som truer, må påhvile det internasjonale samfunn som helhet å delta i vern av kultur- og naturarv av fremstående universell verdi ved å yte kollektivt bistand, som uten å erstatte tiltak vedkommende land selv setter i verk, kan utgjøre et viktig tillegg,”

”mener at det er av vesentlig betydning for dette formålet å vedta nye bestemmelser i form av en konvensjon som oppretter et kollektivt vern av kultur- og naturarv av fremstående universell verdi, organisert på permanent grunnlag og i samsvar med moderne vitenskapelige metoder,”

”har bestemt på sin sekstende sesjon at dette spørsmål skal gjøres til gjenstand for en internasjonal konvensjon, vedtar den sekstende dag i november 1972 denne konvensjon” (UNESCO Norge 2008).

UNESCO's verdensarv – oppdrag (2008)

”Oppfordre land til å signere verdensarvskonvensjonen og sikre beskyttelsen av deres kultur- og naturarv; ”

”Oppfordre nasjonalstater som har underskrevet konvensjonen til å nominere steder innenfor deres nasjonale territorium for innlemmelse på listen; ”

”Oppfordre nasjonalstater til å etablere forvaltningsplaner og opprette rapporteringssystem angående konserveringstilstanden på deres verdensarvsteder;”

”Hjelpe nasjonalstater til å beskytte verdensarvsteder ved å sørge for teknisk assistanse og profesjonell opplæring;”

”Sørge for assistanse i krisesituasjoner for verdensarvsteder i akutt fare;”

”Støtte nasjonalstater i aktiviteter knyttet til offentlig bevisstgjøring for konservering av verdensarv; ”

”Oppfordre lokalbefolkningen til deltagelse i bevaringen av deres kultur – og naturarv;”

”Oppfordre til internasjonalt samarbeid i konservering av vår verdensarv” (Unesco Organization 2007).

Vedlegg 2. Forvaltningsdokumenter

Norges nominasjonsdokument til UNESCO (1984) og ICOMOS sin evaluering (1985)

I forbindelse med søknadsprosedyren om plass på listen har UNESCO laget et nominasjonsskjema med retningslinjer som bistår nasjonalstatene med søknaden. I retningslinjene fra 1984 kunne nasjonalstaten søke om verdensarvstatus på bakgrunn av kategoriene kulturarv eller naturarv, slik som de blir definert i artikkel en og to i verdensarvkonvensjonen.

I artikkel en i konvensjonen defineres kulturarv som:

- ”Minnesmerker: Arkitektur, monumentalarbeider i skulptur og maleri, deler eller forekomster av arkeologisk art, innskrifter, huleboliger og kombinasjoner av kulturminner av fremstående universell verdi fra et historisk, kunstnerisk eller vitenskapelig synspunkt”.
- ”Bebyggelse: Grupper av frittstående eller sammenbygde bygninger som på grunn av sin arkitektur, homogenitet eller sin beliggenhet i landskapet, er av fremstående universell verdi fra et historisk, kunstnerisk eller vitenskapelig synspunkt”.
- ”Steder: Anlegg utført av mennesker, eller av mennesker og natur i fellesskap, og områder som også omfatter steder for arkeologiske utgravninger og som er av fremstående universell verdi fra et historisk, estetisk, etnologisk eller antropologisk synspunkt” (Riksantikvaren 1984: 4).

For å få plass på listen krever også UNESCO en beskrivelse av stedets betydning i verdensmålestokk. Det vil si en beskrivelse av stedets ”enestående universelle verdi, som vurderes opp mot ett eller flere av disse kriteriene: (I) Representere en unik kunstnerisk eller estetisk prestasjon, et mesterverk av menneskets skapende genius (II) Uttrykke verdiutveksling mellom kulturer og ha hatt betydning for utviklingen innenfor arkitektur, monumentalkunst, byplanlegging eller landskapsarkitektur i en tidsepoke eller en kulturkrets (III) Være et vitnesbyrd over levende eller tapte sivilisasjoner (IV) Være et enestående eksempel på en bygningstype eller en arkitektonisk sammenstilling som belyser et betydningsfullt stadium i menneskehetens historie; som representerer en viktig kulturell, sosial, kunstnerisk, vitenskapelig, teknologisk eller industriell utvikling (V) Være et enestående eksempel på en tradisjonell bosetning i en kultur som er blitt sårbar som følge av ugunstige forandringer (VI) Være direkte eller indirekte knyttet til begivenheter, ideer eller trosretninger av universell betydning (Dette kriteriet alene kvalifiserer ikke for oppføring på listen) Hver enkelt av disse betingelsene må i tillegg oppfylle et absolutt krav til autentisitet (Tschudi – Madsen 2002: 42).

I den norske søknaden ble bergkunsten i Altas enestående universelle verdi beskrevet slik:

”Helleristningene representerer en unik kunstnerisk prestasjon. Det er et stort antall av figurer og konstellasjoner av figurer (i scener) som er unike, - som for eksempel reinsdyr, bjørn, jakt og personer med truger, og også dansescener.” For lekmenn (m.a.o. ikke -arkeologer) er det mest umiddelbart fascinerende den svært høye kunstneriske kvaliteten på ristningene. Den forhistoriske kunstneren har greid, med spissfindige evner, likesom bare ved å skifte betoningen på linjen, å karakterisere de ulike dyrene så presist, at vi i dag ikke er i tvil om hvordan den samtidige faunaen var.”

”Lokaliseringen av ristningene i ”kulturgrupper” på ulike postglasiale havnivåer innenfor et lite geografisk område, har skapt en unik kronologisk situasjon, både nasjonalt og internasjonalt. Slik sørger helleristningene for å være en nøkkel til kronologien i resten av Skandinavia, og da særlig den nordlige delen av Skandinavia.”

”I de omkringliggende områder til helleristningene i Hjemmeluft, Amtmannsnes og Kåfjord, finnes det bosetninger som dekker den samme tidsperioden som ristningene. Bosetningssporene, sammen med resten av de

arkeologiske data fra området rundt Altafjorden, gir en ekstremt sjelden og god mulighet for å rekonstruere symbolikken i ristningene i relasjon til de forhistoriske bosetningene, materialer og mennesker gjennom tidene.”

“I essens er helleristningene i Alta av enestående universell verdi, både som et dokument på evolusjonen av symbolisme gjennom 4000 år i den nordlige hemisfære, og som et vitenskapelig objekt for å studere trender innenfor utviklingen av kunst og symbolikk, alt innenfor rammeverket av menneskelige samfunn. De fire områdene inneholder det største antall helleristninger i Nord- Europa. Helleristningene som ligger innenfor området Hjemmeluft/ Jiepmaluokta alene er ett av, hvis ikke, det største.”

”Kvaliteten på ristningene er eksepsjonelt god, og de som er dekket av torv (30 prosent) synes ikke å ha noe slitasje i det hele tatt. Derfor kan produksjonsteknikken studeres uten vanskeligheter, og er fullstendig uendret (autentisk).”

”Maleriene i Transferdalen er også del av de artistiske, symbolske og teknologiske variasjoner som knytter seg til de forhistoriske samfunnene i Alta. De er en integrert del av det samme komplekse, kulturelle system som helleristningene, og er derfor viktige for å forstå utviklingen av kunst, symbolikk og religion. Derfor er maleriene og helleristningene uatskillelige” (Riksantikvaren 1984: 11).

ICOMOS anbefalte UNESCO å innlemme bergkunsten på verdensarvlisten på bakgrunn av kulturkriterium nummer (III): “ Være unikt, ekstremt sjeldent eller av forhistorisk art.” (...)

Videre uttaler ICOMOS i sin anbefaling til UNESCO: (...) “Etter å ha observert at de nå utgjør de viktigste bevis på eksistensen av menneskelig aktivitet innenfor det storartede nordlige området i løpet av den forhistoriske perioden” (ICOMOS 1985: 2).

Områdefredning av Hjemmeluft/Jiepmaluokta (1991)

Det første Hjemmeluftutvalget ble opprettet i 1980, og skulle utarbeide forslag til den fremtidige utnyttelsen av kulturminneområdet i Hjemmeluft /Jiepmaluokta. Komiteen tok navnet Plankomiteen for fornminneområdet Hjemmeluft, og bestod av representanter fra Alta historielag, Alta kommune og Tromsø Museum (Hjemmeluftutvalget 1982: 7). Tilretteleggingsarbeidet i Hjemmeluft startet for alvor i 1982 da innstillingen fra utvalget ble lagt frem. Innstillingen inneholdt blant annet forslag om områdefredning og fredningsbestemmelser (2001: 4), erverv av all grunn innenfor fredningsområdet, tiltak for vern og tilrettelegging, og bygging av Alta Museum. Disse forslagene ble fulgt opp og realisert (2001: 4).

Arbeidet med områdefredningen i Hjemmeluft startet altså i 1980 og pågikk til 1991 da den endelige fredningen ble vedtatt (1991: 4). I medhold av lov om kulturminner av 9. juni 1978, nr. 50 § 21, fredet Riksantikvaren i 1991 et område i Hjemmeluft/Jiepmaluokta (1991: 1). I kjølvannet av innskrivingen på verdensarvlisten ble området i Hjemmeluft fredet i henhold til Lov om kulturminner § 20. Vedtaket ble gjort av riksantikvaren i 1990. I forbindelse med utarbeidelse av forvaltningsplanen foreslo fylkeskommunen at de øvrige bergkunst-lokalitetene tilhørende verdensarven også burde ha den strengeste beskyttelsen som kulturminneloven kan gi, det vil si områdefredning etter § 19. Dette medførte at det ble iverksatt fredningssak for Amtmannsnes som ble vedtatt av riksantikvaren i 2007, og Kåfjord er nå under arbeid. Når det gjelder Storsteinen som ligger på to private eiendommer er den automatisk fredet utvidet med sikringszone og adferdsbestemmelser knyttet til denne (Finnmark fylkeskommune 2009).

RA skriver om formålet med fredningen:

”Det er lagt vekt på at en fredning av et større område rundt disse fornminnene, slik museet har foreslått, ivaretar opplevelsesverdien av helleristningene på en tilfredsstillende måte. Fredningen vil forhindre uønsket utbygging av området, slik at helleristningene, i dag og for fremtiden, vil kunne studeres og iaktas i sine omgivelser uten særlig forstyrrende inngrep fra nyere tid, som kan redusere opplevelsesverdien av dette særpregete kulturminnet” (Riksantikvaren 1991: 5).

Videre peker Riksantikvaren på det store antallet helleristninger og deres variasjon lokalt og i nord, og også i europeisk målestokk Et annet moment er den enestående arkeologiske konteksten (Riksantikvaren 1991: 2). RA skriver:

”Området har vekket internasjonal oppmerksomhet ved dets unike mulighet for strandlinjedateringer av helleristninger og steinalderboplasser” (Riksantikvaren 1991: 5). Naturmiljøet og det særegne kulturlandskapet er også en viktig faktor:

”Den gode beliggenheten gjør området tilgjengelig og velegnet til ekskursjonsformål. Sammen med naturmiljøet utgjør fornminnene et særegent kulturlandskap som også inneholder kulturminner fra nyere tid, som gir området en tidsdimensjon. Områdets forskningspotensial og dets pedagogiske verdi tillegges stor vekt” (Riksantikvaren 1991: 2).

I et lokalhistorisk perspektiv har helleristningene, ifølge Riksantikvaren, en viktig symbolfunksjon som identitetsskaper:

”For Finnmarksbefolkningen har krigens herjinger medført tap av mange viktige kulturminner. Funnene i Hjemmeluft/Jiepmaluokta viser at det i Finnmark finnes en rik og bevaringsverdig forhistorie med et særpreg som gjør den interessant i såvel landsmålestokk som internasjonalt. Funnene i Hjemmeluft /Jiepmaluokta har vakt stor interesse såvel lokalt som nasjonalt. Hjemmeluft /Jiepmaluokta ble ført opp på UNESCO 's World Heritage List den 3.12.1985” (Riksantikvaren 1991:2).

Utredning for fremtidig bruk av Hjemmeluft fornminneområde (1994)

Forvaltningen og bruken av Hjemmeluft/Jiepmaluokta har vært under diskusjon flere ganger (2001: 4). Det andre Hjemmeluftutvalget ble nedsatt i 1992 for en ny utredning av området. Utvalget ble ledet av Alta kommune. Finnmark fylkeskommune var også representert. Utvalget fremla i 1994 ”Utredning for fremtidig bruk av Hjemmeluft fornminneområde.” De overordnede målsettinger i Hjemmeluftutvalgets innstilling fra 1994 er:

- ”Å beskytte, pleie og vedlikeholde fornminneområdet definert som fredningsområdet med helleristningsfeltene og steinalderlokalitetene, slik at fornminnene ikke tar skade og forringes som kulturminner.
- ”Å formidle de internasjonale, nasjonale og lokale kulturhistoriske verdier som området representerer, til lokal befolkningen i Alta såvel som for tilreisende turister og andre besøkende på en faglig forsvarlig og innsiktsfull måte”.
- ”Å verne og pleie kulturlandskapet slik at sporene etter menneskelig virksomhet i tidligere tider forblir synlige i landskapet”.

I bruksplanens hovedtrekk og beskrivelse av de enkelte anlegg legges det i Hjemmeluftutvalgets innstilling opp til en videreutvikling av området. I henhold til planen var det ønskelig at det skulle tilføres et naust/utstillingsbygg i fjæresonen nord for museumsbygningen, sjøsamisk tun vest for naust/utstillingsbygg, steinaldertun i fjæresonen i sydvestre del av Bukta og utvidelse av eksisterende museumsbygning. Utformingen av steinaldertunet var tenkt å skulle bygge på grophusene utgravd i Hjemmeluft, for slik å skape et tidsriktig miljø med tilpassete aktiviteter.

Riksantikvaren svarer at de ser potensialet i å formidle steinalderen gjennom et slikt anlegg, men de mener derimot at aktiviteten vil intensivere bruken av den sårbare fjæresonen, noe som igjen lett medfører ytterligere behov for tilrettelegging og utbygging av fasiliteter for besøkende. De konkluderer derfor med at et slikt opplevelsessenter bør legges utenfor fredningsområdet (Riksantikvaren 1994: 4-5).

Alta kommune anbefales også å finne et mer egnet område enn fjæresonen for eventuell utbygging og videreutvikling av formidlingsarbeidet. Riksantikvaren understreker at de har stor forståelse for at man lokalt ønsker å ivareta kystkulturen, spesielt aktivitetene knyttet opp mot fjordfiske. Det påpekes i den sammenheng at til formidlingen og oppbevaringen av lokale båter er et naust allerede under oppføring (Riksantikvaren 1994: 3).

Riksantikvaren skriver: ”Vi har forståelse for at utbygging er nødvendig blant annet som grunnlag for å opprette nye arbeidsplasser i lokalmiljøet. Vi vil likevel anbefale at øking av aktiviteten lokaliseres utenfor fredningsområdet”. I denne sammenhengen påpeker Riksantikvaren at det er viktig å ivareta den visuelle kontakten mellom kulturminner og sjøen (Riksantikvaren 1994: 2). Et stort naust har altså i ettertid blitt satt opp i fjæra, og bemanningen på museet har økt noe. For øvrig har ingen av de andre forslagene i utredningen blitt gjennomført (Riksantikvaren 1994: 3).

Riksantikvarens begrunnelse for disse restriksjonene trekker kulturminneområdet status og verdi frem: ”Kulturminnet ”Hjemmeluft” er av så stor verdi at det har passert de høye kravene for å komme på den eksklusive listen over verdens fremste kultur- og naturarv. Det er derfor av avgjørende betydning at kulturminnet, i formidlingens tjeneste, ikke forringes, og at de kvaliteter som brakte det inn på listen ikke blir vesentlig forringet. Virkningen av kulturminnet i landskapet var, og er, et vesentlig kriterium i denne sammenheng. For å bevare virkningen av kulturminnene i landskapet bør det tas hensyn til dette i alt videre planleggingsarbeid i Alta Kommune”. Viktigheten av at arbeidet må bygge på områdets bæreevne i forhold til antall besøkende, trekkes også frem. Riksantikvaren mener at stedets tålegrense må utredes, og ytrer dessuten ønske om å opprette et overvåkingsprogram for helleristningene (Riksantikvaren 1994: 5).

I sin konklusjon til Hjemmeluftutvalgets utredning, skriver Riksantikvaren: ”Å være innskrevet på Verdens kultur- og naturarvliste forplikter myndighetene lokalt, regionalt og nasjonalt til å forvalte kulturminner, kulturmiljø og landskapsammenhengen på en slik måte at områdets egenart ikke forringes. Riksantikvaren

mener derfor at ethvert tiltak innenfor fredningsområdet og i den randsone man ønsker å opprette, må vurderes nøye. Forsvarlig forvaltning ivaretas best gjennom en helhetlig plan for området. En slik plan må utarbeides i et nært samarbeid med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt brukergrupper som grunneiere, lokalbefolkning, reiselivsnæringen og andre. Riksantikvaren ønsker derfor ingen tiltak innenfor området før en langtidsplan for forvaltning og utvikling av området er på plass” (Riksantikvaren 1994: 7).

ICOMOS sin periodiske rapportering (1997)

Hvert sjettede år oppfordres nasjonalstatene til å forelegge en periodisk rapportering til verdensarvkomiteen. Riksantikvaren inngikk derfor i 1996 en kontrakt med ICOMOS Norge om en uavhengig evaluering av bergkunsten som kulturminne på UNESCOs liste over verdens kultur- og naturarv. Prosjektet hadde som mål å evaluere utviklingen av lokalitetens kvaliteter siden innskrivingen på verdensarvlisten. Rapporten inneholder derfor en "Periodic state of conservation report" etter verdensarvsenterets mal, samt en kort oppsummering av arbeidet på vegne av komiteen (Myrvoll 1997). Komiteen skulle også evaluere fremtidige nasjonale og lokale planer for utviklingen av lokaliteten, og om det var behov for å endre eller å utvide avgrensningen av verdensarvområdet. Evalueringsgruppen skulle i tillegg foreslå modeller for en fremtidig forvaltning som fortsatt ville opprettholde stedets kvaliteter, med en begrunnet avgrensning av verdensarvområdet. ICOMOS rapporten konkluderte med at begrunnelsen for innskrivingen i 1985 fortsatt var gyldig (Finnmark fylkeskommune 2002: 12).

”Alta bergkunstfelter - periodisk rapportering om bevaringstilstand - konvensjonen om verdens kultur- og naturarv” forelå i 1997. Målsettingen med evalueringen var å vurdere utviklingen av kulturminnets kvaliteter etter innskrivingen på listen, hva eventuelle foreliggende nasjonale eller lokale planer ville bety for kulturminnets fremtidige utvikling, og om det var behov for å endre avgrensning eller utvide verdensarvområdet.

Evalueringsgruppen skulle også foreslå modeller for en fremtidig forvaltning som ville opprettholde stedets kvaliteter, og inneholde en begrunnet avgrensning av verdensarvområdet i Alta (Finnmark Fylkeskommune 2002: 12).

Den periodiske rapporteringen om anvendelsen av verdensarvkonvensjonen er ment å skulle tjene fire hovedhensikter:

- Å utgjøre en vurdering av nasjonens anvendelse av verdensarvkonvensjonen.
- Å være en vurdering av hvorvidt verdensarv - verdiene ved verdensarvstedene innskrevet på listen blir vedlikeholdt over tid.
- Å gi oppdatert informasjon om verdensarvsteder, for å kunne dokumentere endrede forhold og bevaringstilstand av stedene.
- Å være en mekanisme for regionalt samarbeid og utveksling av informasjon og erfaringer mellom statsparter vedrørende implementeringen av konvensjonen og konserveringsarbeid.”

I slutten av rapporten skriver den nasjonale ICOMOS - komiteen: “Komiteen vil peke på Alta Museums suksess, ikke bare med å presentere bergkunsten i Alta, men som et levende kultursenter i samfunnet. Komiteen vil også peke på det ansvaret og den velviljen Altasamfunnet har påtatt seg med å ta vare på et verdensarvsted, med å utvikle presentasjonen av Hjemmeluft, og med et museum av høy standard. Dette har gitt et godt grunnlag for å videreutvikle forvaltningen av stedet” (ICOMOS 1997: 6).

Forvaltningsplan Verdensarvområdene i Alta kommune, Finnmark (2002)

Forvaltningsplanen fra 2002 er en oppfølging av UNESCO evalueringsrapport fra 1997 (Finnmark fylkeskommune 2002: Forord). Planens hovedmål er å sikre best mulig bevaring av bergkunsten i Alta (Finnmark fylkeskommune 2002: 15).

I forordet til rapporten står det: ”Bergkunsten i Alta er en del av landets viktigste kulturminneområder. Områdene tilhører ikke bare Norge som nasjonal arv, men inngår i den universelle arven som skal overleveres framtidige generasjoner i en tilstand som vi kan være stolte av. Vi håper derfor at alle gode krefter vil samarbeide om dette store og viktige prosjektet i framtiden, og realisere planens handlingsdel” (Finnmark fylkeskommune 2002: Forord).

I forvaltningsplanens kapittel; ”Bakgrunn for forvaltningsplan for verdensarvområdene i Alta”, står det at ”verdensarvkonvensjonen fastlegger grunnleggende prinsipper for forvaltning av verdensarven.” Det siteres fra konvensjonens artikkel fire, hvor det står: ”Et medlemsland som har tiltrådt konvensjonen, erkjenner plikten til å identifisere, verne bevare, formidle og overføre verdensarven til fremtidige generasjoner, i første rekke påhviler

dette det land der arven befinner seg. Landet skal gjøre sitt ytterste for å klare dette innenfor rammen av sine egne ressurser” (Finnmark fylkeskommune 2002: 11).

Deretter siteres artikkel fem i konvensjonen, hvor UNESCO gjør rede for hva som skal til for å oppnå artikkel fire:

- Kulturarven integreres i alminnelig planlegging og gis en funksjon i lokalsamfunnet
- Det etableres instanser med tilstrekkelig personale og midler til å sørge for vern, bevaring og formidling av den
- Vitenskapelige studier og utarbeidelse av driftsmetoder som motvirker de farer som truer kulturarven videreføres
- Hensiktsmessige juridiske, vitenskapelige, tekniske, administrative og økonomiske tiltak som er nødvendige for å påvise, verne, bevare, formidle og rehabilitere kulturarven treffes, og
- Opprettelse eller utvikling av regionale sentre for utdanning i vern, bevaring og formidling av kultur- og naturarv oppmuntres, og vitenskapelig forskning på området fremmes (Finnmark fylkeskommune 2002: 11).

Både Riksantikvaren, Alta kommune, Hjemmeluftutvalget og ICOMOS Norge har påpekt at forvaltningen av kulturarvområdet best kan ivaretas gjennom en overordnet og helhetlig plan for området, særlig i sammenheng med Hjemmeluftområdet (Finnmark fylkeskommune 2002: 11).

Også i ICCROMs “Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites” anbefales det at en overordnet forvaltningsplan utarbeides med utgangspunkt i, og forutsatt av, at staten verdenskulturarvstedet ligger i, følger opp UNESCO – konvensjonen. Det understrekes også viktigheten av dokumentasjon, arbeidsplaner, skjøtsel, personalressurser og en ”stedskommisjon” (Finnmark fylkeskommune 2002: 11-12).

Vedlegg 3. Faglige og politiske tekster

Knut Helskog Helleristningene i Jiepmaluokta i Alta. Bevaring, formidling, reiseliv (1987)

Under overskriften ”fremtidsperspektiv,” drøfter Knut Helskog ulike sider ved bevaring, formidling og turisme i forhold til bergkunsten i Alta som verdensarvsted.

”Hva vil tilknytningen til UNESCO`s World Heritage List og tilretteleggingen av området bety for lokalsamfunnet? Vil Jiepmaluokta bli en ressurs for Alta? Tilknytningen til UNESCO plasserer Altaristningene i UNESCO – brosjyrer og på kart over spesielt verneverdige kulturminner og naturområder(...). UNESCO`s markedsføring samt den lokale og nasjonale markedsføringen bør gjøre Alta til et av de store turistmål i Norge, med de følger det vil ha for det lokale næringsliv” (Helskog 1987: 37).

”Som helhet vil tilknytningen til UNESCO og markedsføringen av Jiepmaluokta gjøre Alta mer kjent internasjonalt enn noe annen form for markedsføring av Alta. Resultatet vil etter all sannsynlighet være meget positivt i et lokaløkonomisk perspektiv, samt fortelle at det i det arktiske Norge finnes en lang kulturhistorie som både er rik og spennende og en del av vår hverdag. Satsingen på å sikre og tilrettelegge kulturminner, og å formidle kunnskap om forhistorie og historie er med på å skape en følelse av tilhørighet og kulturell kontinuitet” (Helskog 1987: 38).

”Vår egen kunnskap er grunnlagt på fortidens kunnskap, og er dermed en del av vår hverdag som ikke kan eller bør ignoreres. Dette er en viktig del, bevisst eller ubevisst, av vårt liv- av grunnlaget for trivsel og av hva jeg vil kalle livskvalitet. Derfor er det vesentlig at samfunnet også investerer konkret med tanke på dette og ikke kun på de direkte økonomiske fordelene som ofte er tilfellet” (Helskog 1987: 38).

Knut Helskog The Archaeopolitics and responsibilities: The case of a UNESCO World Heritage Site in arctic Norway (1988) (Min oversettelse)

I artikkelen beskriver Knut Helskog historien og utviklingen til bergkunsten i Alta. Han gjør rede for politiske og arkeologiske aspekter knyttet til arbeidet med å beskytte, formidle og forske på helleristningene i Alta: “Det hele startet i 1973 med oppdagelsen av noen helleristninger. Ettersom feltarbeidet fortsatte, innså man etterhvert det uvanlige innholdet og omfanget på ristningene; helleristningene og de tilliggende bosetningene ble inkludert på UNESCO`s verdensarvliste i desember 1985” (Helskog 1988: 541).

Helskog peker på at innskrivingen på listen medførte at de sentrale nasjonale politiske autoriteter erkjente et nasjonalt ansvar for å beskytte og presentere stedet, noe som igjen medførte økonomisk støtte fra sentralt hold.

Verdensarvstatusen medførte også at lokal skepsis til den kulturelle verdien av helleristningene ble mindre: "De ble gradvis sett på som en aktiv og levedyktig del av dagens samfunn" (Helskog 1988: 541). Slik har det derimot ikke alltid vært, påpeker Knut Helskog (Helskog 1988: 541). For å greie å involvere autoriteter og politikere i en konstruktiv dialog, var det derfor nødvendig å skape et rammeverk hvor de så det som en fordel for samfunnet å beskytte og formidle de forhistoriske lokalitetene (Helskog 1988: 546). Rammeverket måtte selvsagt inkludere argumenter om økonomiske fordeler for samfunnet, og da ta hensyn til dette i utviklingen av området: "Det er det vanlige dilemmaet å være nødt til å "selge" forhistorie for å kunne beskytte den." I denne sammenheng nevner Helskog også den åpenbare forbindelsen mellom et økende antall besøkende og lokalpolitikeres interesse i å utvikle området: "Et økende antall turister betyr mer inntekter for samfunnet."

Argumenter som hovedsakelig knyttet seg til en interessant forhistorie, lokal kulturhistorie og lokal selvbevissthet ble ikke egentlig forstått (Helskog 1988: 546). Forklaringen på dette tror Knut Helskog er at hovedfokuset innen historieundervisningen i skolen for den generasjonen som nå sitter med politisk makt, var på sentral- og Sør-Norge. "Generasjonen med makt har i den forstand "ingen historie." Så et mål er å presentere materialet på en slik måte at bevisstheten om lokal historie og forhistorie øker. Da befolkningen så en økende nasjonal og internasjonal interesse, begynte de å tenke at helleristningene i deres "egen bakgård" kanskje virkelig var "verdt" noe" (Helskog 1988: 546).

"Helleristningene er slik iferd med å bli en ressurs for lokalsamfunnet. Støtte hos lokale og nasjonale politikere, samt vitenskapelig anerkjennelse nasjonalt og internasjonalt, har ført til økende oppmerksomhet og aksept av verdien som bergkunsten representerer. Det som i begynnelsen ble sett på som en pest og en plage av mange, har nå blitt en stolt del av samfunnets identitetsfølelse. Det har vært veldig interessant å observere endringen fra avvisning og skepsis, til støtte og stolthet. Helleristningene har på en måte blitt et sentralt punkt for identifisering og selvfølelse - fortiden er blitt en del av samtiden" (Helskog 1988: 546).

Et annet aspekt som Helskog peker på, er dagens fraflytting fra Nord – Norge generelt, og Finnmark spesielt. Styrking av ens bånd til området kan derfor inngå som en av en rekke tiltak for å redusere fraflyttingen. I denne sammenheng peker han på at båndene til regionen bakover i tid ofte ikke strekker seg lenger enn et par generasjoner, eller til ødeleggelsene av dette samfunnet under andre verdenskrig. ("i stedet for BC-AD, refererer mange til før og etter andre verdenskrig"). "Etter krigen ble området gjenoppbygd - fra tidligere tider er det "ingenting" igjen. Deler av styrket tilknytning kan skje gjennom å øke bevisstheten rundt den kulturhistorien som menneskene er en del av – å gi en forhistorisk identitet som tidligere manglet" (Helskog 1988: 547). Det nevnes også at helleristningene har betydning for den samiske befolkningens tilknytning til området: "Mange ser på avbildningene som en gammel manifestasjon av deres kulturhistorie" (Helskog 1988: 547).

Helskog konkluderer med at verdensarvområdet i nord har blitt en politisk ressurs og har symbolverdi: "I et nasjonalt perspektiv er målet å få de som anser Sør-Norge som sentrum og Nord-Norge som periferi, til å innse at de nordlige deler av landet har en likeså interessant kulturhistorie. Det er i sør at den nasjonale politiske makten er konsentrert, og hvor fordommene mot distriktet er sterkest." Helskog tror derfor at økning av den nasjonale oppmerksomheten om en kanskje noe annerledes, men likeså interessant og verdifull kulturhistorie, vil være til nytte for distriktene (Helskog 1988: 547).

Knut Helskog og Bjørnar Olsen Perceiving rock art: Social and political perspectives / ACRA: The Alta Conference on Rock Art (1995)

Den internasjonale bergkunstkonferansen ble arrangert i Alta i 1993 for å feire åpningen av det nye Alta Museum i Hjemmeluft. Arrangørene var Alta Museum, Finnmark fylkeskommune, Alta kommune og Universitetet i Tromsø (Helskog 1995: 17). Foredragene som ble holdt på bergkunstkonferansen ble senere publisert i en bok. Redaktørene av boken, Knut Helskog og Bjørnar Olsen, forklarer at et av målene med konferansen var å presentere og promotere skandinavisk forskning på bergkunst til et internasjonalt forskningsmiljø, og å opprette internasjonale kontakter: "Vi siktet mot et så stort mangfold som mulig, for å signalisere variasjonen innenfor internasjonal forskning. Et annet mål var å understreke og fremheve den internasjonale betydningen til bergkunsten i Alta, for å øke lokal og regional forståelse for denne kulturarven: I desember 1985 ble bergkunsten i Alta inkludert på UNESCOs verdensarvliste, og vi ønsket å gi denne prestisjefylte statusen mer synlighet."

Helskog og Olsen setter også konferansen i sammenheng med den økende turisttilstrømmingen - bergkunsten i Alta som turistattraksjon. De mener nettopp derfor det er viktig at de vitenskapelige, sosiale og kulturelle verdiene ved bergkunsten blir lagt vekt på og fremhevet: "Ellers er konsekvensene at området kan bli redusert til en spektakulær fremvisning, utviklet for å imøtekomme kommersielle interesser heller enn ideene forbundet med

UNESCO sitt verdensarvprogram” (Helskog 1995: 17). Likevel: “Hovedaktivitetene er, og vil bli, rettet mot å informere det store antall besøkende om bergkunsten, forhistorien og historien til Alta.”

Hovedtemaet for konferansen var sosiale og politiske perspektiver på bergkunst. Valget av dette temaet var ifølge Helskog og Olsen ”for å signalisere den doble identiteten ved bergkunst; som både arkeologisk kildemateriale for forskning, og som en samtidig politisk og økonomisk ressurs” (Helskog 1995: 18).

Helskog og Olsen gir derfor et kort utviklingsriss over ulike vitenskapelige fortolkninger og forskning på bergkunst gjennom mer enn et århundre. (Helskog, Olsen 1995: 18). I samtiden er det en økende lokal og internasjonal debatt om bergkunst som en samtidig kulturell og etnisk ressurs. Denne debatten fokuserer på konflikter mellom forskningsinteresser og økonomisk utvikling, og mellom turistindustrien og krav fra etniske minoriteter om beskyttelse av deres hellige steder og kulturarv (Helskog, Olsen 1995: 18). Dette kan også komme i konflikt med arkeologers forskningsinteresser, til tross for at arkeologer og lokalmiljøet ofte har et felles ønske om å beskytte steder fra ødeleggelse fra for mange besøkende. På den andre siden kan andre lokale interesser oppleve slik beskyttelse som et hinder for økonomisk utvikling av området (Helskog og Olsen 1995: 20).

”Etniske og politiske perspektiver innenfor bergkunst utgjør en del av den økende debatten om at arkeologisk praksis foregår innenfor sosiale og politiske kontekster. I mange områder utgjør bergkunst et viktig symbol for å revitalisere etnisk og nasjonal identitet, og på den måten driver bergkunsten frem en kamp om tolkninger, og om hvem de ”tilhører”. Generelt sett er derfor den politiske dimensjonen ved bergkunst nært knyttet til ”kontrollen” over tolkningene; hvem har rett til å tolke bergkunsten, og med hvilke mål?” (Helskog og Olsen 1995: 20).

Odd Mathis Hætta *Rock carvings in a Saami perspective: some comments on politics and ethnicity in archaeology* (1995)

I forbindelse med den internasjonale bergkunstkonferansen i Alta (ACRA) gjorde Odd Mathis Hætta rede for bergkunsten i Alta fra et samisk perspektiv. Dette var utgangspunktet for kommentarer om politiske og etniske aspekter innenfor arkeologisk forskning og praksis.

Hætta begynner med å trekke frem et illustrerende eksempel, en beskrivelse av ”den svenske bergkunsten i Østfold (Norge):” Reaksjonen på en slik beskrivelse vil være at noen vil tro de ikke hører ordentlig, andre vil bli sinte, men hvis en sier ”den norske bergkunsten i Østfold, vil ingen heve et øyenbryn. Hætta mener en vil oppleve omtrent den samme reaksjonen om en snakker om ”den samiske bergkunsten i Alta.” Noen vil reagere aggressivt, andre vil rette på vedkommende og si at bergkunsten ikke er samisk. Hvis en på den andre siden spør om ”den norske bergkunsten i Alta,” vil de fleste mennesker anse dette som normalt.

Det er altså ikke noe problem å snakke om norsk etnisitet, eller rett og slett ta for gitt, at norsk etnisitet strekker seg tilbake til mesolitikum. Samisk etnisitet derimot, blir i stor grad betvilt dersom man bare går tilbake til middelalderen (Hætta 1995: 348). Hætta sier at denne ubalansen er et karakteristisk kjennetegn, og at det derfor også er typisk at en respektert norsk arkeolog sier at ”de første nordmenn må ha kommet til dette landet for minst 12 000 år siden, i en diskusjon om bergkunsten i Alta. Svært få profesjonelle samiske arkeologer eller historikere arbeider med den forhistoriske perioden – og ingen er involvert i samiske forskningsgrupper om arkeologi og historie. Derfor er ikke bergkunsten blitt sett i et ”samisk perspektiv” heller (Hætta 1995: 348-349).

Hætta understreker at han mangler arkeologisk kompetanse til å vurdere etniske assosiasjoner om forhistoriske monumenter som kan dateres flere tusen år tilbake i tid. Uansett tilsier intuisjonen hans at nordmenn ikke kan ha risset figurene i steinene. Han har heller ikke bevis som kan tillate han å plassere andre etniske kjennetegn på mennesker som levde for så lenge siden. Men han avslutter med påminnelsen om at: ”Det er like viktig for det samiske samfunnet å legge vekt på at de forhistoriske monumentene i Alta - området er samiske, som det er for samtidige norske forskere og forfattere å skrive at bergkunsten i Østfold er norsk (Hætta 1995: 355-356).”

Ole Henrik Magga *Retten til en fortid, retten til en samtid og retten til en fremtid* (1997)

Verdenskommisjonen for kultur og utvikling holdt i 1997 den internasjonale konferansen ”Vårt kreative mangfold” på Lillehammer. Konferansen ble organisert av den norske nasjonale komité i forbindelse med verdens tiår for kultur og utvikling. Der ble forholdet mellom kultur og utvikling diskutert. Målet var å frembringe løsninger for det internasjonale samfunn i å håndtere forholdet mellom kultur og utvikling. De to sentrale temaene på konferansen var ”global etikk og kulturell diversitet,” og ”kreativitet og kommunikasjon.”

Magga trekker frem kommisjonen sitt fokus på hvor viktig det er for enhver kultur å kontrollere bruken av egen kulturarv: ”Ethvert samfunn må vurdere essensen i, og utfordringene som ligger i egen kulturarv på sine egne

premisser, og avgjøre den samtidige bruken en ønsker å gjøre av den, ikke i nostalgisk ånd, men i utviklingens ånd, slik den blir fremhevet gjennom denne rapporten.”

Ole Henrik Magga skriver at dette er særlig viktig for minoriteter og urbefolkninger. Han nevner sammenhengen mellom oppbyggingen av gjenstandssamlinger, nasjonsbygging og territoriell erobring. Dette har medført at tolkninger og presentasjoner av urbefolkningers kulturhistorie har blitt fremstilt av utenforstående, dominante kulturer (Magga 1997: 85). Magga understreker derfor hvor viktig det er å ha definisjonsmakten: ”For mange urbefolkningsgrupper har fortiden og dens symboler vært blant de viktigste saker i kampen for selvbestemmelse. Måten enhver nasjon definerer og artikulere seg selv på, er livsviktig for dens vekst. Kulturarv fungerer som et oppbevaringssted for definisjoner på egenart og identitet. Hensikten er derfor ikke bare å ta tilbake egen historie, men også å skape egenart og identitet” (Magga 1997: 85).

Diskusjoner om hvorvidt bestemte kulturarvlokalteter i samiske områder er norske eller samiske, indikerer at slike levninger er nært forbundet med følelsen av identitet. Derfor, skriver Magga, må urbefolkninger kjempe for sin egen historie og kulturarv: ”Det er av stor betydning å hevde hvem som faktisk ”eier” fortiden og forvalter dens kulturarvsteder.

Erfaringene med det samiske initiativet innenfor kulturarvarbeid er et eksempel på kampen om kultur, og hvor nettopp spørsmålet om retten til ens egen fortid er tydelig. Retten til land går hånd i hånd med retten til fortiden ” (Magga 1997: 88).

Samiske forskere mener et eksempel er hvordan urbefolkninger må bevise at de alltid har bodd et sted, for å kunne kreve retten til et forhistorisk materiale. Ellers har majoritetsbefolkningen retten til materialet. Magga trekker frem bergkunsten i Alta som et konkret eksempel på kulturminner hvor det utspiller seg konflikter om tolkningene: ”I nord har vi mye bergkunst som blir datert 10 000 år tilbake i tid. Et av dem, i Alta, er på UNESCOs verdensarvliste. Mange forskere har lagt merke til likheten mellom helleristningene og bildene på samiske sjamanrommer. Men ethvert forslag fra vår side om at disse bildene og artefakter fra utgravninger kan ha noe å gjøre med vår fortid, blir vanligvis sterkt motsagt av norske arkeologer, mens de ofte blir presentert som spor etter ”nordmenn for 10 000 år siden. For vanlige mennesker oppstår naturligvis spørsmålet: Når og hvorfra kom samene til Norge? På denne måten blir vi berøvet vår fortid på en veldig smart måte. Tilsiktet eller ikke- resultatet er det samme” (Magga 1997: 88).

Avslutningsvis trekker Magga frem samisk kulturminneråd som et positivt eksempel. Han tror modellen for bevaring av samisk kulturarv som er etablert i Norge, selv om den ikke er perfekt, i det minste utgjør et eksempel på hvordan en urbefolkning kan ha forvaltningsansvar og kontroll over egen kulturarv, og da over en viktig del av sitt liv: ”Retten til en fortid, retten til en nåtid og retten til en fremtid er i grunnen det samme. Det er et spørsmål om retten til et liv – både for individet og for et folk” (Magga 1997: 88).